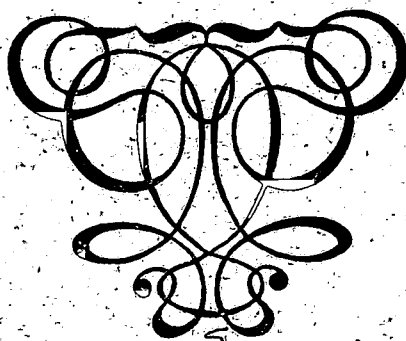

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR
POLITIK · STATISTIK · EKONOMI
NY FÖLJD UTGIVEN AV
FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Hjalmar Haralds, Simon Johannes Boëthius †. — Charles de Visscher, Militära tvångsåtgärder enligt internationell praxis och enligt akten för Nationernas förbund. — Otto Varenius, § 5 S. O. — Otto Grönlund, Den allmänna politiska försträtten och valen till riksdagens andra kammare åren 1911—1921, i statistisk belysning. — Översikter och meddelanden: I. Politik: Brittiska rikets organisationsproblem. Den danska lagen om kommunala val. Av J. E. Nilsson. — Presidentskiftet i Frankrike och dess konstitutionella bakgrund. Av Knut Tynell. — Litteraturgranskningar: Ernst Höijer, Sveriges jordbruk. Sam. Larsson, Norrland i statistisk belysning. Anm. av John Olsson.

ÅRG. 27

JULI 1924

HÄFT. 3

LUND - - STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION - - LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

PRENUMERATIONSANMÄLAN.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT har från och med år 1919 övergått till ny ledning. Den Fahlbeckska stiftelsen, grundad genom den förutvarande utgivarens storartade gåva vid Lunds Universitets 250-års-jubileum, har i överensstämmelse med gåvobrevet övertagit Statsvetenskaplig Tidskrift för politik, statistik och ekonomi under denna samma titel, med tillägget Ny följd.

Tidskriftens syfte och allmänna uppställning är densamma som tidigare. Den kommer sålunda att liksom förut innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avseende att hålla läsaren å jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur.

Tidskriften vill, framgent som hittills, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet. Den vill framfråda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom dess ovan angivna räm.

Tidskriftens redaktion handhåves, under överinseende av Fahlbeckska stiftelsens kollegium, närmast av undertecknad MALMGREN såsom kollegiets redaktionssekreterare och tidskriftens ansvarige utgivare, under medverkan av undertecknad SOMMARIN (nationalekonomi) och docenten SVEN WICKSELL (statistik) samt doktor KNUT TYNELL och lektor J. E. NILSSON (Översikter och meddelanden, avdelning Politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år. Löså häften säljas i mån av tillgång till ett pris av ca 75 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos »Redaktionen av Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källa förbjödes.

Lund i december 1923.

Sigfrid Wallengren.
Professor i statskunskap
och statistik.

Robert Malmgren.
Professor i stats-, förvaltnings-,
kyrko- och folkrätt.

Emil Sommarin.
Professor i nationalekonomi
och finansrätt.

Lauritz Weibull.
Professor i historia.

Martin-P:n Nilsson.
Professor i klassisk fornkun-
skap och antikens historia.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. En kritisk studie över socialdemokratisk världsåskådning. 1920. Pris kr. 4:—
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skåneområdet. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvittor 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3:50.

SIMON JOHANNES BOËTHIUS.

Dödsorsen ha rests tätt på sistone inom vad som på universitetens officiella språk kallas den »historiska ämnesgruppen», i själva verket en fakultet, om man därmed menar en »facultas» inom det mänskliga medvetandet, vars olika vetenskapsgrenar rätteligen böra odlas i sitt sammanhang. Mot vårsidan 1922 gick Harald Hjärne stilla bort efter en kort sjukdom, som just syntes taga en vändning till det bättre. Lunds universitet förlorade under årets lopp den i sin fulla kraft varande Arthur Stille, Hjärnes icke personlige lärjunge, men främste efterföljare i Karl XI:s-forskningen.

På hösten samma år avled Rudolf Kjellén, sedan han omedelbart förut celebrerat den Skytteanska lärostolens 300-årsjubileum med sin klassiska historik över institutionen, vari han med en till och med för hans eloqventia — ordet taget i både vetenskaplig och vitter mening — visade, att han banbrytaren, som med lycklig hand anvisat sitt ämne ett eget område inom vetenskapernas system, sedan statsvetenskapen under tidernas lopp definitivt växt utöver den Skytteanska professurens omfång, också var i djupaste mening kongenial med dess historiska traditioner. Ett år senare vid pass gick Rudolf Kjelléns vän och gynnare — så gott som ensam i den senare kategorien — Pontus Fahlbeck bort, statskunskapens nydanare före och jämte Kjellén, med rätta av denne erkänd som föregångsman och mästare, oaktat deras banor förlupit vid olika akademier.

Innevarande vår förlorade vi Simon Johannes Boëthius, Harald Hjärnes studiekamrat och dennes medgrundare till den yngre även på statsvetenskapens område omdanande historiska skolan i Uppsala, som har sina rötter i Sven Fromhold Hammarstrands trogna och djupt plöjande historiska forskning, ett epokgörande verk, tämligen förbisett på grund av ogynnsamma yttre omständigheter, men

ingen hemlighet för den, som något känner till hans skrifter eller biografien i Nordisk Familjebok av märket S. B.

Denna nyare, historiska skola i Upsala kan i motsats mot den äldre med dess påverkan av den tyska romantiska filosofien framförallt hos mästaren Erik Gustaf Geijer betecknas som *realistisk* gentemot den äldres idealism, vilken utveckling är förebildad i Fredrik Ferdinand Carlsons »avfall» från sin strängt kristet-konservativa samhällsåskådning efter hans engelska resa.

Det var väl Carlsons långvariga frånvaro ifrån universitetet i statsmannavärv, som uppsköt omsvängningen. Den kom först på 70-talet samtidigt med, att Erik Olof Burman i en doktorsavhandling om *kunskapen* lade torpedo under Boströmianismens ark. Den nya historiska riktningen fick härigenom, särskilt i Harald Hjärnes arbeten, en skarpt oppositionell prägel gentemot den svenska idealistiska filosofien. Detta sammanhänger även med en stark motsats i fråga om den historiska uppfattningen av den svenska ståndsrepresentationen, hos vilkens försvarare Hjärne med ovilja vädrade inflytelser från den *tyska* romantiken och historiska skolan.

Redan genom sin gradualavhandling om »Nämnden enligt götalogarne» av 1872 var han inne på den germanistiska forskningen, vari Hammarstrands livsarbete utmynnat.

I Svensk Tidskrift gick han under tvänne på varandra följande år, 1875 och 1876, till storms mot Boströmianismens och den äldre historiska skolans uppfattning av vårt samhällsskick genom essayerna »Våra Ståndsriksdagar» och »Skandinavisk Laghistoria». Det var mot den av Boström och i viss mån även av liberalismen, fastän på andra grunder, hävdade uppfattningen av Riksdagen som representerande de privata intressena gentemot statsintresset han lidelsefullt vände sig med vapen hämtade bl. a. hos Gierke.

Simon Boëthius har själv omtalat, huru denna teori icke fann ett sympatiskt mottagande hos professorerna på den tiden, »men när jag sedan framställde samma åsikt» — det var väl i avhandlingen om »Hertig Karl och rådets samregering» i Historisk Tidskrift 1884, 1885, 1886, »fick det opåttalt ske».

Det var således under Harald Hjærnes inflytande hans samtida kom in på det svenska statsskickets problem och han erkände gärna och tacksamt detta med sin äkta och djupa anspråkslöshet.

Hans egen gärning kom emellertid att närmast gälla den historiska vetenskapen.

Såsom docent i Historia tävlade han med en Lundadocent i Historia, Pontus Fahlbeck, om successionen till e. o. professuren i Historia efter Harald Hjärne och vann den. En annan medtävlare var Emil Hildebrand. Fahlbecks dittillsvarande mästerverk om »Frankernas äldsta konungadöme» hade tydligen i sitt statsbegrepp allt för mycket av Boströmianismens idealistiska natur för att tilltala Upsalahistorikerna. Den geniale statsvetenskapsmannen kom därigenom på den plats han behövde för att genomföra *sitt* livsverk, till en början e. o. professur i historia och *statskunskap* i Lund.

Närmast kom Boëthius såsom e. o. professor att ägna en stor del av sin kraft åt det politiska livet såsom ledamot i Riksdagens andra kammare under åren 1891—1902. Någon stor skada var det icke ur vetenskaplig synpunkt. Denna professur, den gamla adjunkten, var visserligen ingen sinekur, den var belastad med examinationen i Historia i teologikofilen, juridikofilen och prillan, men då den ej hade befattning med de rent filosofiska examina var den utestängd från verkligt deltagande i den egentliga historiska undervisningen, på sin höjd på proseminariet kom den i beröring med »historikerna».

Med tiden vann han sin önskan att få en vetenskapligt betydelsefull akademisk uppgift. Det skedde genom utnämningen till professor Skytteanus 1901.

Striden, som stod härom, tillhörde de pinsammare. Ansvar för härför faller huvudsakligen på den del av pressen, som tog saken som en kamp för eller emot den Alinska skolan och — en smula inkonsekvent — rekommenderade Boëthius, Alins trogne anhängare. Kvintessensen var begäret att utestänga Rudolf Kjellén.

Frågan löstes så, att patronus med stöd av sakkunnige Hjärne och Stavenow gentemot Fahlbeck, som rekommenderade Kjellén, utnämnde Boëthius. Utslaget hade stöd i gammal praxis, som jag för min del finner tilltalande. Den »historiska gruppens» ämnen, betraktades som ett *helt* för sig, en fakultet, inom vilken man framför unga docenter befordrade en erfaren professor till en i viss mån mera central professur liksom understundom skett i de

teologiska och juridiska fakulteterna t. ex. ett par år senare, då rätts-historikern Sjögren övertog civilrätten genom kallelse.

Goda vetenskapliga grunder förebräges också, som kunna sammanfattas i den sakkunnige Ludvig Stavenows uttalande, att Boëthii historiska produktion alltid varit inriktad på de statsvetenskapliga problemen.

Boëthius ägnade sig nu med hela sin kraft åt sin äntligen vunna livsuppgift. Riksdagen lämnade han vid valperiodens utgång 1902 och hade den glädjen att få förverkliga sin från början närda önskan att få lämna plats åt sin vän och statsvetenskaplige föregångsman, Harald Hjärne. Han kunde göra det med gott samvete, sedan försvarsfrågan blivit löst. I motsats mot Hjärne trodde han nämligen icke, att detta kunde ske i samband med rösträttsfrågan, enär man då riskerade att få betala priset, den allmänna rösträtten, utan att få valutan, den allmänna värnplikten.

Det var icke utan betydlig andlig vinning från sitt arbetsamma och fruktbringande arbete i det offentliga livet han övertog den akademiska undervisningen i politikens vetenskap.

Som ett hans politiska testamente må med full rätt anses broschyren om »Rösträttsproblemet», däri han i motsats till Harald Hjärnes teori om rösträtt och representation som *rena* statsfunktioner — en teori som med full logisk rätt föranlett Nils Edéns så mycket klandrade »avfall» från den Hjärneska skolan till den liberala rösträttspolitiken — hävdade, att denna statsfunktion är förenad med en dylik att representera även *sociala* intressen bland intressenas mångfald. Härmed gav han även den proportionella valmetoden en plats i den organiska statsäskådningen, sedan den en gång fötts till världen ur den radikale Stuart Mills atomistiska statslära.

Var han själv andligen hörde hemma, visade han genom att, samtiden till en spegel, utgiva en ny upplaga av Geijers »Feodalism och republikanism». I sin lärareverksamhet bar han opartiskt fram nytt och gammalt som en god skaffare. Behandlade Esmein, Marx och Jellenik vid sidan av restaurationens »kontrarevolutionäre» författare Haller och Stöhl. För de senare var han särdeles väl rustad genom sina studier i franska arkiv över revolutionen. Han försummade ej heller 1809 års revolution och dess grundlags-

fäder, Järta isynnerhet. Han lyckades att rädda studierna i statsvetenskap, genom att, då 1904 års examensreform med sin enämneslicentiat berövade dem nästan allt praktiskt intresse för läroverkskarriären, göra dem fruktbringande för *statslivet* i Skytteanska professurens egen anda. Icke få äro de män av vitt skilda politiska schatteringar, som vid hans seminarium utdanats för statslivet: Thorvald Höjer, Eli Heckscher, Yngve Larsson, Otto Järte, Einar Thulin, Arne och Nils Forssell, Karl Arvid Edén m. fl. för att icke tala om hans båda docenter Gunnar Rexius och Axel Brusewitz, vilka i sitt författarskap behandlat hans huvudintressesfärer, restaurationstidens statslära och 1809. Båda ha nått fram till professorsbefordran, varvid den förres *tillträde* förekom av döden.

Det är ett rikt arbete Boëthius nedlagt under sin 14-åriga tjänstgöring som professor Skytteanus. Det mesta är representerat av utdanningen av hans lärjungar, vilkas insats i statslivet på skilda banor icke lätt kan överskattas. Kvantitativt är hans rent statsvetenskapliga produktion icke betydande. Men sedd i samband med hans för hans egen utveckling grundläggande historiska utgör den en högst gedigen vetenskaplig gärning. Den gav åt hans, filosofiskt sett, eklektiska, åskådning, som dock vilade på grundliga filosofiska studier isynnerhet i den svenska filosofien, en helhetsvy och en fast vetenskaplig hållning, som ger den röda tråden i hans stora arbete »Om statslivet» och hans programmatiska inträdesföreläsning om »Ideologisk eller empirisk metod i statsvetenskapen».

Ett *principiellt* framsteg i sin teoretiska utveckling har statsvetenskapen honom att tacka för genom hans utredning av *representationsproblemet*, som kritiskt för Harald Hjärnes statslära vidare på ett lyckligt, för framtiden uppslagsrikt sätt. Däröfver hoppas jag få tillfälle att yttra mig i en rent teoretisk studie.

Män som Simon Johannes Boëthius, vilka gå till verket med stillsam pietet mot traditionen, höra icke till de bländande uppenbarelser, som »slå riket och byar omkull»; men de skapa *kultur* och därigenom framtidens förutsättningar och om de se på samtidens företeelser med samma kärleksfullt prövande blick som han, så kunna de även positivt vara med att skapa *framtiden*.

Hjalmar Haralds.

MILITÄRA TVÅNGSÅTGÄRDER ENLIGT INTERNATIONELL PRAXIS OCH ENLIGT AKTEN FÖR NATIONERNAS FÖRBUND.¹

AV

CHARLES DE VISSCHER
PROFESSOR VID UNIVERSITETET I GENT.

Det ämne, som här kommer att behandlas, tillhör enligt min mening de områden, där den nya genom Nationernas förbund skapade rättsordningen mest avgjort kommer i motsättning till tidigare internationell praxis. Vi finna här i själva verket två system i påfallande kontrast mot varandra. Å ena sidan den absoluta suveränitetssidan med dess naturliga komplement: individuellt uppträdande, tillgripande av tvångsåtgärder och särskilt av militärt våld. Å andra sidan principerna i förbundsakten, vilka åsyfta en begränsning i det absoluta suveränitetsbegreppet genom den individuella aktionens ersättande med ett kollektivt och reglerat uppträdande, genom föreskrifter om obligatoriskt anlåtande av fredliga procedurer i stället för ensidigt användande av maktmedel. Man måste göra sig reda för denna radikala nyhet, en fullständig äntites i förhållande till tidigare praxis, för att mäta hela vidden av det framsteg, som förbundsakten innebär i rättsordningen, och även för att förstå det oundvikliga motstånd, som en dylik förändring nödvändigtvis måste möta i regeringarnas praxis.

Vad menas med »tvångsåtgärder»? Därmed menas varje påtryckningsåtgärd, varigenom en stat, vilken anser sig ha skäl till klagomål mot en annan stat, försöker tvinga denna senare att giva efter för den förras krav. Det är »en åtgärd, varigenom en stat en-

¹ Följande framställning utgör en av författaren den 25/4 1924 hållen föreläsning i Uppsala och är översatt från förf:s franska manuskript.

sidigt skaffar sig upprättelse» för en verklig eller föregiven oförrätt. Man kan säga, att två drag äro gemensamma för alla hit-hörande påtryckningsförfaranden. Det ena är tendensen hos en av de tvistande parterna att anlita en metod av ensidigt tvång i stället för att försöka finna en uppgörelse i samförstånd genom någon fredlig procedur, t. ex. direkta underhandlingar, förlikningsförfarande, skiljedom, vilka alla fordra en viljornas samverkan mot ett fredligt mål. Det andra kännetecknet är en önskan hos den stat, som tillgriper tvångsåtgärderna, att icke åstadkomma ett krigstillstånd i egentlig mening. Sålunda intaga dessa tvångsåtgärder en mellanställning (och en mycket tvetydig ställning, såsom vi skola finna) mellan ett rättsligt förfarande, som ju alltid förutsätter parternas gemensamma anslutning, och kriget, som representerar den ensidiga aktionen i dess högsta potens. Detta uttryckes också alldeles exakt i den engelska terminologin, som betecknar tvångsåtgärderna såsom »non amiable modes of redress short of war».

Till undvikande av varje missförstånd bör här en dubbel precisering göras.

Det finns tvångsåtgärder, vilka äro på förhand bestämda och reglerade i en traktat. De utgöra kontraktensliga garantier eller säkerheter, analoga med dem som förekomma i privaträttsliga kontrakt. Jag skall icke uppehålla mig vid denna kategori, ty den enda fråga som beträffande dessa åtgärder framställer sig är en tolkningsfråga: det gäller endast att avgöra vad traktaten tillåter eller icke tillåter. Vidare måste man noga skilja tvångsåtgärder från åtgärder för »legitimt försvar». Det legitima försvaret förutsätter ovillkorligen ett oberättigat angrepp, verkställt eller överhängande, vilket icke lämnar offret för angreppet annat skyddsmedel övrigt än användande av våld. De här behandlade tvångsmedlen åter förutsätta ingalunda en dylik situation.

Tvångsåtgärderna förete i avseende å art och intensitet olika grader. Man kan redan från början urskilja en väsentlig olikhet: somliga innebära användning av väpnat våld; andra åter utgöra påtryckningsmedel av annat slag, vilka i praktiken särskilt utövas å det ekonomiska eller finansiella området. Det är åtgärder av det förra slaget; militära repressalier, som jag särskilt skall behandla i denna framställning, ty det är de som framkalla de allvarligaste

invändningarna och de som. — enligt vad jag hoppas kunna visa — böra för framtiden anses förbjudna såsom oförenliga med andan och även själva ordalagen i akten för Nationernas förbund.

En undersökning av internationell praxis visar, att militära repressaliemedel innefatta olika grader. Vi finna sålunda bland dem militära ockupationer av territorier — varvid vi, såsom redan framhållits, icke medräkna ockupationer i säkerhetssyfte, som reglerats på förhand i en traktat. Stundom ha de militära åtgärderna den ännu mer utpräglade karaktären av bombardemang. Vi finna vidare den bisarra inrättning, så allt igenom motsägelsefull, som man kallar fredlig blockad. Slutligen kan nämnas embargo, d. v. s. beslagtagande genom militärt våld av fartyg, särskilt en främmande stats krigsfartyg. Jag erinrar om några exempel:

År 1884 företog Frankrike, under fullständig fredstid, ett bombardemang av den kinesiska arsenalen Fou-Tschou, under åberopande av repressalierätten. År 1896 ockuperade England hamnen Corinto i Nicaragua för att tvinga detta land till betalning av skadestånd på grund av några engelska undersåtars häktande. År 1902 företogo England, Tyskland och Italien ett bombardemang av fästningen San Carlos i Venezuela och beslagtogo örlogsfartyg, tillhörande detta land. År 1914 ockuperade Förenta staterna under flera månader staden Vera Cruz, i syfte att erhålla en moralisk uppriktelse av mexikanska regeringen.

Jag borde härtill foga hela raden av fredliga blockader, inledd 1827 med en blockad mot Turkiet, och varmed så mycket missbruk bedrivits sedan ett sekel tillbaka. Men jag stannar vid dessa exempel, vilka äro tillräckliga för att visa de olika typerna av militära repressaliemedel och den utsträckta användning de fått i internationell praxis. Alla stormakterna ha brukat och missbrukat dessa tvångsmedel och vid val av exempel från den alltför långa listan av precedensfall har man ingen svårighet att visa prov på fullkomlig opartiskhet!

Inför dessa händelser ha folkrättsjuristerna stått delade. Men flertalet har ansett, att militära repressaliemedel icke skapat krigstillstånd *ipso facto*. Krigstillstånd har enligt dem inträtt först om åtminstone den ena parten uttalat sig tydligt för krig. Man befann sig alltså i fredstillstånd så länge den stat, som tillgrep repressalier,

frånsade sig varje fientlig avsikt, eller så länge offret för åtgärden icke svarat därå med en formell krigsförklaring eller med otvetydiga fientligheter. Man finner en tydlig bekräftelse av denna uppfattning i ett ovan anført precedensfall. När Förenta staternas stridskrafter år 1914 besatte staden Vera Cruz, var det i kraft av en resolution av kongressen, så lydande: »Resolved by the Senate and House of Representatives: That the President is justified in the employment of the armed forces of the U. S. to enforce his demand for unequivocal amends for certain affronts and indignities committed against the U. S. Be it further resolved: That the U. S. disclaims any hostility to the Mexican people or any purpose to make war upon Mexico».

En teori, uppbyggd på ord, stridande mot verkligheten, och vars sofistisk bringar i erinran Goethes ord:

Im ganzen — haltet Euch an Worte
Dem eben wo Begriffe fehlen
Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.
Mit Worten lässt sich trefflich streiten
Mit Worten ein System bereiten!

Det måste medgivas, att allt detta är föga tillfredsställande från principiell ståndpunkt eller från det sunda förnuftets synvinkel. Och det är tydligt, att på detta område de traditionella juridiska teorierna ha i alltför hög grad skattat åt den politiska opportunisten. Emellertid kan man i en vacklande praxis och i mängden av kasuistiska fall urskilja några säkra hållpunkter för bedömandet. Till en början äro sålunda alla eniga däri, att även om militära repressalier icke ipso facto medföra krigstillstånd, så utgöra de dock enligt sin natur »fientliga handlingar», d. v. s. handlingar, som normalt draga med sig krig eller som endast vid krigstillstånd finna sitt berättigande. I verkligheten äro de »krigsfakta», isolerade från »krigstillstånd». Holland karakteriserar dem med rätta såsom »acts hostile in character, but done without warlike intention». Likaså Lawrence: »Warlike operations without the intent of making war» Ett underligt begrepp, och även motsägande, hör jag er säga! För visso. Och många författare ha ej tvekat att utan vidare avvisa det, under förklaring att en dylik praxis har till resultat allenast att tillåta mäktiga stater användning av våld utan

krigets ansvar och förpliktelser, utan fruktan för utomstående staters intervention, utan skyldighet att underkasta sig sina parlaments och den allmänna opinionens kontroll.

Hur kommer det sig, att icke desto mindre denna praxis blivit allmän och att doktrinen åtminstone till en del har skyddat den genom att svepa den i en slöja av undergiven tolerans? Förklaringen är enkel och är att finna i opportunitetssynpunkter, som icke borde kunna åberopas längre under förbundsaktens regim. Före förbundsaktens tillkomst var det intet som begränsade staternas rätt att börja krig. Som bekant hade den positiva folkrätten övergivit moralisternas distinktion mellan »rättvisa» och »orättvisa» krig, i misströstan om distinktionens användbarhet. Och ställda inför denna absoluta rätt till krig resonnerade många jurister på följande sätt: Repressalier, även om de bestå i militärt våld, innebära dock endast en begränsad användning av våld, som brukas blott för ett noggrant angivet syfte, medan krig alltid inleder en ära av våld utan inskränkning och av obegränsade krav. Repressalier motiveras med vägran från motparten att bevilja upprättelse eller att medverka till en fredlig procedur. De förefalla i vissa situationer såsom ett mindre ont och såsom ett yttersta medel att undvika krig i egentlig mening.

Voro nu dessa argument avgörande ens före tillkomsten av förbundsakten? Det är högst tvivelaktigt. Militära repressalier äro starka staters vapen mot svaga. Om det är sant, att de ofta icke ha lett till krig, så är detta förhållande att tillskriva icke en önskan hos den stat, som utövar dem, att undvika krig av humanitära grunder, utan helt enkelt vanmakten hos den stat, som är utsatt för repressalierna, att svara därpå med krig. Mellan ungefär jämnstarka stater skulle de icke kunna komma till användning, ty de skulle omedelbart lössläppa kriget i egentlig mening. Man är sålunda berättigad påstå, att denna praxis, alltför länge tolererad, gynnar på det farligaste sätt de värsta missbruk av våld.

Det finns ett område, där man kan så att säga röra vid det bräckliga underlaget för den traditionella teorin, peka på det helt artificiella i dess byggnad. Jag syftar på den »fredliga blockaden».

En blockad angår som bekant icke endast den blockerande staten och den blockerade. För att bliva effektiv måste den uppen-

barligen gälla även gentemot utomstående staters fartyg. Men dessa utomstående stater äro icke i allmänhet benägna att finna sig i den godtyckliga begränsning, som sålunda mitt i fredstid uppställes för deras handelsförbindelser med den blockerade staten. De protestera mot dessa anspråk, och då de äro tillräckligt starka, ställa de den blockerande staten inför alternativet att antingen avstå från blockaden eller att förvandla den till en krigsblockad. När sålunda t. ex. Frankrike år 1884 hade anordnat en s. k. fredlig blockad av ön Formosa, protesterade England mot hejdandet av engelska fartyg, och franska regeringen såg sig nödsakad att omforma den fredliga blockaden till en krigsblockad. Detsamma skedde 1902, då Venezuela blockerades av tre europeiska makter; här var det Förenta staternas regering som förklarade, att den icke kunde godkänna uppbringandet av amerikanska fartyg i kraft av en fredlig blockad, varpå blockaden förvandlades till en krigsblockad. Dessa fakta äro mycket betecknande. De visa tydligt, att de militära repressaliemedlen kunna behålla sin fredliga etikett endast så länge en stark stat står emot en svag och så länge deras verkningar icke sträcka sig utöver dessa staters ömsesidiga förhållanden. Så snart en utomstående, tillräckligt mäktig stat uppträder på scenen, försvinner det villande skenet, den bedrägliga etiketten, och åtgärden framstår i sin verkliga dager såsom en fientlig åtgärd, som icke kan ha sitt berättigande annat än under krig.

* * *

Efter stiftandet av Nationernas förbund bör repressaliemedels rättmätighet bedömas från en fullständigt ny ståndpunkt. Enligt art. 12 i förbundsakten förbinda sig förbundets medlemmar uttryckligen att hänskjuta till fredlig lösning — rättslig procedur eller medling inför rådet — alla sådana tvister, som »äro ägnade att framkalla brytning». Det väsentliga syftet med detta stadgande är uppenbarligen att sätta fredliga metoder i våldets ställe. Denna uttryckligen angivna förpliktelse har ett korollarium, en oundviklig konsekvens: den medför skyldighet för medlemmar i förbundet, mellan vilka en meningsskiljaktighet består, att från början avhålla sig från varje handling av natur att vare sig framkalla en omedelbar brytning mellan dem eller skada utsikterna för en fred-

lig lösning. I korthet uttryckt innefattar art. 12 förbud för medlemmarna av förbundet att taga sig själva rätt: *self-help*, *Selbsthilfe* (egenmäktigt förfarande) är avskaffat och ersatt med särskilt reglerade procedurer. Det är sålunda ovedersägligt, att art. 12 ålägger tvistande medlemmar av förbundet ett fredsmoratorium, d. v. s. skyldighet att avhålla sig från varje akt av våld, som genom sina konsekvenser tenderar att avgöra med ensidigt maktspråk vad som skulle avgöras på rättslig väg.

För framtiden ställer sig alltså frågan om tvångsåtgärders legitimitet på följande sätt: vilka äro de tvångsmedel, som man bör betrakta såsom ägnade att framkalla brytning eller att förhindra den jämna gången av de fredliga procedurer, vilka reglerats i förbundsakten? Det synes mig uppenbart, först och främst, att svaret å denna fråga ej kan bliva beroende av den karakterisering, som gives åt en tvångsåtgärd av den stat, vilken tillgriper den. Vidare är det klart, att svaret ej heller kan bliva beroende av den hållning, som intages av offret för tvångsåtgärden, d. v. s. av dettas förmåga eller oförmåga att svara med fientligheter. I dessa två hänseenden utgör den genom Nationernas förbund skapade rättsordningen en fullständig nyhet i förhållande till den traditionella folkrätten.

Låt oss upprepa dessa två punkter. En tvångsåtgärd kan ej betraktas såsom förenlig med förbundsakten endast på grund av det faktum, att den stat, som tillgriper den, förklarar att den ej önskar vare sig krig eller brytning överhuvud. I annat fall, om alltså denna ensidiga karakterisering räckte till försvar för åtgärden, skulle man komma till de mest egendomliga resultat. Angriparen skulle ha ett bekvämt medel att begå krigshandlingar, under betygande av sin djupa respekt för den förpliktelse, som inskrivits i art. 12. Och offret, i vilken ställning skulle det befinna sig? Observera, att före tillkomsten av förbundsakten en stat, som utsattes för militära repressalier, kunde fritt svara med krigsförklaring. Numera är det ej så för medlemmarna av förbundet. Om man medgäve, att väpnat våld vore tillåtet, måste en krigsförklaring till svar härå förklaras otillåten. Offret skulle alltså behandlas såsom angripare, såsom upphovsman till ett av förbundsakten ej medgivet krig och drabbas av påföljderna enligt art. 16. — Den andra punkten var, att en militär repressalieåtgärd ej kunde anses förenlig med

förbundsakten endast därför, att den angripna staten ej mötte åtgärden med effektivt våld. Vi ha sett, att i verkligheten denna uraktlåtenhet att reagera med våld nästan alltid har sin orsak i den angripna statens svaghet, dess vanmakt. Det vore juridiskt orimligt — och jag tillägger: djupt omoraliskt — om man medgäve, att denna vanmakt, på den grund att den a priori utesluter varje sannolikhet av krig, skulle kunna gagna angriparen och tillåta honom att undandraga sig det frëds-moratorium, som art. 16 i akten föreskriver.

Alltså befria vi oss successivt från de oriktiga föreställningar, som i den traditionella folkrätten behärskat teorin om tvångsmedel, och vi finna den enda möjliga lösningen i förbundsakten. Eftersom man icke kan taga till kriterium vare sig den ensidiga karakteriseringen av de vidtagna åtgärderna eller den hållning, som den angripna staten intager, återstår endast att finna kriteriet i beskaffenheten av åtgärderna. Man måste resonera på följande sätt: Om man tänker sig två i militärt avseende ungefär jämnstarka stater, vilka äro de tvångsmedel som, ifall de vidtoges av den ena staten mot den andra, skulle ha till normal följd ett avbrytande av de fredliga förbindelserna mellan dem? Den enda möjliga normen finner man genom hänsynstagande till den inre beskaffenheten av de vidtagna åtgärderna, d. v. s. till den grad av våld, som de innebära. Detta är ett *objektivt* och generellt kriterium.

Ställer man sig på denna nya ståndpunkt, som föranledes av förbundsakten, måste man utan tvekan fördöma de tvångsmedel, vilka karakteriseras av väpnat våld. Dyliga åtgärder innebära alltid en så direkt kränkning av den angripna statens suveränitet, att de alltid medföra fara för omedelbar eller snart inträffande brytning av de fredliga förbindelserna. De framkalla i den allmänna opinionen reaktioner, som äro farliga för fredens upprätthållande. De tendera sålunda att göra en fredlig lösning av tvisten omöjlig eller åtminstone mycket svårare, de göra krigsfaran mer överhängande, skapa »ein Kriegsgefahrzustand».

* * *

Det återstår att säga ett par ord om tvångsåtgärder, vilka ej innefatta användning av väpnad makt. Man bör härvid skilja mellan

enkla retorsionsåtgärder och repressalier. Retorsion är som bekant ett påtryckningsmedel, som ej innefattar kränkning av någon rätt, t. ex. retorsion i avseende å tullbehandling, då åtgärden ej strider mot någon befintlig traktat. Sådana åtgärder äro ej i sig själva stridande mot förbundsaktens art. 12, ty den stat, som vidtager dem, håller sig inom gränserna för sin rätt. Sålunda föreligger ej ett handlingssätt, som kan anses medföra fara för brytning av de fredliga förbindelserna. Vad angår repressalier, som ej innefatta användning av väpnat våld, så förutsätta de kränkning av en rätt (det är skillnaden mellan repressalier och retorsion). Det synes mig omöjligt att beträffande dessa a priori avgöra, huruvida de äro förenliga med förbundsakten eller ej. Det blir en fråga att bedöma in casu, och man får avstå från att formulera en absolut regel. Endast i det konkreta fallet kan det avgöras, om ett sådant tvångsmedel är av natur att framkalla en fara för brytning eller även en direkt brytning mellan parterna. Men det bör tilläggas att därest en medlem av Nationernas förbund tillgriper repressalier av allvarlig art, är det för denne medlem en obestriddlig plikt att snarast möjligt föreslå motparten ett sätt för fredlig lösning, förlikning eller skiljedom, och att, om enighet ej vinnes härom, vända sig till rådet.

Jag skulle vilja sluta med en allmän reflexion. Nationernas förbund har till väsentlig uppgift att hävda rättvisa och fred i internationella förhållanden. Det har följaktligen en alldeles särskild förpliktelse att skydda dem, som i all synnerhet äro utsatta för maktmissbruk, d. v. s. de svaga staterna, alla dem som ej föfoga över tillräckliga militära resurser för att förebygga eller undertrycka sådana maktmissbruk. Förbundet bör tillförsäkra dem likhet inför lagen. Den traditionella teorin om repressaliemedel, tidigare godkänd av många jurister av politiska opportunitetsskäl, bygger på olikhet och är därför alltigenom oförenlig med de väsentligaste principerna i förbundsakten. Nationernas förbund kan icke tolerera dem utan att svika sin plikt.

Jag tillhör icke dem, som av Nationernas förbund vänta sig underverk. Och en omedelbar och radikal förändring av traditionella politiska metoder skulle vara ett underverk. Men jag tror mig kunna säga utan överdriven optimism: idén om en internatio-

nell kontroll är en gång född och utvecklar sig dag från dag; den stat, som i ett ögonblick av nationell överspändhet vill undandraga sig denna kontroll i dag, skall bli tvungen att böja sig därför i morgon. Här liksom annorstädes tillkommer det de upplysta demokratierna att bana vägen. Bland dem står Sverige i första ledet, och jag vet att detta land vid fullföljandet av sin svåra uppgift skall finna de män, som icke svika.

---

§ 5 S. O.

AV

PROFESSOR OTTO VARENIUS.

Det kapitel i den svenska statsförfattningsrätten, som har successionsinstitutet till föremål, är av doktrinen jämförelsevis väl tillgodosett¹. Det oaktat visar sig här som annorstädes, att det verkliga livet är rikare på möjligheter, än vad en än så genomförd vetenskaplig kasuistik kan förutse. Ett exempel härpå erbjuda bestämmelserna i § 5 S.O. Lagrummet i fråga lyder som följer: »Prins av det kungl. huset må ej gifta sig utan konungens vetskap och samtycke. Sker det ändock, have han förverkat arvsrätt till riket för sig, barn och efterkommande². Lag samma vare; om han, med eller utan konungens vetskap och samtycke, tager till gemål enskild svensk eller utländsk mans dotter. Dock vare honom ej förment att med konungens vetskap och samtycke taga gemål av svenska konungahuset inom i svensk lag ej förbudna leder».

Bestämmelsernas huvudsyfte är att genom uppställande av vissa vilkor för rätt att ingå giftermål av nu berört slag och viss påföljd av deras åsidosättande skapa garantier för att vid sådana tillfällen hänsyn tages även till det statsintresse, som ligger till grund för hela successionsinstitutet. Det först nämnda vilkoret är fordran på konungens vetskap och samtycke. Den fråga, som då

¹ Översiktliga framställningar: Naumann, Sveriges statsförfattningsrätt, Sthlm 1880—84; Aschehoug, Norges nuværende statsforfatning, Kristiania 1891; Morgenstjerne, lærebog i Den norske statsforfatningsret, Kristiania 1900; Rydin, föreningen emellan Sverige och Norge, Uppsala 1863; Blomberg, svensk statsrätt, Uppsala 1911; Reuterskiöld, statsregementet, Uppsala 1914; specialavhandling: Berger, om arvsrätten till Sveriges och Norges riken, Uppsala 1877.

² Enahanda bestämmelse i § 44 R.F.

närmast framställer sig till besvarande, är: i vilken form skall detta samtycke givas, av konungen i statsråd eller av honom som en rent personlig viljeakt, utövad i hans egenskap av det kungliga husets huvud och chef? Praxis förefaller — så långt den med ledning av nu tillgängliga källor kan följas — ha varit rätt växlande. Där utredning syntes erforderlig, har sålunda den förstnämnda formen kommit till användning¹; i som fullt klara ansedda fall den senare². Därjämte har även förekommit en mellanform på så sätt, att konungens redan fattade beslut sedermera i statsråd anmälts till protokollet³.

Från rättslig synpunkt måste emellertid framhållas, att när i våra grundlagar talas om en konungen tillkommande funktion, avses därmed konungen verkande enligt regeringsformen, d. v. s. konungen i statsråd, så snart icke uttryckligen annat behandlingsätt i regeringsformen föreskrivits. Särskilt klar synes denna regel vara i fall, där vid konungens beslut äro knutna rättsföljder, så betydande som i det här avsedda. Samma fordran på konungens samtycke har även blivit uppställd som vilkor i § 6 S.O. för prinsessors giftermål, i § 7 S.O. för prinsars och prinsessors utrikes resor. Däremot måste ju för prinsessornas del varje stadgande om successionsrättens förlust som påföljd av vilkorets åsidosättande anses uteslutet, då sådan rätt icke blivit dem tillerkänd, och f. ö. torde de i §§ 6 och 7 S.O. omförmälda eventualiteterna icke ha tillmätts sådan vikt, att en dylik bestämmelse överhuvud ansetts behöfelig. Utgår man från sakens egen natur, ligger det onekligen rätt nära till hands att tänka sig frågor, sådana som de sistberörda, behandlade som rena familjeangelägenheter och sålunda avgjorda av konungen som konungahusets chef, men detta är en synpunkt de lege ferenda, och så länge successionsordningen har sin nuvarande lydelse, torde man svårligen kunna undgå att på §§ 6 och 7 S.O. tillämpa samma betraktelsesätt som det, vilket med av-

¹ Så vid kronprins Oscars förlovning med prinsessan Josephine av Leuchtenberg; se prot. i svensk-norskt statsråd ¹³/₉ 1822; R.A.

² Av protokollens tystnad att döma torde så ha förfarits vid konprins Carls förlovning med prinsessan Lovisa av Nederländerna och hertigens av Östergötland med prinsessan Sophia af Nassau.

³ Så vid hertigens av Dalarne förlovning med prinsessan Therèse av Sachsen-Altenburg. Se prot. i svenskt-norskt statsråd ⁷/₁ 1864; U.D.

seende å § 5 S.O. visats vara stött på både formellt juridiska och sakliga grunder. Orden »konungens vetskap och samtycke» måste i alla tre §§:na anses betyda detsamma. Dessutom är att märka, att de olägenheter, varmed, realiter sett, §§ 6 och 7 S.O. i deras ursprungliga lydelse kunde finnas ha varit behäftade, till högst väsentlig del blivit, i vad de avsågo § 7, undanröjda genom den förändring, detta lagrum undergick år 1921. Den fordran på konungens samtycke som villkor för rätt att resa utrikes, som förut omfattat alla prinsar och prinsessor, begränsades då till att gälla endast tronföljaren¹.

Även det parti av § 5 S.O., som har till uppgift att angiva den rättsverkan, som inträder, därest prins av det kungliga huset träder i gifte utan att ha inhämtat konungens samtycke, är avfattat på ett sätt, som kan bliva och faktiskt även har blivit föremål för olika meningar. Där föreskrives, att han i så fall skall anses hava »förverkat arvsrätt till riket för sig, barn och efterkommande». Har han nu söner ur ett föregående i med § 5 S.O. överensstämmande form ingånget gifte, uppstår spörsmålet, huruvida dessas successionsrätt påverkas eller ej av faderns senare, annorlunda beskaffade, gifte. De flesta av de författare, som uttalat sig i ämnet, såsom Naumann (II, 48), Aschehoug (I, 203), Morgenstjerne (s. 96), Berger (s. 40) och Blomberg (s. 144), ha härå svarat jakande, därvid stödjande sig på bestämmelsens bokstav, vilken uppfattas som

¹ Av i texten framlagda uppfattning följer, att den prövningsrätt, som §§ 5—7 S.O. tillerkänna konungen, måste, när myndig konung antingen icke finnes eller av sjukdom, resp. utrikes resa hindras att själv föra regeringen, anses överflyttad på den regeringsmyndighet, som fungerar i hans ställe, såsom förmyndarstyrelse, regent eller interimistiskt regerande statsråd. Vid ett av de anförda fallen, konungs utrikes resa, synes visserligen en dylik slutsats föga tilltalande, men vid de andra två desto mer motiverad. Icke blott vid konungs omyndighet utan även vid hans sjukdom kan — såsom främgar av exemplet från konung Oscar I:s sista år — ställföreträdarskapet få en utsträckning i tid, som utvisar nödvändigheten av ett fasthållande vid, att det här gäller en konstitutionell funktion, vars utövning, när den än av behovet påkallas, bör möjliggöras genom den kontinuitet i verksamheten, som författningen tillförsäkrar regeringsmyndigheten. Under så lång tid, som det här kan bli fråga om, torde man varken kunna tänka sig berörda §§ försatta ur tillämplighet eller vederbörande medlemmar av konungahuset betagna möjligheten att utan åsidosättande av grundlagens bud vare sig ingå giftermål eller resa utrikes. Jfr. Rydin; ss. 310, 313 not. 1, Blomberg, s. 143, Reuterskiöld, s. 48.

avseende vederbörandes alla barn och efterkommande, oavsett från vilket gifte de stamma. Enigheten är likväl icke så fullständig, som man av förestående uppräknning kunde föränledas att antaga. Aschehoug har nämligen, i riktig känsla av den materiella rättens krav, beledsagat sin anslutning till sagda mening med ett betonande av, att en så bokstavlig tolkning »leder til Resultater, som ganske vist ere stødende». »Men» — säger han till sist — »i en Thronarvelov kommer det mindre an paa, at Reglerne ere billige, end at de ere sikre. Man maa derfor holde paa den bogstavelige Fortolkning, som i de omhandlede Tilfælde giver ganske klare Resultater». Samma ståndpunkt av reserverad anslutning intaga såväl Morgens-tierne som Naumann.

Vid bedömandet av detta spörsmål har man emellertid noga att fasthålla den offentlighetsrättsliga karaktär, som är utmärkande för hela successionsinstitutet, och som skiljer successionsrätten från arvsrätt i vanlig mening. Successionsrättens föremål är ett offentligt värv, som enligt säregna, därför enkom givna regler i viss bestämd ordning helt och odelat överflyttas från den ena berättigade medlemmen till den andra inom dynastien. Envar av dem har en självständig, direkt på successionsordningen grundad, icke en från den närmast förut i ledet stående härledd rätt; om denne — vare sig genom döden eller av annan anledning, t. ex., någon diskvalifikation — faller ut ur de successionsberättigades krets, rycker den, som efter honom är närmast i tur, automatiskt in i det lediga rummet, och en sådan uppflyttning är något helt annat än det överförande av rättsinnehav från arvlåtare till arvtagare, som eger rum vid det enligt vanliga privaträttsliga regler bestämda arvet. De inskränkningar i individens på successionsprincipen grundade självständiga rätt, som av statsintresset betingas, måste därför taga form av och stödjas på direkta positivrättsliga bestämmelser, som böra tolkas stricte och icke tillmätas större räckvidd än det till grund för dem liggande realskålet föränleder.

Då i § 5 S.O. fastslås icke blott vissa vilkor för svensk prins, rätt att ingå giftermål utan även, som påföljd av vilkorens åsidosättande, successionsrättens förlust för honom själv, barn och efterkommande, framgår av hela saksammanhanget, att med den senare bestämmelsen åsyftas närmast avkomlingarna av det äkten-

skap, som ingåtts utan iakttagande av förenämnda vilkor¹. För en tolkning, som åt förlostbestämmelsen i § 5 S.O. ger retroaktiv verkan till upphävande av den redan vunna självständiga successionsrätt, som jämlikt successionsordningen tillkommer sönerna av ett tidigare, i behörig form ingånget gifte och deras efterkommande, kan icke åberopas ratio legis, och ordalagen äro icke heller så formade, att de tvinga till en dylik tolkning. Ett visst stöd för nu hävdade uppfattning kan även hämtas ur en jämförelse med det enda lagrum i successionsordningen, som så till vida bildar en motsvarighet till § 5, att det innehåller en även till de efterkommande utsträckt successionsrättslig diskvalificering, nämligen § 8. Där förbjödes prins av det kungl. huset att »utan konungens och rikstens ständers samtycke bliva regerande furste av utländsk stat, vare sig genom val, arv eller gifte. Sker annorlunda, vare han och hans efterkommande ej berättigade att succedera till svenska tronen». Ordet efterkommande tages här — liksom i successionsordningen överhuvud — i lineal bemärkelse, såsom liktydigt med manliga descendenter, d. v. s. agnater. Men medan § 8 såsom diskvalifikationens föremål angiver den handlande personen själv och hans agnater utan någon som helst inskränkning, således oberoende av, från vilket gifte de stamma, avser § 5 att normera den inverkan ett i successionsrättsligt avseende diskvalificerande gifte utövar, och försåvitt diskvalifikationens personella räckvidd skall anses betingad av diskvalifikationsgrunden, måste den tänkas begränsad till den familjesamhörighet, som från detta gifte härflyter, och som i den nedärvda, ålderdomligt fylliga formeln »för sig, barn och efterkommande» fått ett sammanfattande uttryck.

Skulle åter ordningen mellan de båda här ponerade äktenskapen vara den omvända, så att det i med § 5 S.O. överensstämmande form ingångna är det senare av de två, kunna barnen i detta gifte icke anses successionsberättigade². Ett är att en i behörig form *redan vunnit* successionsrätt icke utan positivt stöd i lag kan anses påverkad av en sedermera hos ett mellanliggande led i linien inträffad diskvalifikation; ett *ännat* att, när det gäller *förvärv* av

¹ Så även Malmgren, Sveriges grundlagar, s. 162, och Reuterskiöld, s. 47 not. 2.

² Så även G. O. (lin) i Sv. dagbl. 13/7 1923.

successionsrätt, frånse fordran på successionsrättslig kontinuitet i härstamningen från dynastiens stamfader. Med andra ord, förlust av successionsrätt till svenska tronen innefattar även förlust av förmågan att bilda nya, med sådan rätt utrustade linier.

* * *

*

§ 5 S.O. innehåller emellertid förutom fordran på konungens samtycke ännu ett av statshänsyn betingat vilkor till inskränkning av svensk prins' rätt att ingå giftermål; han får icke, vare sig »med eller utan konungens vetskap och samtycke» taga »till gemål enskild svensk eller utländsk mans dotter», och genom de inledande orden »lag samma vare» utsträcker den påföljd av vilkorets åsidosättande, som fastslagits för det förstnämnda fallet, till att gälla även det senare. Vad som ovan yttrats till belysning av denna påföljds personella begränsning äger således sin tillämplighet även här. Likaså föreligger ett gemensamhetsdrag de båda vilkoren emellan så till vida; att även den det senare normerande lagtexten utformats på ett sätt, som givit anledning till meningsskiljaktighet vid tolkningen därav. En oegentlighet faller genast i ögonen. Till huvudregeln, som förbjuder prins att gifta sig med enskild mans dotter, fogas i § 5 följande uttryckliga undantag: »dock vare honom ej förment att med konungens vetskap och samtycke taga gemål av svenska konungahuset inom i svensk lag ej förbudna leder». Rent språkligt sett ligger den slutsatsen närmast till hands, att grundlagstiftaren härigenom velat beteckna konungahuset som enskilt. Å andra sidan är det tydligt, att successionsordningen så i § 5 som annorstädes utgår ifrån att konungahuset i vissa personrättsliga hänseenden intager en ställning, motsatt den, som tillkommer de svenska medborgare, vilka i § 5 S.O. betecknas som enskilda. För att lösa motsägelsen måste man gå bortom lagbudets bokstav till dess uppkomsthistoria.

I konstitutionsutskottets första, den 17 oktober 1809 avgivna förslag till successionsordning¹ hade § 5 i ovan berörda del följande lydelse: »Lag samma vare, om han med eller utan konungens vet-

¹ Se konstitutionsutskottets memorialer m. m., Stockholm 1874 s. 321.

skap och samtycke tager gemål av svensk ätt. Dock vare honom ej förment att med konungens vetskap och samtycke taga gemål av svenska konungahuset inom i svensk lag ej förbudna leder». I denna formulering framträder den med konjunktionen »dock» inledda undantagsatsen som fullt motiverad. Av svenska ätter är konungahuset obestriddigen en, och förbudsregeln skulle således omfatta även detta, om icke ett undantag gjordes till dess förmån. Den risk för enskilda intressens obehöriga inflytande, som ett furstligt gifte inom *enskild* svensk ätt kunde tänkas medföra, och som utgör själva anledningen till förbudet, måste naturligen anses utesluten vid gifte inom konungahuset, vars offentlighetsliga ställning tillförsäkrar alla dess medlemmar, så kvinnliga som manliga, samma upphöjdhet över enskilda intressen. I sådana fall vore ju förbudet meningslöst, enär brud och brudgum äro i nyssberörda hänseende likställda.

När konstitutionsutskottets memorial om successionsordningen kom till ståndens plena, riktades såväl på riddarhuset som hos borgarne åtskilliga anmärkningar mot den föreslagna lydelsen av § 5. Inom ridderskapet och adeln¹ vände sig en talare, överste Cock, mot hela förbudet såsom obehörligt, till stöd för denna sin uppfattning åberopande exemplen av Gustaf Vasas och Johan III:s giftermål. Greve Ruuth åter ansåg förbudet böra vidgas till att omfatta även motsvarande utländska äktenskapsförbindelser, en synpunkt, vilken såväl hos honom som hos en annan av ståndets ledamöter, greve De la Gardie, — och i särskilt tillspetsad form — fick den för tiden karaktäristiska utformningen, att om en svensk prins ej finge söka sig en gemål bland den svenska adeln, börde han ej heller få göra det bland den utländska. Giftermål med ofrälse, ehuru tydligen även de avsedda att inbegripas under förbudet, ansågo de båda talarna sig således icke behöva taga med i räkningen. Greve Ruuth föreslog slutligen en sådan formulering av § 5, att svensk prins ej skulle få »gifta sig utan med en person av furstelig ätt».

Utskottets förslag åter fann en försvarare i friherre Jacob Cederström, som dels ville göra gällande, att det vid arvprinsars giftermål fästa vilkoret om konungens bifall vore »tillräckligt i av-

¹ Prot. ³⁰/₁₀ 1809; III, 2, ss. 4669 ff.

seende på alla äktenskapsförbindelser med främmande (= utländska) personer», dels — i en mot greve De la Gardie riktad replik — förklarade konstitutionsutskottets förslag, i vad det avsåg uteslutning av svenska adelns döttrar, »ganska väl grundat, i anseende till den jalousie och de oredor, som af dylika föreningar äro en oundviklig följd». Greve De la Gardie som i den första punkten vidhöll sin motsatta mening, gav däremot tillkänna sin anslutning i den senare, förklarande sig alldeles gilla, »att en aryprins ej bör förbinda sig med en undersåte». I samma riktning yttrade sig greve A. G. Mörner, som, själv ledamot av konstitutionsutskottet, meddelade, att detta »dragit sig till minnes, huru historien bevittnat skadligheten av furstars äktenskapsförbindelser med undersåte och har på den grunden infört förbud emot giftermål med någon svensk enskild mans dotter. Skulle det så behaga ridderskapet och adeln, att detta förbud utvidgades även till utländska personer, så tror jag, att förändringen lätt både kan medgivås och göras». Då lantmarskalkens proposition på bifall till greve Ruuths ändringsförslag möttes med blandade ja- och nejrop, gjorde friherre Staël von Holstein ett försök med en ny formulering. Han »trodde, att man ganska lätt skulle komma ifrån denna sak, allenast man i denna successionsordning införde samma termer, som finnas i alla äldre dylika dokument, nämligen furstliga eller kungliga personer av den rena evangeliska läran». Sedan greve Mörner påpekat, att om på grund av de anmärkningar, som framstälts mot förslaget, ändring däri ansågs önskvärd, den borde verkställas av konstitutionsutskottet, enade man sig emellertid till sist om att till utskottet återremittera detsamma med bifogande av de gjorda anmärkningarna.

I borgarståndet upptogs frågan till behandling några dagar senare, när adelns beslut således var känt¹. Även här yrkades på förbudets utsträckning till att omfatta även utländska personer. Initiativtagaren var medlemmen av konstitutionsutskottet brukspatron Daniel Eberstein, som ansåg, att då enligt förslaget en svensk prins ej finge »taga sig gemål av annan svensk ätt än konungahuset, borde ock uttryckligen stadgas, att en sådan prins icke heller må gifta sig med något annat utländskt fruntimmer än en regerande

¹ Se ståndets prot. d. 2 nov. III, 1, ss. 777, 787—9.

furstes dotter». Denna fordran var dock icke så strängt menad, som den vid första påseendet kunde förefalla, ty av sammanhanget framgår, att Eberstein användt uttrycket regerande som liktydigt med successionsberättigad dynasti tillhörande, och den följande diskussionen utvisar även, att hans yttrande så uppfattats.

Det Ebersteinska yrkandet vann till en början allmän anslutning, men assessor Paqualin »var av den särskilda mening, att egenkapen av *regerande*¹ icke vore av nöden. Grunden till denna sin tanke hämtade herr assessoren från de statsvälvningar, som i senare tider inträffat, och varav hänt, att flera furstliga hus upphört att regera ävensom andra torde förestå ett lika öde, men varemot sådana, som nu icke äro regerande, kunna lika lätt bringas till anseende och bliva mera celebra än deras företrädare».

Slutet blev hos borgare detsamma som hos adeln: återremiss till konstitutionsutskottet med bifogande av anmärkningarna.

Utskottets memorial i anledning av de mot dess förslag till successionsordning gjorda anmärkningarna avgavs den 10 november. I § 5 föreslog utskottet den förändringen, »att efter orden *med eller utan konungens samtycke* må införas: *tager till gemål enskild svensk eller utländsk mans dotter*»². I denna formulering blev § 5 S.O. av samtliga stånden utan vidare debatt³ godkänd, ingick sålunda först i den för prins Karl August och hans eventuella dynasti avsedda successionsordningen av den 18 december 1809 och överflyttades sedermera — likaledes utan vidare debatt — oförändrad i den nu gällande av den 26 september 1810.

Konstitutionsutskottets protokoll och handlingar⁴ innehålla in-

¹ Spärr. i protokollet.

² Spärr. i memorialet; se KU:s memor. s. 342.

³ Hos ridderskapet och adeln företogs en för nu gällande rätt betydelselös komplettering av utskottets förslag i berörda punkt. Dess § 1 hade ursprungligen innehållit en bestämmelse, varigenom ständerna för den händelse att »H. K. H. kronprins Christian August med H. K. M:ts höga vetskap och samtycke» trädde i gifte, »uttryckligen sig förbehålla, att gemål ej må tagas av svensk ätt». Det ansågs nu, att även detta lagrum borde undergå samma ändring som motsvarande bestämmelse i § 5. I nu gällande successionsordning har § 1 en helt annan formulering av motsvarande parti, beroende därpå, att Carl Johan i motsats till Christian August redan var gift, när han valdes till tronföljare.

⁴ Utgöra en volym, som förvaras i riksdagens bibliotek.

tet om några överläggningar angående successionsordningen: Där-
emot finnes ett ounderskrivet koncept till memorialet av den 10
november, i vilket punkten i fråga ursprungligen formulerats på
följande sätt: — »tager till gemål enskild mans dotter vare sig av
svensk eller utländsk ätt»; men sedermera har genom överstrykning
av orden »mans dotter vare sig af» och »ätt» samt tilläggande av
»mans dotter» efter det överstrukna »ätt» framkonstruerats den lag-
text, som blev den slutliga. Någon realskillnad de båda redaktio-
nerna emellan kan knappast anses föreligga. Den förra har tyd-
ligen formats efter den ursprungliga texten i memorialet av den 17
oktober, den senare har föredragits såsom utgörande ett kortare
och mera koncist uttryck för samma tanke.

För bedömandet av de skäl, som föranlett ändringen i § 5 S.O.,
är man sålunda hänvisad till ständsprotokollen, och särskild upp-
märksamhet förtjäna A. G. Mörners uttalanden, som avlägga ett
vittnesbörd om de synpunkter, vilka dikterat konstitutionsutskot-
tets memorialet av den 17 oktober. Vidare torde man kunna taga
för givet, att utskottet vid den överläggning, som resulterade i me-
moriet av den 10 november, tagit hänsyn till kritiken såväl i bor-
garståndet som på riddarhuset. Båda ståndens anmärkningar
hade återremitterats till detsamma, och dess egna medlemmar hade
på båda hållen spelat en framträdande roll i debatten.

Överblickar man det på så sätt bestämda materialet, finner
man, att den grundtanke, som genomgår hela behandlingen av nu
berörda begränsning i svensk prins' rätt att ingå giftermål, är den,
att bestämmelser måste givas, som garantera förefintlighet även hos
bruden av samma upphöjdhet över enskilda intressen som den,
vilken brudgummen måste anses äga såsom medlem av det svenska
konungahuset. Frånsett överste Cock och hans möjliga — icke
protokollförda — liktänkande, synas alla vara ense om att fast-
hålla denna fordran¹. Uttrycken därför kunna skifta; medan
somliga, såsom De la Gardie och Mörner, helt generellt varna för
äktenskapsförbindelser med undersåtar, utföra andra, såsom Ce-
derström, denna tanke närmare genom att peka på den jalóusi och

¹ En annan fråga är, huruvida en sådan uppfattning fullt motsvarar nutida
åskådning, och huruvida icke överste Cock, om han levat i våra dagar, skulle
rönt större anslutning än som 1809 kom honom till del.

de oredor, som av dylika förbindelser bruka bliva en följd; gemensamhetsdraget är emellertid klart och belyst genom motsatsförhållandet mellan konungahuset och andra svenska ätter. Först när det gäller att närmare utforma själva principen, ikläda densamma rättsligt bindande konturer och bestämma dess personella räckvidd framträda divergenserna.

Konstitutionsutskottets första förslag hade den obestriddiga förtjänsten att icke blott — som ovan visats — vara inom sig logiskt klart och sammanhängande utan även taga den, som saken egentligen gälde, bruden själv, till anknytningspunkt för bestämmelsen. Hon får icke vara av annan svensk ätt än konungahuset. Men det befanns lida av en svaghet; det berörde icke eventualiteten av giftermål med utländskor. Uppgiften blev således att finna en formulering, som inbegrep även dessa senare. Då uppstodo svårigheter, vilkas innebörd sannolikt ej fullt beaktats av samtiden utan först långt efteråt trätt i dagen.

De försök, som hade gjorts på riddarhuset — av Ruuth och Staël von Holstein — att nå målet genom positivt angivande av vilka äktenskapliga förbindelser skulle anses tillåtna, ledde icke till något resultat. I stället fortsatte man på den negativa linie, som följts i konstitutionsutskottets första förslag, och vidgade det förbud, som från början avsetts att gälla endast vissa *svenska* kvinnor, till att omfatta även de motsvarande *utländska*. Sättet, varpå det skedde, är tydligt nog förebådat i Mörners anförande på riddarhuset. Redan i hans där gjorda referat av det första förslagets text finner man det utbyte av dettas text »gemål af svensk ätt» mot »svensk enskild mans dotter», som sedermera skulle så komplicera problemet. Skälet till förändringen var naturligen lättheten att med den nya formuleringen, genom inskjutande av orden »eller utländsk» efter »svensk», ernå den önskade utsträckningen av förbudet. Att genom det sålunda vidtagna utbytet garantibestämmelsens anknytningspunkt rent språkligt sett förflyttades från den blivande gemålen själv till hennes far, har uppenbarligen ansetts betydelselöst. Enligt svensk rättsuppfattning är dotterns personrättsliga ställning a priori bestämd av faderns, och vår agnatiska tronföljd ger icke heller någon anledning att på det successionsrättsliga området tillämpa ett annat betraktelsesätt. För 1809 års

män framstodo därför helt visst termerna »gemål av svensk ätt» (annan än konungahuset) och »svensk enskild mans dotter» som ekvivalenta, eller med andra ord, uttrycket enskild mans dotter fattades av dem som en enhet, liktydig med gemål av annan svensk ätt än konungahuset.

Felet var blott, att detta i svensk rättsåskådning fotade betraktelsesätt genom den nya lydelsen av § 5 S.O. utsträcktes till även den utländska rätten, där det icke ägde samma obetingade giltighet. Man behöver blott gå till ett så betydelsefullt rättsområde som det engelska för att se, hur en så beskaffad generalisering, fattad efter den rena bokstaven, leder vilse.

Den engelska tronföljdslagen är som bekant »the act of settlement» av år 1701. Den tillerkänner, under den sedermera realiserade förutsättningen, att såväl konung Vilhelm som drottning Anna skulle dö utan att efterlämna bröstarvingar (issue), kronan åt kurfurstinnan Sophia af Hannover »and the heirs of her body», därest de äro protestanter¹. Detta är allt vad denna lag innehåller om tronföljden. Ytterligare föreskrifter ha tydligen ansetts överflödiga på grund av det nedärvda engelska åskådningsätt, enligt vilket rätten till kronan bestämmes i huvudsak efter samma, feodalt färgade, regler som de, vilka jämlikt common law gälla för arvsrätten till jord, och av vilka — när icke-protestanter uteslötos — successionsrättens överförande på Sophia af Hannover utgjorde en tillämpning. Innebörden härav med avseende å tronföljden är i korthet denna: Tronrätten övergår i första hand till äldste sonen; om denna är död, till hans avkomma (issue), manlig eller kvinnlig, efter vanlig primogeniturföljd men med företrädesrätt inom samma syskonkrets för broder framför syster. Om äldste sonen avlidit utan avkomma eller hans gren dött ut, inträda näst äldste sonen och hans avkomma efter samma grunder i successionen. Ha samtliga söners grenar dött ut, går rättigheten över till äldsta dottern och hennes avkomma o. s. v.². Ättingarna till den, som vid tronskifte skulle, därest han (eller hon) då levat, ha stått närmast i tronföljden, inträda således i successionen alldeles som om det varit efter honom (eller henne) som tron blivit ledig.

¹ Se Stubbs, select charters, s. 529, Oxford 1895.

² Jfr Lowell, the government of England, I, 17, Newyork 1910.

Tronföljdens gång från Georg III till Edvard VII är i hög grad ägnad att belysa systemet. Därest prinsens af Wales, sedermera Georg IV:s enda barn, den med Leopold af Sachsen-Koburg gifta dottern Charlotte eller något hennes barn överlevat hennes far, skulle dennes närmast i ålder stående broder Wilhelm IV icke kommit att efterträda honom på tronen. Nu blev det i stället efter den senares år 1837 timade död, som den cognatiska successionsprincipen kom till användning. Kronan gick då över till Viktoria, enda barn till Georg III:s fjärde son¹, hertigen av Kent. Hon gick således i successionen före sina farbröder, hertigarne av Cumberland och Cambridge — vilka båda voro yngre än hennes far — samt deras ättlingar. Men drottning Viktoria åter efterträddes icke av sitt äldsta barn, dottern Viktoria, sedermera kejsarinnan Fredrik, utan av sin äldste son konung Edvard VII.

Det är den på detta sätt bestämda blodsförvantskapen, som utgör det band, vilket sammanhåller den engelska tronföljden. Även de kvinnliga länkarna i släktkedjan ha en självständig, av faderns stånd och villkor oberoende successionsrätt. Och kontrollen över gifterna utgöres av suveränens ursprungligen på common law grundade och sedermera i royal marriage act av 1772² närmare angivna prövningsrätt.

Med successionsrätten korresponderar medlemskapet av konungahuset, så att en var, som är successionsberättigad, även är medlem av konungahuset³.

Slutligen må än en gång påpekas, att hela detta successionsrättsliga system icke är tillskapat genom några för successionsinstitutet enkom givna regler utan har vuxit fram ur en viktiga sidor av Englands sociala liv behärskande rättsuppfattning med rötter djupt ned i medeltiden.

Av det ovan sagda framgår, att samma förutsättningar som de, från vilka 1809 års grundlagstiftare utgingo vid sin omformulering

¹ Den tredje sonen, hertigen av Clarence och hans barn hade dött före 1837.

² Om dennas innehåll och tillkomstanledningar se Anson, Law and custom of the Constitution II, 84, och Lecky; Englands hist. i 18. årh., III, 481 ff.; öfvers. Sthlm 1883. Jfr även Halsbury, the laws of England, VI, 370.

³ Se Halsbury, VI, 359.

av § 5 S.O., icke äro till finnandes i England, där den successionsrättsliga miljön är en helt annan. Den språkliga term, »enskild mans dotter», som — ehuru formellt sett icke i allo lyckad — dock i vad den avser svenska förhållanden kan anses tillgodose bestämmelsens syfte, leder däremot, tillämpad på engelsk rätt och *bokstavigt* tolkad, till resultat, som alls icke motsvara lagstiftarens verkliga mening. Vad den skjuter i förgrunden såsom det primära, faderns personrättsliga ställning, är för engelsk tronföljdsrätt något oväsentligt och sekundärt; det som för engelsk rättsuppfattning är det grundläggande och primära, cognatens på blodsbandet stödda självständiga rätt, framträder i den svenska lagtextens bokstav såsom något av annan beroende och sekundärt.

Här som på så många andra punkter i vår konstitutionella rätt får man, när bestämmelsens bokstav är bristfällig, söka ledning i dess tillkomsthistoria. Och man finner då, att den nuvarande lydelsen av § 5 S.O. kommit till genom en ändring, vars syfte var — icke att rubba det i sakens natur liggande och i den ursprungliga texten klart uttryckta förhållandet, att det var brudens egen personrättsliga ställning och dess bestämmande på ett mot statsändamålet svarande sätt, som utgjorde huvudföremålet för lagstiftarens omsorg — utan endast att finna en formulering, som lät garantibestämmelsen omfatta även utländskor. Man har dessutom i ett fall sådant som detta alldeles särskild anledning att vid eventuell strid mellan lagens yttre bokstav och dess inre mening giva den senare vitsord, enär genom den ökade räckvidd, § 5 fick i sin nya lydelse, svårigheten att åstadkomma en mot ändamålet svarande lagtext högst betydligt ökades. Nu måste hänsyn tagas även till utländsk rätt, och på samma gång uppkom spörsmålet, var gränsen skulle gå mellan denna och den svenska. Klart är, att det tillkommer svensk lagstiftning att bestämma villkoren för successionsrätt till Sveriges krona samt tillika fastställa, vilka äktenskap skola anses som i sådant hänseende diskvalificerande och vilka icke. En annan fråga är emellertid, hur 1809 års grundlagsstiftare funno lämpligt att begagna denna sin befogenhet. Det gällde att utforma en lagtext, användbar för hela den mångfald av fall, med vilken man hade att räkna, och där rättsläget, så snart bruden var från

främmande land, med personrättslig ställning naturligen bestämd av dess rätt, kunde skifta i samma mån denna var egenartad.

Förhandlingarna på 1809 års riksdag vittna om, att man lagt märke till åtskilliga av de svårigheter, som av sådan anledning mötte. Ett exempel härpå erbjuder assessor Paqualins ovan citerade anförande i borgarståndet. Däremot förete protokollen intet spår till, att man observerat motsatsförhållandet mellan Sveriges agnatiska och vissa andra länders cognatiska arvsföljd med därav härflytande komplikationer.

Granskar man från nu angivna synpunkter det sätt, varpå 1809 års grundlagsstiftare sökte lösa det föreliggande problemet, finner man, att de utgått från behovet av garantier för att hos bruden finnes samma upphöjdhet över enskilda intressen som hos brudgummen. Det legislativa uttrycket för denna tanke är, som ovan påvisats, i det första förslaget motsatsförhållandet mellan konungahuset och andra svenska ätter. Det motsatsförhållande åter, som framgår ur den slutliga lagtexten, står emellan enskilda och icke-enskilda. Då uppkommer frågan, var gränsen går mellan den ena och den andra kategorien. Något bidrag till besvarandet av detta spörsmål lämnar successionsordningen endast för svenska medborgares del. Här gäller den gamla motsättningen mellan konungahuset å ena sidan, de enskilda å den andra¹, till sin innebörd för övrigt närmare bestämd genom vad i grundlag, allmän lag och eljest är föreskrivet till normerande av konungahusets offentligrättsliga ställning. När åter fråga blir om utländska medborgares hänförlighet till ena eller andra gruppen, har den svenska grundlagstiftningen icke gått längre än till att bygga på förefintligheten även i andra länder av bestämmelser på området i fråga motsvarande de svenska. Något försök att genom uppställandet av vissa fordringar närmare karaktärisera desamma har icke gjorts och knappast kunnat göras, så som problemet 1809 lades till rätta, ty svensk lagstift-

¹ Ovan har visats, hurusom undantagssatsen: »dock vare honom ej förment att — — taga gemål av svenska konungahuset» var motiverad endast i den ursprungliga lydelsen. I den slutliga hade den — som Berger (s. 39 not 2) påpekar — kunnat utgå som obehövlig. Det är ju möjligt, att den fått stå kvar, för att § 5 även i den nya formuleringen skulle innehålla ett vittnesbörd om det gamla motsatsförhållandet mellan konungahuset och de enskilda.

ning kan omöjligen tänkas normera det sätt, varpå i ett främmande land gränsen drages mellan enskilda och icke enskilda.

Föreligger hos den tilltänkta bruden, såsom t. ex. förhållandet är med en engelsk cognat, en förening av successionsrätt och medlemskap av konungahus, måste ett sådant äktenskap visserligen anses vara i full real överensstämmelse med § 5 S.O., men varken successionsordningen själv eller förhandlingarna på 1809 års riksdag giva hemul för uppställandet av så stränga krav. Tvärtom avlägger det yttrande assessor Paqualin den 2 november 1809 höll i borgarståndet vittnesbörd om en uppfattning, som räknar med förefintligheten även av detroniserade hus och anser hinder ej böra möta för svensk prins att taga gemål ur ett sådant.

I betraktande av det nu anförda föranledes man till antagandet, att grundlagsstiftaren åsyftat en formulering av berörda lagrum, smidig nog att medgiva anpassning efter de olika förhållanden, som i olika länder kunde tänkas föreligga, och att han utgått från den förutsättningen, att de stadganden, som i andra länder draga upp gränslinien mellan enskilda och icke-enskilda, äro avfattade på ett sätt, som garanterar förefintligheten hos de senare av samma upphöjdhet över enskilda intressen som den de svenska bestämmelserna avse att hävda. I denna reala synpunkt har man då att söka ledning för rättstillämpningen, därest i något fall lagens bokstav skulle visa sig icke göra till fyllest.

DEN ALLMÄNNA POLITISKA RÖSTRÄTTEN OCH VALEN TILL RIKSDAGENS ANDRA KAMMARE ÅREN 1911—1921, I STA- TISTISK BELYSNING.¹

AV

FIL. D:R OTTO GRÖNLUND.

Jämmt 100 år efter vår ännu gällande regeringsforms antagande år 1809 och 43 år efter det nya riksdagsskickets införande år 1866 antogs definitivt år 1909 den betydelsefulla författningsändring, som gav oss den allmänna politiska rösträtten (för män) i stället för den vid ständsrepresentationens avskaffande införda censusvalrätten. Rösträtten blev principiellt allmän, men ett flertal diskvalifikationsgrunder gällde. Enligt § 16 R.O. tillkom valrätt till andra kammaren envar välfrejdad svensk man från och med kalenderåret näst efter det, varunder han uppnått tjugofyra års ålder. Från valrätt var dock utesluten

- a) den, som stod under förmynderskap eller var i konkurs-tillstånd;
- b) den, som häftade för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn;
- c) den, som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat eller kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

¹ Föredrag, hållet inför Statistiska föreningen i Stockholm den 19 dec. 1922, i något omarbetad form.

d) värnpliklig, som icke fullgjort de honom till och med utgången av sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsövningar.

I stället för de förutvarande majoritetsvalen kommo de proportionella valen, vilka nödvändiggjorde en övergång från de förutvarande enmansvalkretsarna¹ till flermansvalkretsar. Valkretsindelningen blev på grund härav helt och hållet förändrad. I stället för de 197 valkretsar, i vilka riket år 1908 var indelat, trädde 56 större valkretsar, i vilka valdes minst 3, men vanligen flera (högst 8) riksdagsmän. Varje län ävensom Stockholms stad bildade en eller flera valkretsar. Den olika representationsrätten för land och stad, som förut varit gällande, upphörde utom med hänsyn till några av de största städerna. Sålunda bildade Stockholms stad 2 valkretsar, Göteborg och Malmö vardera en, Norrköping jämte förstäder och Linköping tillsammans en samt Hälsingborg, Landskrona och Lund tillsammans en valkrets. I övrigt valde städer och landsbygd i gemensamma valkretsar, så att 6 län voro delade vart och ett i 3 valkretsar och 14 län vart och ett i 2 valkretsar, medan de återstående 4 länen vart för sig endast utgjorde en valkrets.

Medan före 1909 valen i regel kunde vara antingen omedelbara eller medelbara, blev efter reformen nämnda år det omedelbara valsättet obligatoriskt. Det medelbara valsättet hade emellertid alltmera kommit ur bruk redan under den föregående tiden, så att det t. ex. vid 1908 års val endast förekom inom en enda landsbygdsvalkrets. Reglerna för tillämpning av den nya proportionella valmetoden funnos angivna i en särskild vallag, vilken jämväl innehöll andra bestämmelser om valen.

Sådan var i korthet den nya ordningen för rösträtt och val till andra kammaren, som infördes genom 1909 års valreform och som sedan i oförändrat skick tillämpades under ett decennium eller vid de allmänna valen under åren 1911—1920.

Genom den år 1919 av riksdagen såsom vilande antagna författningsrevisionen, vilken därefter år 1921 definitivt antogs, hava betydande modifikationer vidtagits i det sedan 1909 gällande systemet. De ändringar, som genomfördes, avsågo dels riksdagsordningen, dels ock vallagen, samt omfattade 1) en revision av de

¹ Endast de största städerna voro flermansvalkretsar.

Statsvetenskaplig Tidskrift 1924. N. F.

politiska strecken, 2) införande av politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor samt 3) meddelande av rätt åt äkta makar samt åt vissa yrkes- eller tjänsteutövare att i vissa fall ingiva valsedel utan personlig inställelse vid valförrättning. Revisionen av de politiska strecken innebar dels utskyldsstreckets avskaffande samt åldersgränsens sänkning från 24 till 23 år, dels ock en lindring i det politiska fattigvårdsstrecket därhän, att det allenast kom att gälla den, som var av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning. I överensstämmelse med utskyldsstreckets avskaffande bortföll även det i vallagen grundade s. k. flyttningsstrecket. Genom författningsrevisionen gavs vidare rösträtt och valbarhet till andra kammaren åt kvinnorna enligt samma betingelser som gällde för männen. § 16 R.O. erhöll till följd härav följande ändrade lydelse:

»Valrätt tillkommer en var man och kvinna, som är svensk undersåte och senast under nästföregående kalenderår uppnått 23 års ålder. Valrätt må dock ej utövas av: a) den, som står under förmynderskap eller som är i konkurstillstånd; b) den, som är av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning; c) den, som är från valrätten utesluten på grund av ådömd straffpåföljd; d) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången av sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsövningar.»

Av största betydelse för rösträttens utövning var avskaffandet av utskyldsstrecket samt lindringen i fattigvårdsstrecket. Genom beslut av 1922 års riksdag har sedermera även värnpliktsstrecket blivit avskaffat.

Genom ändring av § 24 R.O. samt vallagen gavs rätt dels åt äkta make att utan personlig inställelse vid valförrättning ingiva valsedel genom andre maken, dels ock åt väljare, som tillhör någon av vissa yrkes- eller tjänstegrupper, att avgiva valsedel genom försändelse omedelbart till länsstyrelsen, dock att sådan rätt ej må utövas i annat fall än då verkligt hinder möter för väljaren att vid tiden för valet inställa sig personligen vid valförrättningen.

Utom ovannämnda ändringar i vallagen fastställdes av 1921 års riksdag, i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition, vissa andra ändringar i samma lag, vilka avsågo att avhjälpa

de brister, som dittills ansetts vidlåda den gällande proportionella valmetoden. Nämnda ändringar, vilka föreslagits av de s. k. proportionsvalssakkunnige i deras samma år avgivna betänkande, gingo dels ut på valkretsarnas förstörande — i syfte att därigenom åstadkomma en rättvisare platsfördelning *mellan* partierna vid valen — dels inneburo de ett nytt sammanräkningsförfarande, i syfte att söka ernå en rättvisare platstillättning *inom* partierna. Redan den tidigare proportionsvalkommittén hade framhållit, att ju större valkretsarna äro, desto större är sannolikheten, att valresultatet skall bliva tillfredsställande från proportionalitetens synpunkt. I överensstämmelse med denna uppfattning, som delades av nyssnämnda sakkunniga, inskränktes valkretsarnas antal till endast 28 eller jämnt hälften av dittillsvarande antalet. Den allmänna regeln blev, att varje län, så ock Stockholms stad, odelat, vart för sig bildade *en* valkrets. Härifrån funnos dock några undantag, i det att tre län, nämligen Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län, vardera voro uppdelade i två valkretsar. Städerna Malmö, Hälsingborg, Landskrona och Lund bildade tillsammans en valkrets, medan den andra valkretsen inom Malmöhus län utgjordes av länets landsbygd och övriga städer. Göteborgs stad bildade för sig en valkrets och Göteborgs och Bohus landstingsområde den andra valkretsen inom samma län. Älvsborgs län delades i norra och södra valkretsarna. Inom varje valkrets valdes 3—16 riksdagsmän, men vanligen 5—10.

Den nya valkretsindelningen och övriga genom 1921 års reform antagna bestämmelser om rösträtten och valen tillämpades, som bekant, vid 1921 års andrakammarval.

Redogörelser för de hittills förrättade andrakammarvalen föreligga i den officiella valstatistiken, nämligen i kungl. statistiska centralbyråns berättelser om riksdagsmannavalen, alltsedan år 1872. För tiden 1872—1908 gav på sin tid överdirektör Widell en sammanfattande översikt av andrakammarvalen i denna tidskrift, årg. 1909 nr 1, till vilken torde få hänvisas. Då någon sammanfattande översikt av de viktigaste valstatistiska resultaten för de följande valen fr. o. m. år 1911 hittills icke gjorts, har jag trots det kunna vara av intresse att söka giva en sådan översikt under denna ytterst betydelsefulla period i vår inrepolitiska historia — den allmänna

rösträttens genombrottstid om man så vill — och har jag därför i det följande gjort en del sammanställningar med hjälp huvudsakligen av det i statistiska centralbyråns berättelser föreliggande materialet, vilka sammanställningar belysas av diagram och kartor. Först ämnar jag lämna en redogörelse för de förändringar, som under perioden ifråga ägt rum beträffande den politiska rösträtten — antalet i röstlängd upptagna röstberättigade och icke röstberättigade personer — därefter kommer valdeltagandet att behandlas och slutligen förskjutningarna i de röstades och de valdas partiställning, i samband varmed lämnas en redogörelse för de valresultat, som faktiskt uppnåts vid valen eller som under vissa angivna förutsättningar troligen skulle ha uppnåts. Där så erfordras och är möjligt, komma en del jämförelser att göras med tidigare förhållanden, särskilt i fråga om rösträtten.

I. Den politiska rösträtten.

a) I hela riket.

I tab. A meddelas bl. a. uppgifter om absoluta och relativa antalet i röstlängd upptagna röstberättigade och icke röstberättigade personer i hela riket vid valen år 1872 samt fr. o. m. år 1902¹. Diagram 1 visar förändringarna i absoluta antalet röstberättigade och icke röstberättigade i hela riket under samma år (dock ej för åren 1902 och 1905).

År 1872 voro endast något mer än 236,000 personer röstberättigade, men 36 år senare år 1908 hade detta antal utan lagändring dels på grund av folkmängdens tillväxt, dels ock på grund av ökade inkomster hos landets manliga befolkning — varigenom ett alltjämt ökat antal av dessa uppfyllde censusvillkoren — något mer än fördubblats, så att antalet röstberättigade uppgick till mer än $\frac{1}{2}$ million. Genom 1909 års valreform berättigades ytterligare omkring $\frac{1}{2}$ million att gå till valurnorna, så att antalet röstberättigade år 1911 steg till över 1 million och år 1920 översteg detta antal med bortåt 200,000 personer. Genom

¹ Beträffande 1872 års val saknas emellertid i valstatistiken uppgifter om antalet för ogulda kommunalutskylder häftande och därför icke röstberättigade, varför dylika uppgifter ej här kunna meddelas.

Tab. A. Rösträtten och deltagandet i valen i hela riket samt på landsbygden och i städerna år 1872 samt åren 1902 -1921.

År	Antal i röstlängd upptagna												I valet deltagande			
	röstberättigade				icke röstberättigade											
	I absoluta tal i hela riket	I % av folk-mängden			I absoluta tal i hela riket	I % av i röstlängd upptagna			Procentuellt fördelade efter diskvalifikationsgrunder i hela riket				I absoluta tal i hela riket	I % av de röstberättigade		
		Hela riket	Landsbygd	Städer		Hela riket	Landsbygd	Städer	Oguld-na ut-skylder	Nyin-flyttade	Fattig- under-stödda	Andra		Hela riket	Landsbygd	Städer
1872	236120	5.6	5.7	5.3					100.0	—	—	—	45198	19.1	16.1	41.1
=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====
1902	382075	7.4	7.0	8.6	90175	19.1	8.3	40.1	100.0	—	—	—	180529	47.2	41.7	63.6
1905	432099	8.2	7.7	10.0	97627	18.4	9.3	35.5	100.0	—	—	—	217759	50.4	44.7	65.6
1908	503128	9.4	8.5	12.0	119570	19.2	10.3	33.9	100.0	—	—	—	308412	61.3	57.4	70.0
1911	1066200	19.3	20.8	14.8	283001	21.0	16.0	36.6	58.0	20.0	15.6	6.4	607487	57.0	55.5	63.0
1914 I	1092454	19.5	21.0	15.3	293393	21.2	16.2	35.9	58.4	19.5	15.7	6.4	763423	69.9	68.1	76.7
1914 II	1111767	19.7	21.2	15.5	285432	20.4	15.4	35.0	57.1	18.9	17.0	7.0	735485	66.2	64.3	73.1
1917	1123969	19.5	21.2	15.3	320064	22.2	16.4	37.3	60.6	20.3	13.6	5.5	739053	65.8	64.0	71.8
1920	1192922	20.4	21.7	17.3	301515	20.2	15.7	31.1	60.2	23.3	11.6	4.9	660193	55.3	53.1	62.1
1921	3222917	54.6	53.2	58.0	73333	2.2	2.2	2.1	—	—	58.0	42.0	1747553	54.2	52.3	54.5
Därav män	1532183	26.0	26.1	25.6	35846	2.3	2.1	2.7	—	—	45.1	54.9	949681	62.9	61.9	62.2
» kvinnor...	1690734	28.6	27.1	32.4	37487	2.2	2.4	1.8	—	—	68.6	31.4	797872	47.2	45.5	50.5

den senaste valreformen ökades valmännens antal alldeles ofantligt, i det att över 2 mill. nya röstberättigade tillkommo, varav mer än 300,000 män — motsvarande dem, som förut fallit för de nu borttagna eller reformerade »strecken», samt de nytillkomna 23-24-åringarna — och dessutom c:a 1,7 mill. kvinnor. Hela valmanskåren blev på grund härav nära 3-dubblad, så att antalet röstberättigade år 1921 steg till över 3,2 mill. Det är sålunda ganska betydande valmansmassor, som numera äro medansvariga för den politiska utvecklingen i vårt land; de utgöra mer än hälften av rikets hela befolkning.

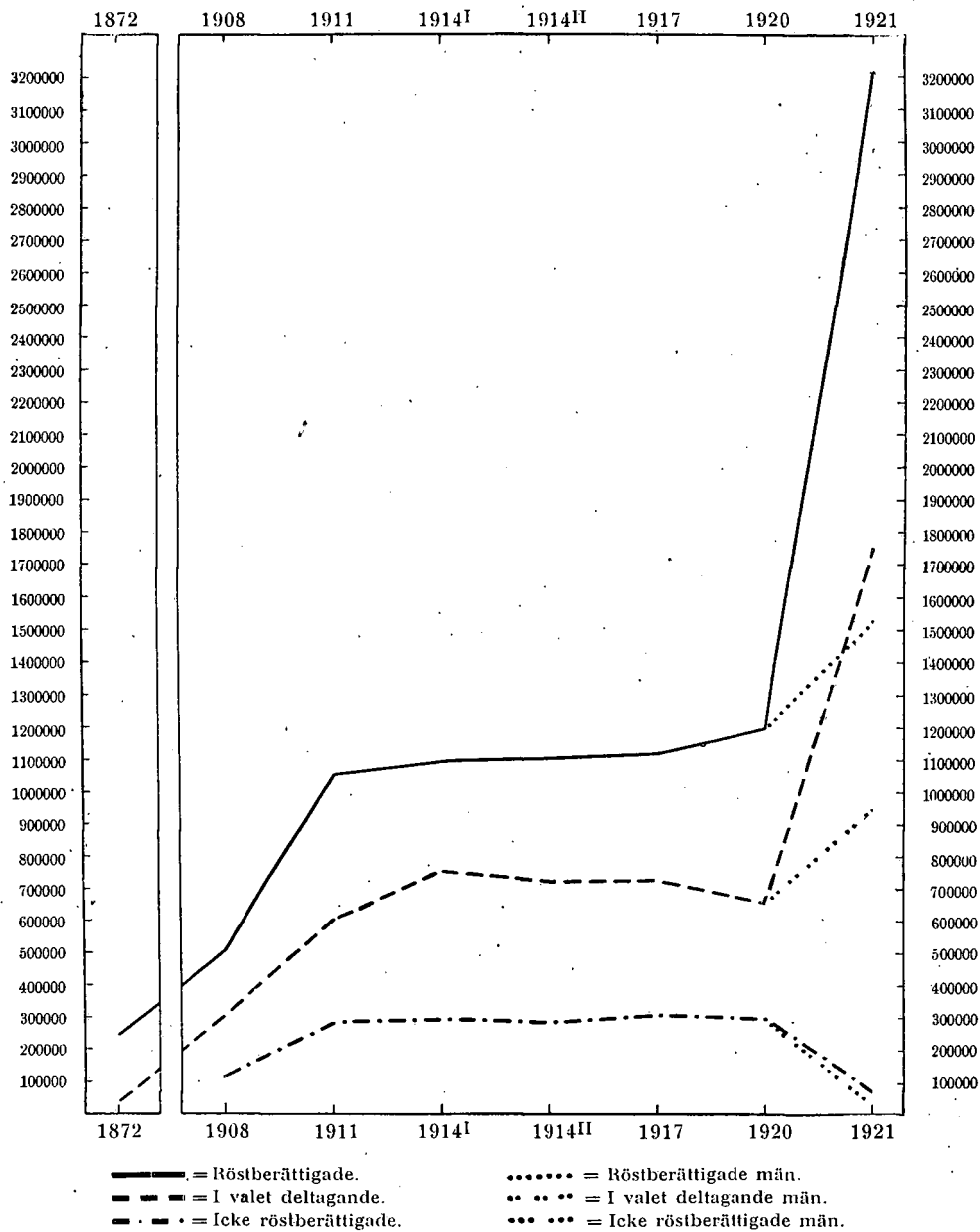
Av diagram 1 framgå även växlingarna i absoluta antalet i röstlängd upptagna, men av olika grunder diskvalificerade personer, vilka sålunda icke varit röstberättigade vid valen. År 1908 uppgick antalet personer, som i övrigt uppfyllde censusvillkoren för rösträtt, men på grund därav att de häftade för oguldna kommunalutskyl-der icke voro röstberättigade, till närmare 120,000. Efter 1909 års reform steg antalet i röstlängderna upptagna, men av olika anledningar diskvalificerade, personer ganska betydligt; de utgjorde vid 1911 års val 283,000 personer och hade år 1920 efter åtskilliga växlingar nått till över 300,000. Efter 1921 års valreform minskades de vid samma års val, oaktat den ofantliga ökningen i valmanskåren, till endast något över 73,000 personer, varav c:a 35,800 män. De kvarvarande rösträttsstrecken äro sålunda av jämförelsevis ringa betydelse såsom hinder för rösträttens utövande.

I diagram 2 belysas växlingarna i relativa antalet röstberättigade i hela riket, nämligen dels i förhållande till folkmängden, dels ock i förhållande till antalet i röstlängd upptagna personer. År 1872 hade endast något över 5 % av hela befolkningen rösträtt, men 1908 hade detta antal stigit till över 9 % därav. Censusbestämmelserna voro på god väg att förlora sin betydelse, vilket, såsom vi strax skola se, särskilt var förhållandet i städerna, då genom 1909 års reform rösträtt gavs åt ytterligare 10 % av befolkningen, så att år 1911 antalet röstberättigade utgjorde över 19 % därav. År 1920 hade omkring 20 % av befolkningen rösträtt, men år 1921 hade detta antal stigit till över 54 % därav; de röstberättigade männen utgjorde 26 % av hela folkmängden och de röst-

N:r 1. Röststrätten och deltagandet i valen i hela riket vid andrakammarvalen, i absoluta tal.

År 1872 samt åren 1908—1921.

berättigade kvinnorna över 28 %. I förhållande till folkmängden har sålunda antalet röstberättigade sedan år 1872 ungefär 10-dubblats.

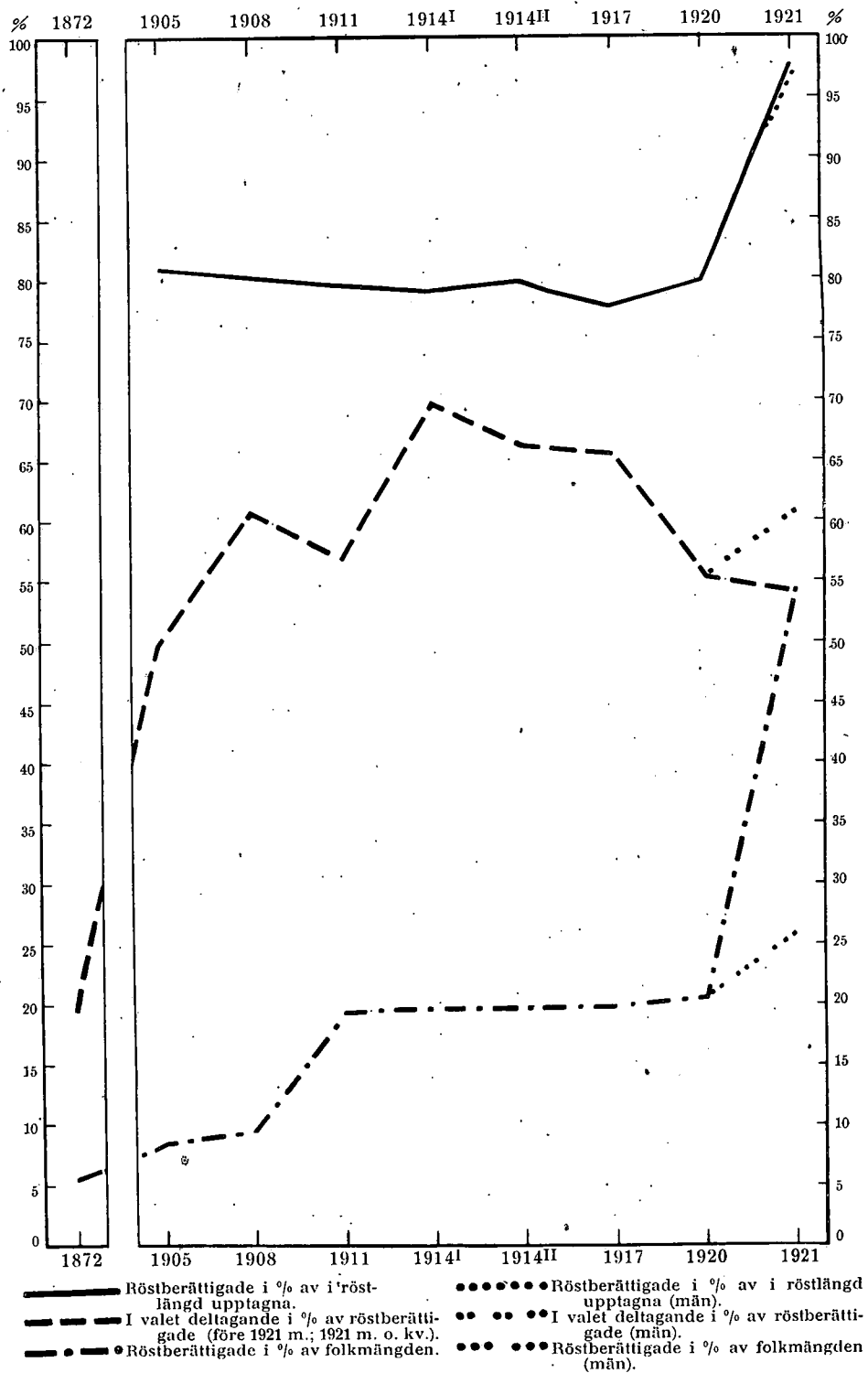
I samma diagram belyses även, huru antalet röstberättigade i hela riket växlat i % av alla i röstlängd upptagna personer. Antalet höll sig tämligen konstant t. o. m. år 1920, då ungefär 80 % av alla i röstlängd upptagna personer ej voro diskvalificerade. Efter 1921 års reform steg procenttalet till närmare 98 %, så att nära nog alla i röstlängd upptagna även voro effektivt röstberättigade. Vid 1914 års vårval, som kommo tämligen oförberett för valmansmassorna, häftade många för obetalda utskylder, varför någon sänkning i procenttalet då kan konstateras. En sänkning kan även konstateras vid 1917 års val. Däremot hade vid höstvalen 1914 och vid 1920 års val många skyndat att i tid betala sina utskylder, varför någon höjning i procenttalet då istället ägde rum.

b) På landsbygden och i städerna.

I tab. A meddelas även uppgifter om relativa antalet röstberättigade och i röstlängd upptagna icke röstberättigade på landsbygden och i städerna; växlingarna i nämnda antal belysas även av diagram 3. Beträffande först antalet röstberättigade i % av folkmängden, lågo under censusvalrättens dagar (fr. o. m. 1878 års val) städerna ej obetydligt högre än landsbygden, beroende bl. a. på de högre arbetslönerna i städerna i jämförelse med på landet, varigenom ett relativt större antal personer uppfyllde censusvillkoren i i förra fallet mot i det senare. Efter 1909 års reform blev i stället förhållandet det motsatta, i det att procenttalet för landet nu blev högre än städernas och så förblev under perioden 1911—1920. Medan denna reform på landsbygden betydde ofantligt mycket, i det att därigenom gavs rösträtt åt ett stort antal nya valmän, var den av långt mindre genomgripande betydelse för städernas del. På landet ägde år 1908 endast 8,5 % av befolkningen rösträtt, men år 1911 nära 21 %; i städerna ägde år 1908 12 % av befolkningen rösträtt, men den allmänna rösträttens införande höjde procenttalet endast till 14,8 %, en förändring, som troligen hade inträtt av sig själv, även om censusvalrätten bibehållits. Anledningen till att städernas procenttal var så lågt i jämförelse med lands-

Nr 2. Röststrätten och deltagandet i valen i hela riket vid andra-kammarvalen, i relativa tal.

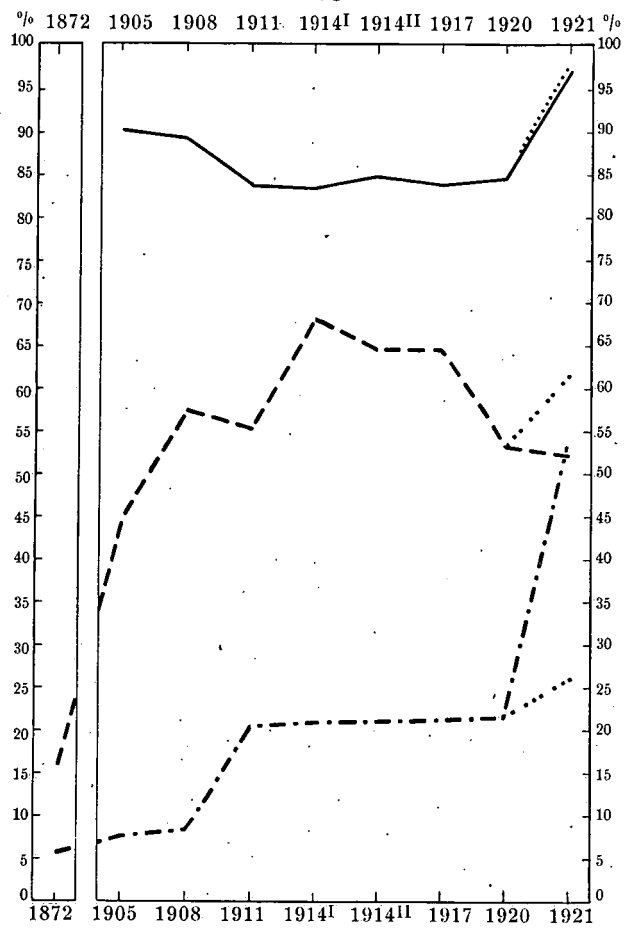
År 1872 samt åren 1905—1921.

N:r 3. Röststrätten och deltagandet i valen

År 1872 samt

Landsbygden.

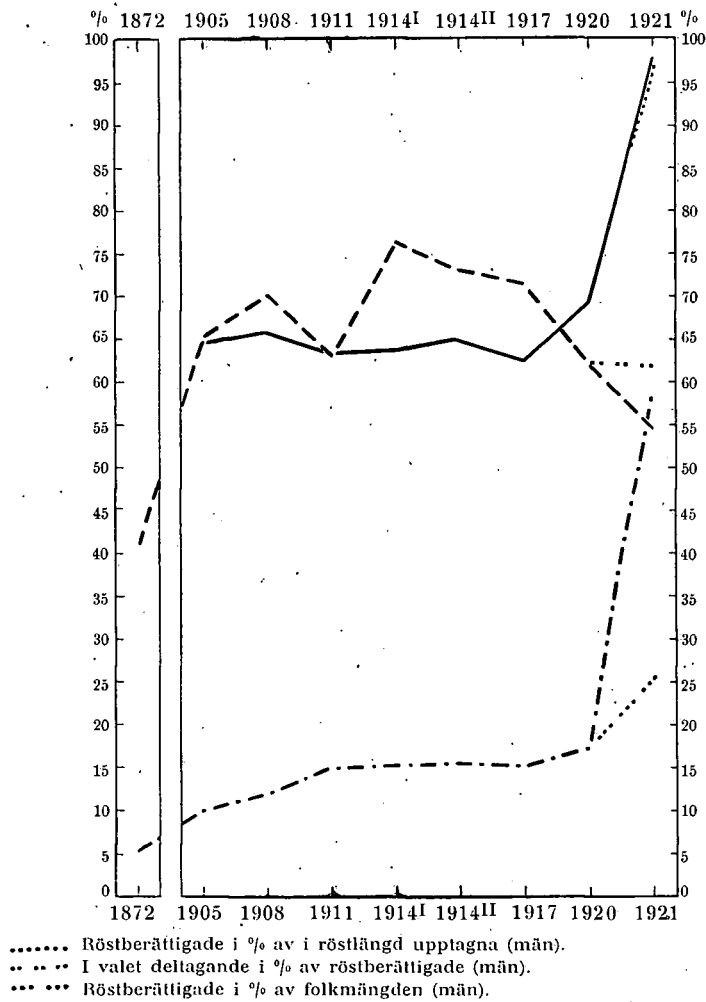

— Röstberättigade i % av i röstlängd upptagna. (Före 1921 m.; 1921 m. o. kv.)
 - - - I valen deltagande i % av röstberättigade.
 ··· Röstberättigade i % av folkmängden.

vid andrakammarvalen, i relativa tal.

åren 1905—1921.

Städerna.

bygdens under åren 1911—1920 var, att diskvalifikationsgrunderna verkade mycket kraftigare i städerna än på landet.

Efter 1921 års reform har hela antalet röstberättigade (män och kvinnor tillsammans) i förhållande till folkmängden åter blivit högre i städerna än på landet, liksom det var under censusvalrättens dagar; anledningen härtill torde denna gång bl. a. vara kvinnornas i de röstberättigade åldrarna övertalighet i städerna. Denna reform betydde alltså mera för städerna än för landet: den gav rösträtt åt inalles 58 % av befolkningen i städerna, (mot förut 17 %) men åt endast 53 % på landet (mot förut 22 %).

Beträffande antalet röstberättigade i % av alla i röstlängd upptagna, var detta antal, såsom av tabellen och diagrammet framgår, såväl under censusvalrättens dagar som under perioden 1911—1920 vida högre på landet än i städerna. Anledningen härtill var, såsom förut nämnts, framförallt, att i städerna ett så stort antal eljest röstberättigade personer föllo för de olika strecken, särskilt utskyldsstrecken. År 1920 saknade av alla i röstlängd upptagna personer endast c:a 16 % på landet, men 31 % i städerna rösträtt; efter 1921 års reform saknade såväl på landet som i städerna endast något över 2 % dylik rösträtt. Reformen var sålunda ganska genomgripande, särskilt för städernas del, i det att en utjämning ägt rum mellan landsbygd och städer i nu nämnt avseende.

c) Inom olika yrkesgrupper.

I tab. B meddelas uppgifter (i relativa tal) om rösträtten och valdeltagandet inom olika yrkesgrupper vid valen 1911—1921¹, vilket närmare belyses av diagram 4. Där meddelas bl. a. uppgifter om antalet röstberättigade i % av alla i röstlängd upptagna inom vissa yrkesgrupper, vilka ansetts erbjuda särskilt intresse. Av diagrammet framgår, att hemmansägare samt arrendatorer och brukare varit gynnsammast ställda, i det att relativa antalet röstberättigade inom dessa yrkesgrupper vid intet val understigit 92 % av de i röstlängd upptagna. Därefter komma godsägare, industriidkare m. fl. samt tjänstemän av högre grad med närmare 90 % röst-

¹ Motsvarande uppgifter för vårvalen 1914 saknas.

Tab. B. Rösträtten och deltagandet i valen inom olika yrkesgrupper, i relativa tal.

Yrkesgrupper:	Röstberättigade i % av i röstlängd upptagna							I valet deltagande i % av de röstberättigade						
	År 1911	Hösten 1914	År 1917	År 1920	År 1921			År 1911	Hösten 1914	År 1917	År 1920	År 1921		
					M.	Kv.	Samtliga					M.	Kv.	Samtliga
Godsägare o. dyl.	89.4	91.1	89.0	89.3	96.6	98.0	97.3	81.0	84.2	83.5	80.9	79.6	76.8	78.2
Industriidkare, handlande (större) o. dyl.	88.5	90.1	93.0	91.7	96.9	98.1	97.5	73.6	83.7	82.4	79.8	77.4	72.2	74.9
Kontorspersonal, ingenjörer m. fl.	80.8	81.1	79.5	81.1	97.4	98.4	97.9	68.3	78.8	74.1	66.9	63.6	57.9	60.8
Tjänstemän av högre grad	89.4	92.2	90.1	90.4	99.2	99.5	99.3	73.3	84.7	79.2	74.8	74.2	68.3	71.3
Samtliga inom den högre klassen ¹	84.1	85.1	83.4	84.1	97.6	98.5	98.1	68.2	79.0	74.4	68.6	66.7	60.2	63.3
Hemmansägare	96.0	96.4	96.6	96.4	99.3	99.4	99.4	59.7	66.2	67.3	60.4	65.0	48.5	57.6
Arrendatorer och brukare	92.9	93.8	94.1	93.1	99.4	99.4	99.4	60.3	67.7	68.8	56.6	65.0	46.8	55.8
Hantverkare	77.0	77.3	87.2	93.3	98.5	99.1	98.2	59.9	66.9	66.6	56.0	62.3	47.4	54.2
Handlande (mindre) o. handelsbiträden	80.8	80.9	78.9	81.6	97.5	98.9	98.3	62.5	72.5	69.3	61.6	61.9	50.9	55.7
Tjänstemän av lägre grad ²	87.9	89.9	87.3	89.1	99.6	99.7	99.7	67.0	79.1	78.2	67.1	71.4	60.3	65.6
Högre huslig tjänst	—	—	—	—	91.9	98.9	98.8	—	—	—	—	44.4	33.9	34.1
Samtliga inom medelklassen ³	89.0	89.3	91.5	92.7	99.1	99.3	99.1	60.8	68.1	68.3	59.8	65.1	49.2	56.8
Torpare, lägenhetsägare, rättare m. fl.	88.6	89.1	88.8	89.9	98.8	98.6	98.7	49.6	58.4	57.4	42.0	54.5	36.1	44.5
Drängar (i jordbruk) och övriga jordbruksarbetare ⁴	81.8	79.7	79.3	81.0	98.4	98.8	98.5	49.2	60.2	58.9	46.4	55.7	44.3	52.2
Sjömän och fiskare	69.3	62.9	64.1	64.4	95.8	99.2	97.1	28.4	42.0	38.5	23.7	30.0	31.1	30.4
Arbetare utom i jordbr. Lägre huslig tjänst	64.9	66.1	61.3	66.2	98.0	98.8	98.4	57.0	67.2	68.1	55.5	62.3	54.3	58.7
Samtliga inom kroppsarbetarnes klass ⁵	70.8	71.3	68.5	71.5	96.9	96.6	96.7	51.7	62.3	62.3	49.7	58.6	43.6	51.0
Samtliga yrkesgrupper	79.0	79.6	77.8	79.8	97.7	97.8	97.8	57.0	66.2	65.8	55.3	61.9	47.2	54.2

¹ Inberäknat fria yrken samt husägare och kapitalister.² »* folkskollärare och för åren 1911 och 1921 jämväl militärt manskap.³ » »övriga näringsidkare» samt sjökaptener m. fl.⁴ » »lantbrukares hemmavarande söner.⁵ » militärt manskap för åren 1914—1920.

berättigade eller därutöver. Ej långt därefter komma även tjänstemän av lägre grad samt torpare, lägenhetsägare m. fl. Av de nämnda yrkesgrupperna utgöra de tre förstnämnda samt den sistnämnda tillsammans kärnan av befolkningen på landsbygden, där, såsom förut visats, relativa antalet röstberättigade varit högre än i städerna under perioden 1911—1920.

Kontorspersonal, ingenjörer m. fl., handlande och handelsbiträden samt drängar i jordbruk och övriga jordbruksarbetare, i vilken sistnämnda grupp även inräknats lantbrukarnes hemmarande söner, ha hållit sig vid omkring 80 % röstberättigade eller därutöver. En i viss mån säregen ställning intaga hantverkare, vilkas procenttal under de båda första åren var jämförelse lågt, men därefter oavbrutet steg. Lägsta procenttalen och därför ock högsta antalet diskvalificerade personer uppvisa dels sjömän och fiskare, dels ock arbetare (andra än jordbruksarbetare), i vilken sistnämnda grupp bl. a. industriarbetare ingå. Särskilt var antalet diskvalificerade bland arbetareklassen stort vid 1917 års val, då endast något över 60 % av i röstlängd upptagna inom denna grupp bibehållit sin rösträtt; vid övriga val före 1921, som äro upptagna i tabellen, var antalet diskvalificerade arbetare däremot något mindre.

Genom 1921 års reform förbättrades ställningen inom samtliga yrkesgrupper, mest dock för arbetare samt sjömän och fiskare. Inom kroppsarbetarnes klass äga nu, relativt taget, nära nog lika många av i röstlängd upptagna personer rösträtt som inom den högre klassen; medan de förras procenttal uppgick till närmare 97 %, utgjorde de senares 98 %. Bäst står sig dock fortfarande liksom hittills medelklassen, inom vilken av de i röstlängd upptagna nästan alla (omkring 99 %) numera bibehållit sin rösträtt.

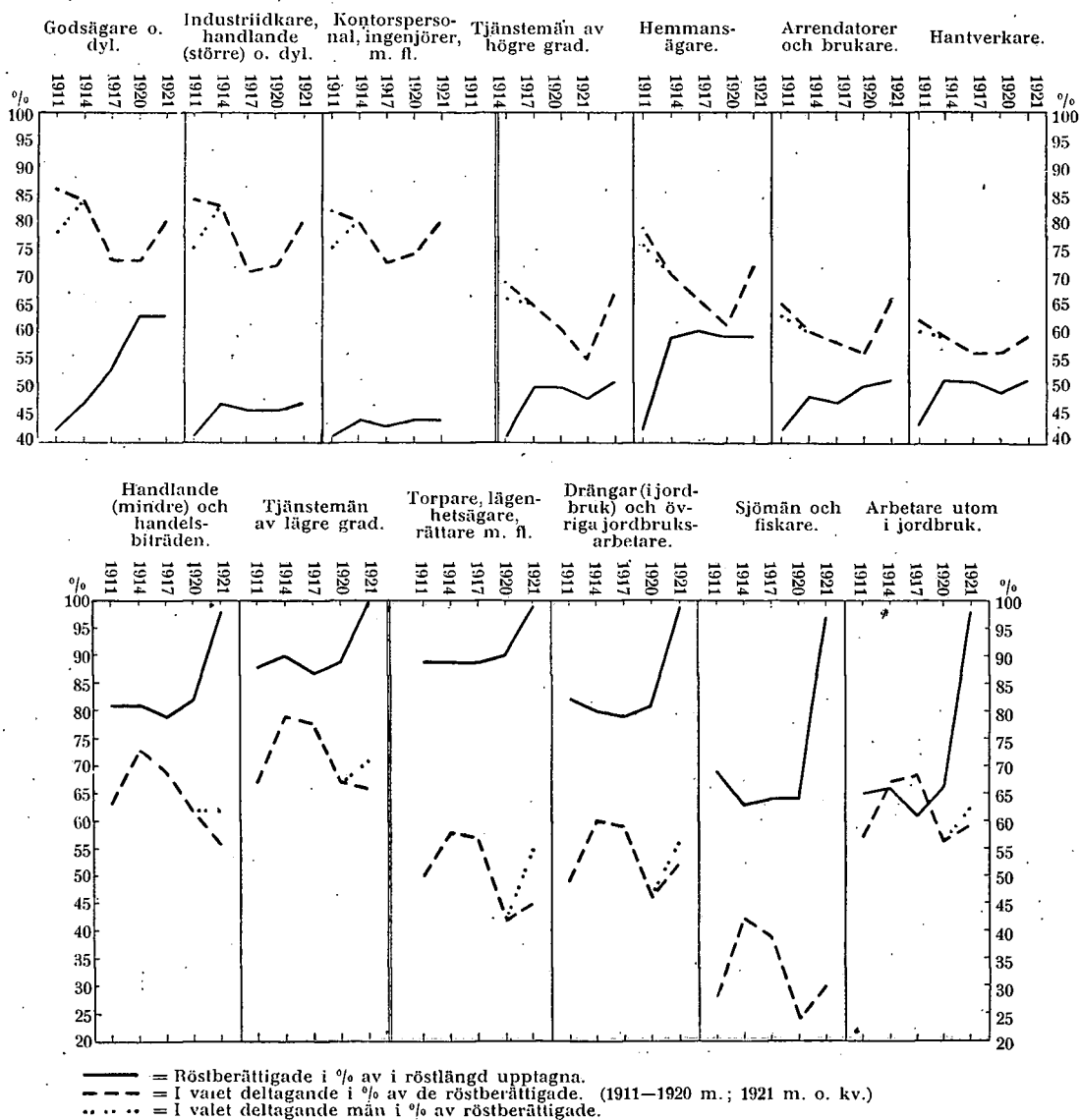
II. Deltagandet i valen.

a) I hela riket.

I tab. A lämnas uppgifter om absoluta antalet i valen deltagande personer, vilket även belyses av diagram 1. Ytterligheterna i detta avseende utgöras av 1872 års val, då endast ungefär 45,000 personer deltog, och de senaste valen, år 1921, då om-

N:r 4. Röstretten och deltagandet i valen inom olika yrkesgrupper, i relativa tal, vid andrakammarvalen åren 1911—1921.

kring 1,748,000 väljare infunno sig vid valurnorna, varav c:a 950,000 män och 798,000 kvinnor. Under perioden 1911—1920 deltogo lägst c:a 607,000 personer, vid 1911 års val, och högst c:a 763,000 personer vid 1914 års vårval, som ha att uppvisa det absolut taget livligaste valdeltagandet före 1921 års val och det relativt livligaste som förekommit.

Antalet röstande i % av de röstberättigade belyses av diagram 2 beträffande hela riket, varjämte uppgifter därom meddelas i tab. A. Av diagrammet och tabellen framgår, att valdeltagandet under censusvalrättens tid överhuvud taget var statt i stigande: år 1872 deltog endast 19 % av de röstberättigade i valen, medan samma antal år 1905 utgjorde 50 % och år 1908 61 %; sistnämnda procenttal är det högsta före år 1914 och giver vid handen, att deltagandet vid valen år 1908 var betydligt livligare än vid något tidigare val. Det är naturligt, att den allmänna rösträttens införande skulle till en början medföra en sänkning av valfrekvensen, då så många nya valmän tillkommo, av vilka åtskilliga kanske tvekade att infinna sig vid valurnorna. Så skedde även år 1911, då deltagareprocenten var något lägre än vid närmast föregående val. En tendens härtill har även visat sig år 1921, i detta fall beroende huvudsakligen på mindre livligt deltagande från kvinnornas sida än från männens.

Det livligaste valdeltagandet ägde, som förut nämnts, rum vid 1914 års vårval, då c:a 70 % av valmännen infunno sig vid valurnorna, beroende på bl. a. den då utbrutna politiska krisen. Närmast kom valfrekvensen vid samma års höstval, utgörande 66 %, och därefter vid 1917 års val, med obetydligt lägre procenttal. Dessa tre val beteckna tillsvidare kulmen i vår politiska livaktighet. Vid 1920 års val minskades valfrekvensen åtskilligt och även i någon mån vid 1921 års val, om hänsyn togs till samtliga deltagande såväl män som kvinnor (54 %). Tages däremot endast hänsyn till männens deltagande, ägde vid sistnämnda val en ökning i valfrekvensen rum i jämförelse med vid 1920 års val. Av de röstberättigade männen enbart deltog nämligen ett något högre antal (62 %); av de röstberättigade kvinnorna enbart ett något lägre antal (47 %).

b) På landsbygden och i städerna.

Uppgifter om relativa antalet röstande för landsbygd och städer var för sig meddelas även i tab. A, varjämte växlingarna i nämnda antal åskådliggöras av diagram 3. De båda kurvorna erbjuda i sina huvuddrag stora likheter med motsvarande kurva för hela riket, dock kunna särskilt med hänsyn till städerna vissa avvikelser konstateras. Vid en jämförelse mellan landsbygdens och städernas kurvor finner man, att den största olikheten består därunder, att den förra ligger vida lägre än den senare. Vid samtliga allmänna val har deltagandet varit betydligt livligare i städerna än på landsbygden. Denna skillnad i politisk livaktighet mellan landsbygd och städer har emellertid med åren allt mera utjämnats; medan år 1872 de deltagande voro relativt taget mer än dubbelt så många i städerna som på landsbygden, voro de år 1908 endast en och en femtedels gång så många och under perioden 1911—1920 har skillnaden blivit ännu mindre. Anledningarna till denna så småningom försiggående utjämnning av skillnaden i valfrekvens mellan landsbygd och städer ha varit flera, bl. a. de på landsbygden underlättade kommunikationsmöjligheterna samt den stigande upplysningen och det ökade politiska intresset därstädes.

Beträffande de senast förrättade valen, 1921 års val, är det av stort intresse att lägga märke till, att skillnaden mellan landsbygd och städer i nyss nämnda avseende, vad männen angår, nästan helt och hållet upphört; vid sagda val deltog nämligen såväl på landsbygden som i städerna c:a 62 % av de röstberättigade männen. På landsbygden hade deltagareprocenten för männen enbart, liksom i hela riket, stigit år 1921 i jämförelse med år 1920, medan densamma i städerna var så gott som oförändrad. Vad kvinnorna angår, kan däremot en skillnad i valfrekvens vid 1921 års val konstateras med hänsyn till landsbygd och städer; medan på landsbygden endast 45 % av de röstberättigade kvinnorna deltog, var motsvarande procenttal i städerna 50 %.

c) **Inom olika yrkesgrupper.**

Relativa antalet röstande inom olika yrkesgrupper framgår av tab. B samt belyses av diagram 4. I allmänhet har deltagareprocenten varit högre inom den högre klassen än inom medelklassen och högre inom medelklassen än inom kroppsarbetarnes klass. Sålunda ha, i genomsnitt för alla till respektive klasser hörande yrkesgrupper, deltagit, i fråga om den högre klassen lägst 63 % av de röstberättigade år 1921 och högst 79 % år 1914, i fråga om medelklassen lägst 57 % likaledes år 1921 och högst 68 % åren 1914 och 1917 och i fråga om kroppsarbetarnes klass lägst 50 % år 1920 och högst 62 % åren 1914 och 1917. Från den allmänna regeln finnas dock åtskilliga undantag. Inom den högre klassen var deltagandet mindre livligt bland kontorspersonal, ingenjörer m. fl. än bland övriga grupper; inom medelklassen var deltagandet åter livligare bland tjänstemän av lägre grad och i någon mån bland handlande och handelsbiträden än bland övriga grupper. Inom kroppsarbetarnes klass visa de båda till den jordbruksidkande lantbefolkningen hörande yrkesgrupperna, torpare, lägenhetsägare m. fl. samt drängar (i jordbruk) och övriga jordbruksarbetare, ganska stor inbördes överensstämmelse. Deltagandet var bland båda dessa grupper jämförelsevis lågt, ehuru bland jordbruksarbetarne även inräknats lantbrukarnes hemmavarande söner, från vilkas sida en större politisk livaktighet väl kunnat vara att förvänta. Från sistnämnda båda grupper skilja sig ganska väsentligt å ena sidan den stora gruppen av andra arbetare än jordbruksarbetare (industriarbetare m. fl.), vilken till stor del består av stadsinvånare, och å andra sidan gruppen sjömän och fiskare, vilken i alla avseenden intar en särställning. Den stora arbetargruppen utmärker sig för ett livligare deltagande i valen än övriga grupper inom samma klass. Den påminner härutinnan mera om vissa grupper inom medelklassen (t. ex. hantverkarne) än om nyss nämnda yrkesgrupper. Vad gruppen sjömän och fiskare åter angår, utmärker den sig för en lägre deltagarefrekvens än samtliga övriga grupper, vilket emellertid är ganska naturligt, om man tar i betraktande de hinder för inställelse vid valurnorna, som dessa yrkesutövare ha att övervinna på grund av deras yrkes egen be-

skaffenhet. Särskilt gäller detta om sjömännen, i något mindre grad om fiskarena. Såsom förut framhållits, har i samband med den senaste valreformen valdeltagandet underlättats för bl. a. dessa båda yrkeskategorier, i det att de erhållit rätt att rösta genom valsedelöförsändelse.

Alla yrkesgrupper visade var för sig ett livligare valdeltagande vid 1914¹ och 1917 års val än vid övriga val, vilket förut jämväl framhållits ha varit fallet med hänsyn till samtliga väljare i genomsnitt utan hänsyn till deras yrken; för vissa grupper nåddes kulmen i valdeltagandet år 1914 (så t. ex. för alla grupper, tillhörande den högre klassen, samt för handlande m. fl. och tjänstemän av lägre grad), för andra däremot år 1917 (så t. ex. dels för hemmansägare, arrendatorer och brukare, dels ock för arbetare utom i jordbruk). Man torde icke misstaga sig, om man antager, att växlingarna i vissa gruppers valdeltagande vid olika valtillfällen icke varit utan inflytande på de partiförskjutningar, som vid sagda val ägt rum. Vid 1914 års höstval t. ex. lyckades det moderata partiet något så när hävda den gynnsamma ställning det förvärvat vid samma års vårval och 1917 års val karakteriseras å ena sidan av jordbrukareförbundens framträdande som politiska partier, å andra sidan av en viss socialistisk framryckning.

Beträffande särskilt 1921 års val är det av intresse att lägga märke till, att en viss tendens till utjämning av skillnaden i valfrekvens mellan den kroppsarbetande klassen och övriga klasser framträtt. Medan i genomsnitt för alla grupper, tillhörande den högre klassen, deltagareprocenten vid sagda års val var betydligt lägre än vid något tidigare val under åren 1911—1920 (detta gällde om såväl männen särskilt som män och kvinnor tagna tillsammans) och medan detsamma även gällde i genomsnitt för alla grupper, tillhörande medelklassen, (dock endast med hänsyn till män och kvinnor tagna tillsammans, ej med hänsyn till männen enbart), var motsvarande procenttal för grupper, tillhörande den kroppsarbetande klassen, (för män och kvinnor tillsammans och för män särskilt) högre än vid 1920 års val. Inom de båda högre klasserna

¹ Uppgifterna om rösträtten och valdeltagandet inom olika yrkesgrupper för år 1914 avse endast höstvalen detta år, då motsvarande uppgifter för vårvalen samma år tyvärr ej meddelas i valstatistiken.

har sålunda efter senaste valreform framträtt en tendens till minskning i den politiska livaktigheten, delvis, såsom var att förvänta, beroende på de nytillkomna kvinnliga väljarnas mindre livliga deltagande, men inom kroppsarbetarnes klass har åter en motsatt tendens gjort sig gällande, ehuru kvinnorna för sig även inom denna klass deltagit mindre livligt än männen.

III. De röstades fördelning på partier.

a) I hela riket.

Beträffande valen före år 1911 kunde den officiella valstatistiken icke meddela uppgifter angående de avgivna röstsedlarnas fördelning efter partier samt valens utfall ur partisynpunkt. Fr. o. m. sagda års val hava däremot dylika uppgifter, på grund av tillämpningen av den proportionella valmetoden, kunnat meddelas, vilka uppgifter äro av stort intresse för bedömning av de politiska partiernas utveckling i vårt land under denna den allmänna rösträttens första tid. De röstades i hela riket procentuella fördelning på de olika politiska partierna framgår av tab. C samt belyses av diagram 5 och 6. Fördelningen har skett med ledning av antalet avgivna godkända valsedlar, varvid emellertid det jämförelsevis ringa antal, som i valstatistiken rubricerats som »övriga», här ej medtagits.

Vid 1911 års val stod det liberala partiet som det ojämförligt starkaste partiet, förfogande över 40 % av de avgivna valsedlarna; närmast kom det moderata partiet med 31 % och sist det socialdemokratiska med mindre än 29 %. Vid 1914 års vårval efter den politiska krisen stod striden väsentligen mellan de båda förstnämnda partierna, varvid de moderata avgingo med segern; nämnda parti blev nu i stället det starkaste (nära 38 %), medan det liberala minskades, så att det blev föga starkare än det moderata varit vid 1911 års val. Socialdemokraterna vunno något i styrka, men voro fortfarande det minsta partiet. Vid 1914 års höstval lyckades det moderata partiet något så när hålla sin ställning, dock med en del förluster; det var fortfarande det starkaste partiet (nära 37 %), men socialdemokraterna hade ryckt fram vid valen så betydligt, att detta parti i det allra närmaste var lika starkt

Tab. C. Relativa antalet godkända valsedlar i hela riket, på landsbygden och i städerna samt relativa antalet valda riksdagsmän i hela riket, efter partier, åren 1911—1921.

År	Antal avgivna godkända valsedlar procentuellt fördelade på partier															Antal valda riksdagsmän i hela riket procentuellt fördelade på partier												
	Landsbygd					Städer					Hela riket					Moderata	Bondeförbundet	Jordbr. riksförb.	Liberala	Socialdemokrater	Vänster-socialister	Kommunister						
	Moderata	Bondeförbundet	Jordbr. riksförb.	Liberala	Socialdemokrater	Vänster-socialister	Kommunister	Moderata	Bondeförbundet	Jordbr. riksförb.	Liberala	Socialdemokrater	Vänster-socialister	Kommunister	Moderata								Bondeförbundet	Jordbr. riksförb.	Liberala	Socialdemokrater	Vänster-socialister	Kommunister
1911	31.0	...	...	69.0	...	...	...	32.2	...	...	67.8	...	...	...	31.2	...	...	40.2	28.5	...	...	28.3	...	...	43.9	27.8	...	...
1914 ^I	37.5	...	...	62.5	...	...	...	38.1	...	...	61.9	...	...	...	37.7	...	...	32.2	30.1	...	...	37.4	...	...	30.9	31.7	...	...
1914 ^{II}	36.4	...	...	29.0	34.6	...	...	37.8	...	...	20.0	42.2	...	...	36.7	...	...	26.9	36.4	...	...	37.4	...	...	24.8	37.8	...	...
1917	22.8	6.8	4.1	30.3	36.0	...	...	30.7	0.7	0.1	19.1	48.9	...	...	24.7	5.3	3.1	27.6	31.1	8.1	...	25.7	3.9	1.3	26.9	37.4	4.8	...
1920	24.6	10.9	8.5	23.9	25.1	7.0	...	36.1	0.3	0.2	16.5	41.4	4.7	...	27.8	7.9	6.2	21.8	29.6	6.4	...	30.9	8.3	4.3	20.4	32.6	3.1	...
1921	22.9	16.1	...	21.1	31.0	4.0	4.9	31.7	0.3	...	13.8	47.1	1.7	4.1	25.8	11.1	...	18.7	36.2	3.2	4.6	27.0	9.1	...	17.8	40.4	2.6	3.1

¹ Dessutom 1 »vilde», utgörande 0.4 % av de valda riksdagsmännen.

som det moderata (över 36 %). Å andra sidan hade det liberala partiet avsevärt minskats, så att det nu, från att år 1911 ha varit det starkaste partiet, i stället blivit det svagaste (under 27 %). 1917 års val utmärkes av småpartiernas uppkomst vid sidan av de tre äldre partierna, det moderata, det liberala och socialdemokraterna. Å ena sidan framträdde de båda jordbrukareförbunden, bondeförbundet och jordbrukarnes riksförbund, å andra sidan avsondrades en del av det socialdemokratiska partiet till ett särskilt vänstersocialistiskt parti. Det moderata partiet gick avsevärt tillbaka, så att det endast förfogade över c:a 25 % av rösterna, men då jordbrukareförbunden tillsammans förfogade över c:a 8 % därav, kommo dessa partier tillsammans att äga 33 % av rösterna. Det socialdemokratiska partiet gick även något tillbaka sedan föregående val, om man frånräknar vänstersocialisterna, men blev dock det starkaste partiet och förfogade tillsammans med vänstersocialisterna över c:a 39 % av rösterna. De liberala hämtade sig något vid valen, men vunno endast obetydligt i styrka; för detta parti har eljest vid varje val efter år 1911 tillbakagång ägt rum.

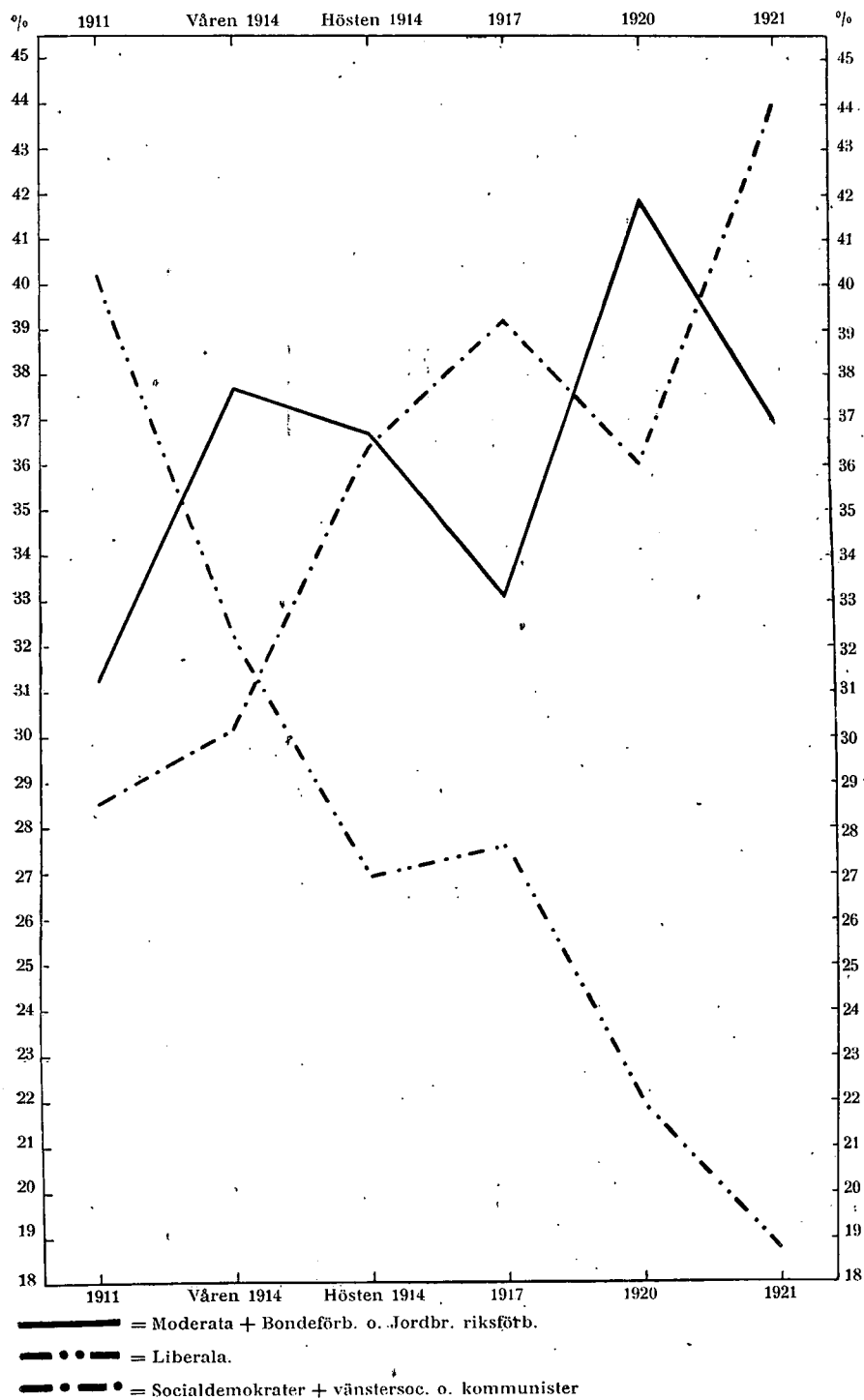
Vid 1920 års val voro partierna desamma som vid närmast föregående val, men ej obetydliga partiförskjutningar hade ägt rum till förmån för det moderata partiet och jordbrukareförbunden på övriga partiets bekostnad. De förra partierna förfogade nu över sammanlagt c:a 42 % av rösterna, medan de båda socialistiska partierna tillsammans endast utgjorde 36 % av de röstande och det liberala partiet gått tillbaka till mindre än 22 % därav. Om partierna tagas vart för sig, var det socialdemokratiska partiet, oaktat tillbakagången, dock fortfarande det starkaste, ehuru endast obetydligt starkare än det moderata. Den socialdemokratiska tillbakagången vid detta val står i motsats till partiets framgångar vid samtliga övriga val efter 1911; vid 1917 års val gick visserligen partiet även något tillbaka, men detta berodde på det vänstersocialistiska partiets uppkomst, varvid, såsom förut framhållits, ökning inträdde för de båda socialistiska partierna tagna tillsammans.

Att 1921 års valreform skulle medföra en väsentlig frammarsch av de socialdemokratiska reserver, som man förmodade dölja sig bland den stora mängden av diskvalificerade valmän, var ju vad man kunde vänta. Många trodde, att efter nämnda valreform

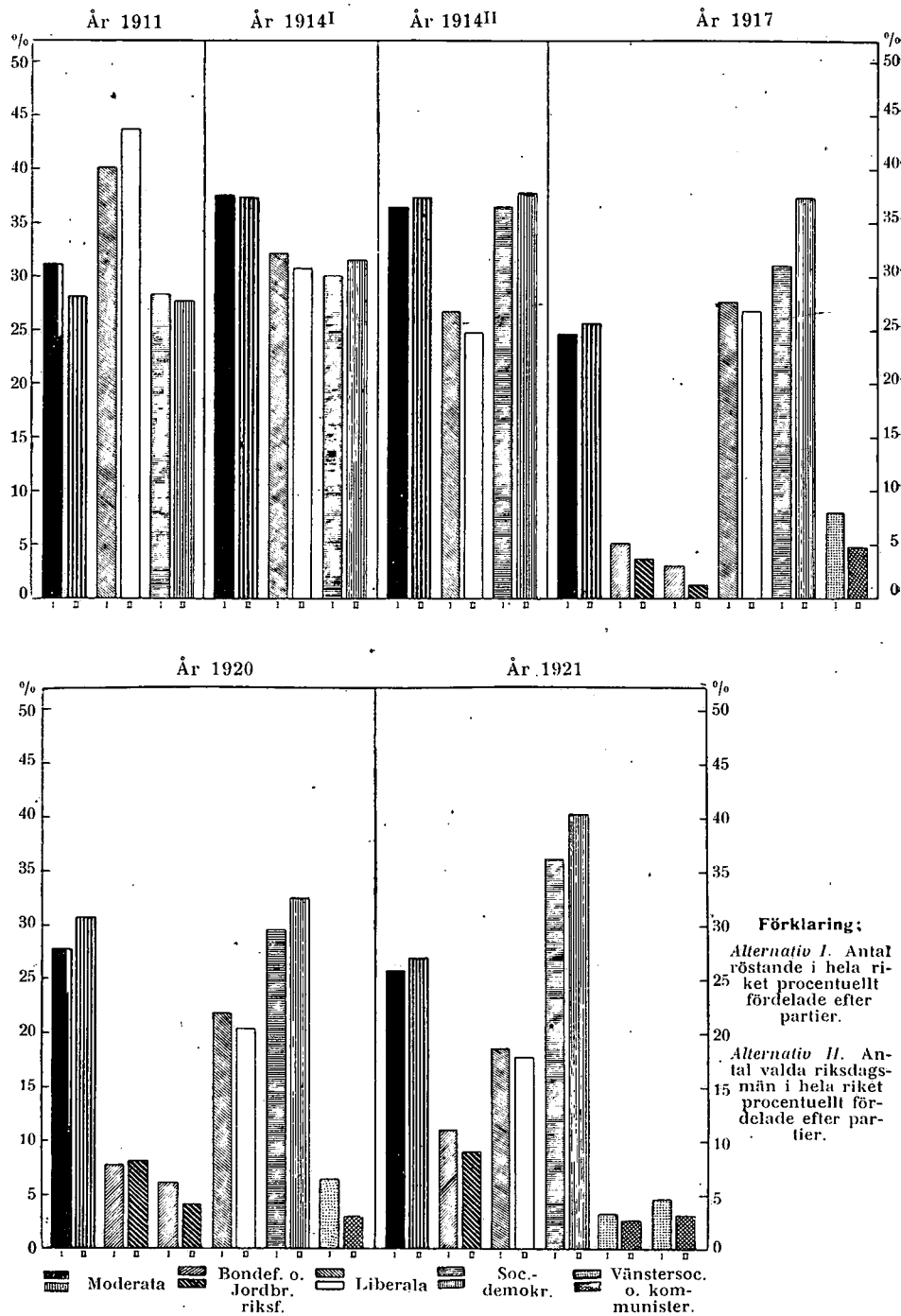

Nr 5. Antal röstande i hela riket, i % efter partier, vid andrakammarvalen.

Åren 1911—1921.

Nr 6. Antal röstande i hela riket och valda riksdagsmän, i % efter partier, vid andrakammarvalen åren 1911—1921.

socialisterna skulle erhålla majoritet bland landets väljare, men för min del har jag ej varit av denna åsikt. Vad kvinnorösträtten angår, förmodades allmänt, att densamma ej skulle medföra några större rubbningar i partiställningen. Det förefaller även, när man betraktar partiställningen vid 1921 års val, som om sistnämnda förmodanden varit riktiga. Valen medförde en förstärkning av socialdemokratiska partiet från ca 30 % av de röstande vid föregående val till något över 36 % därav och av vänstersocialisterna från något över 6 % till närmare 8 %. I sistnämnda procenttal ingår även procenttalet för de kommunistiska rösterna, i det att vid valet ett särskilt kommunistiskt parti avsåndrade sig från de förutvarande vänstersocialisterna. Tillsammans förfogade sålunda socialdemokrater, vänstersocialister och kommunister över 44 % av rösterna mot förut endast 36 % (för socialdemokrater och vänstersocialister). De voro sålunda, i motsats mot förhållandet vid 1920 års val, vida starkare än det moderata partiet och jordbrukareförbunden tillsammans, vilka endast förfogade över ca 37 % av rösterna (mot förut 42 %). Jordbrukareförbunden sammanslöto sig vid 1921 års val till ett gemensamt parti, »bondeförbundet», men hade dock, i likhet med såväl det moderata som det liberala partiet, gått något tillbaka sedan närmast föregående val.

Det socialdemokratiska partiet nådde alltså ej vid 1921 års val upp till den efterlängtdade absoluta majoriteten bland landets väljare, men det stod som det ojämförligt starkaste av partierna. Om de vänstersocialistiska rösterna läggas till det socialdemokratiska partiets röster, var det samlade socialistpartiet (oavsett kommunisterna) år 1921 nära nog lika starkt som det liberala partiet var 10 år tidigare. Det har oavbrutet ökats vid varje val sedan nämnda tidpunkt, utom år 1920; däremot har det liberala partiet oavbrutet gått tillbaka utom, såsom förut nämndes, vid ett valtillfälle, nämligen år 1917. Det moderata partiet har underkastats många växlingar, än ökats, än minskats; det hade emellertid år 1921 vid sin sida det jämförelsevis starka bondeförbundet och utgör tillsammans med detta en ganska betydlig del av landets väljarekår. Liksom det liberala partiet blev starkt efter 1909 års valreform, har det socialdemokratiska partiet dragit nytta av 1921 års valreform. Huruvida sistnämnda parti kommer att kunna

bevara den starka ställning, det förvärvade vid 1921 års val, även vid nästa val, de, som skola förrättas år 1924, därom är det ännu för tidigt att förutsäga något med visshet. Att döma av de hittillsvarande kurvorna å diagrammet får man kanske ännu en eller annan gång bevittna, att kurvorna för de moderata och socialdemokraterna, vilka under senare år gått i sicksack, korsa varandra, innan socialdemokraternas kurva når upp till eller över det ominösa talet 50.

b) Inom olika län.

I tab. D lämnas uppgifter för varje län (särskilt för Göteborgs stad och Göteborgs och Bohus län i övrigt) om antalet avgivna godkända valsedlar, procentuellt fördelade på partier, vid samtliga val fr. o. m. år 1911 (utom 1914 års vårval). Med ledning av dessa uppgifter hava upprättats fem kartor, vilka visa partiställningen bland de röstande vid sagda val inom samma områden, d. v. s. de nuvarande länsvalkretsarna, varvid emellertid Malmöhus och Älvsborgs läns båda valkretsar äro var för sig samman-slagna. Landsbygd och städer hava förts tillsammans, stadsvalkretsarna Stockholm och Göteborg dock för sig; för åren 1917—1921 hava jordbrukareförbunden förts tillsammans med de moderata, vänstersocialister och kommunister med socialdemokraterna.

Vid 1911 års val, då det liberala partiet var det starkaste inom landet, förfogade detta parti över mer än 50 % av de avgivna rösterna inom ej mindre än 6 län, nämligen Kristianstads, Skaraborgs, Värmlands samt de tre norrlandslänen, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. Starkast var deras ställning inom de två sistnämnda länen, där de ägde närmare 70 % eller däröver av de avgivna rösterna; inom flera län ägde de även betydande minoriteter.

Det moderata partiet ägde vid samma val absolut majoritet endast i 4 län, nämligen i Gotlands län, där det var allra starkast, samt i Jönköpings, Kronobergs och Hallands län. Inom övriga län var i allmänhet den »borgerliga» majoriteten — om man får använda detta uttryck i motsats mot en »socialistisk» majoritet — ganska stark, särskilt i Kalmar, Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län (utom Göteborgs stad), ehuru varken det moderata eller

Tab. D. Antal avgivna godkända valsedlar, procentuellt fördelade på partier, länsvis¹ och inom hela riket vid andrakammarvalen åren 1911—1921.

L ä n	År 1911			Hösten 1914			År 1917			År 1920			År 1921		
	Moderata	Liberala	Socialdemokrater	Moderata	Liberala	Socialdemokrater	Moderata, Bondeförb., Jordbruk, riksförb.	Liberala	Socialdemokrater, Vänster-socialister	Moderata, Bondeförb., Jordbruk, riksförb.	Liberala	Socialdemokrater, Vänster-socialister	Moderata, Bondeförb., Jordbruk, riksförb.	Liberala	Socialdemokrater, Vänster-socialister ²
Stockholms stad	27.6	25.6	46.8	36.9	15.6	47.4	31.4	15.6	53.0	37.0	13.7	49.3	32.8	9.8	52.5
» län	28.3	34.2	37.4	37.3	19.8	42.9	34.4	18.0	47.6	39.9	15.2	44.9	32.2	13.6	54.2
Uppsala »	26.2	45.5	28.3	31.7	29.2	39.1	30.3	25.9	43.8	33.4	25.5	41.1	32.3	21.2	46.5
Södermanlands »	16.8	44.7	38.5	21.6	30.5	47.9	17.4	36.8	45.8	26.0	27.5	46.5	22.6	26.5	50.9
Östergötlands »	35.0	33.6	31.4	41.9	18.7	39.4	36.2	21.0	42.8	42.3	13.1	39.9	37.6	13.5	48.9
Jönköpings »	53.0	32.0	14.9	55.1	25.1	19.8	46.6	27.5	25.8	57.3	19.6	23.1	53.4	20.5	26.1
Kronobergs »	53.0	29.1	17.9	60.0	17.9	22.1	51.6	22.8	25.6	60.1	15.8	24.1	56.0	14.8	29.2
Kalmar »	49.9	36.2	13.9	59.4	21.1	19.5	52.2	23.1	24.7	63.9	14.1	22.0	57.9	12.7	29.4
Gotlands »	56.6	33.6	9.8	81.8	15.3	2.9	65.3	25.6	9.0	73.7	14.6	11.7	69.5	15.5	14.9
Blekinge »	38.0	34.8	27.2	45.7	24.3	30.0	36.8	30.4	32.8	46.4	23.1	30.5	38.4	18.3	43.3
Kristianstads »	25.7	50.1	24.2	33.1	34.7	32.2	27.3	38.9	33.7	35.2	32.9	31.9	34.6	27.1	38.3
Malmöhus »	27.9	25.8	46.3	34.7	18.0	47.2	31.9	16.5	50.2	36.6	12.7	50.7	34.6	9.0	56.4
Hallands »	50.3	31.6	18.1	59.1	20.9	19.9	53.7	22.5	23.8	62.9	14.6	22.5	58.9	12.4	28.7
Göteborgs stad »	38.4	31.9	29.6	34.7	22.9	42.4	26.4	22.3	51.3	31.6	20.4	48.0	27.5	13.5	59.0
Göteborgs o. Bohus län i övrigt	44.3	36.5	19.2	47.0	29.2	23.8	40.3	33.0	26.7	52.5	23.1	24.4	46.4	17.5	36.1
Älvsborgs län	44.9	39.1	15.8	50.7	29.6	9.7	45.9	27.0	27.1	58.1	19.4	22.5	54.1	17.9	28.0
Skaraborgs »	37.6	50.3	12.1	43.4	35.2	21.4	43.0	29.1	27.9	57.2	22.4	20.4	53.4	21.4	25.2
Värmlands »	18.0	52.5	29.5	22.1	36.9	41.0	18.2	39.3	42.5	28.0	32.7	39.3	22.0	29.5	48.5
Örebro »	20.1	46.1	33.8	23.5	36.0	40.5	22.3	35.8	41.9	30.3	28.4	41.3	25.0	26.5	48.5
Västmanlands »	20.9	39.6	39.5	24.6	28.0	47.4	25.6	25.3	49.1	31.5	21.9	46.6	25.8	19.2	54.9
Kopparbergs »	18.1	42.6	39.3	18.1	27.5	54.4	19.7	24.7	55.6	28.7	25.2	46.1	21.9	26.1	52.0
Gävleborgs »	17.3	37.3	45.4	17.6	24.2	58.2	23.2	21.4	55.4	31.1	20.6	48.3	22.1	17.5	60.4
Västernorrlands »	22.6	54.9	22.5	25.2	31.7	43.1	27.4	32.1	40.5	35.4	27.5	37.1	28.9	22.6	48.5
Jämtlands »	18.0	68.9	13.1	21.8	47.2	31.0	23.9	44.5	31.6	39.0	34.9	26.1	34.3	34.4	31.3
Västerbottens »	26.3	71.9	1.8	33.4	49.0	17.6	30.0	58.9	11.1	42.2	51.6	6.2	40.3	44.0	15.6
Norrbottens »	18.3	42.3	39.4	25.9	20.3	53.8	24.7	25.1	50.2	42.5	20.2	37.3	38.9	16.6	44.5
Hela riket	31.2	40.2	28.5	36.7	26.9	36.4	33.1	27.6	39.2	41.9	21.8	36.0	36.9	18.7	44.0

¹ Göteborgs och Bohus län delat i Göteborgs stad och länet i övrigt. ² Inberäknat kommunister.

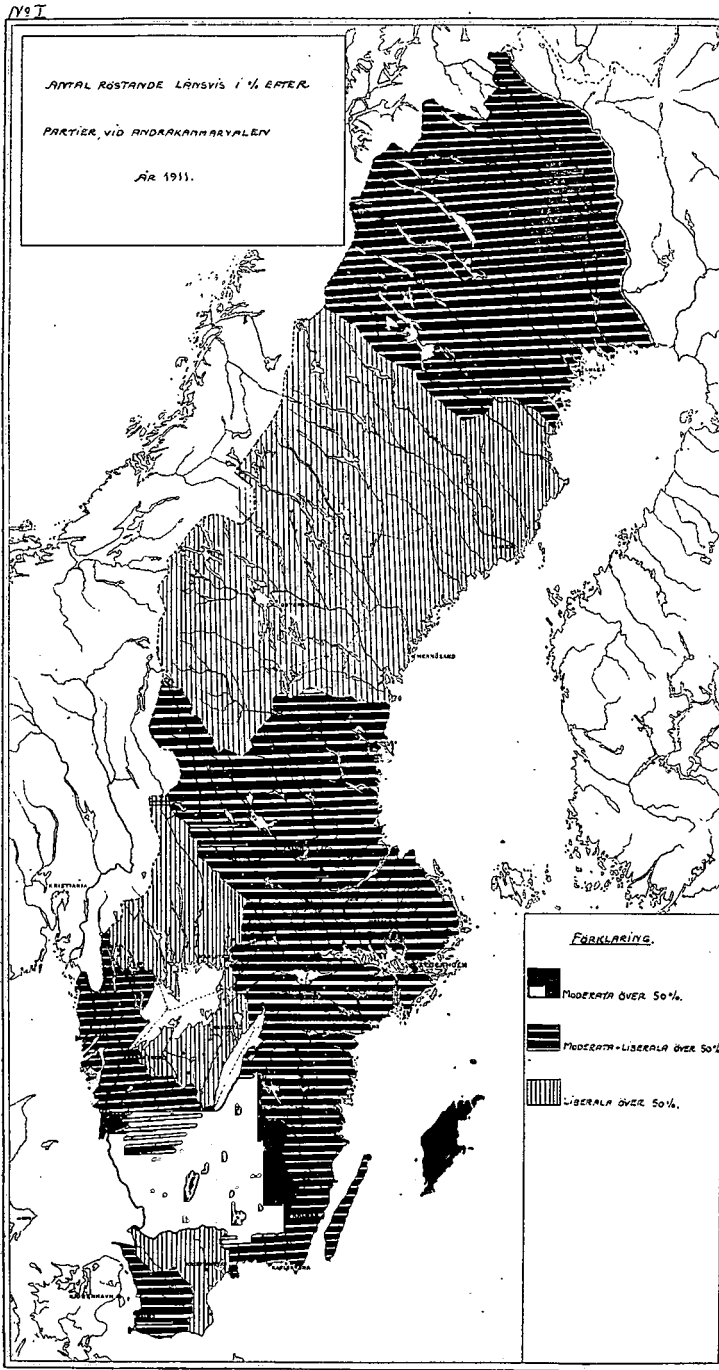
liberala partiet för sig ägde absolut majoritet. Starka socialdemokratiska minoriteter funnos framförallt i Stockholms stad, Malmöhus och Gävleborgs län, men även i Västmanlands, Kopparbergs och Norrbottens län. Inom intet län förfogade dock socialdemokraterna vid detta val över mer än hälften av rösterna.

Vid 1914 års höstval lyckades de moderata ernå absolut majoritet jämväl i Kalmar och Älvsborgs län. De liberala ägde ej längre dylik majoritet inom något enda av de sex län, i vilka de år 1911 varit starkare än de andra partierna tillsammans. Däremot hade socialdemokraterna förvärvat absolut majoritet i tre län, nämligen i Kopparbergs, Gävleborgs och Norrbottens län.

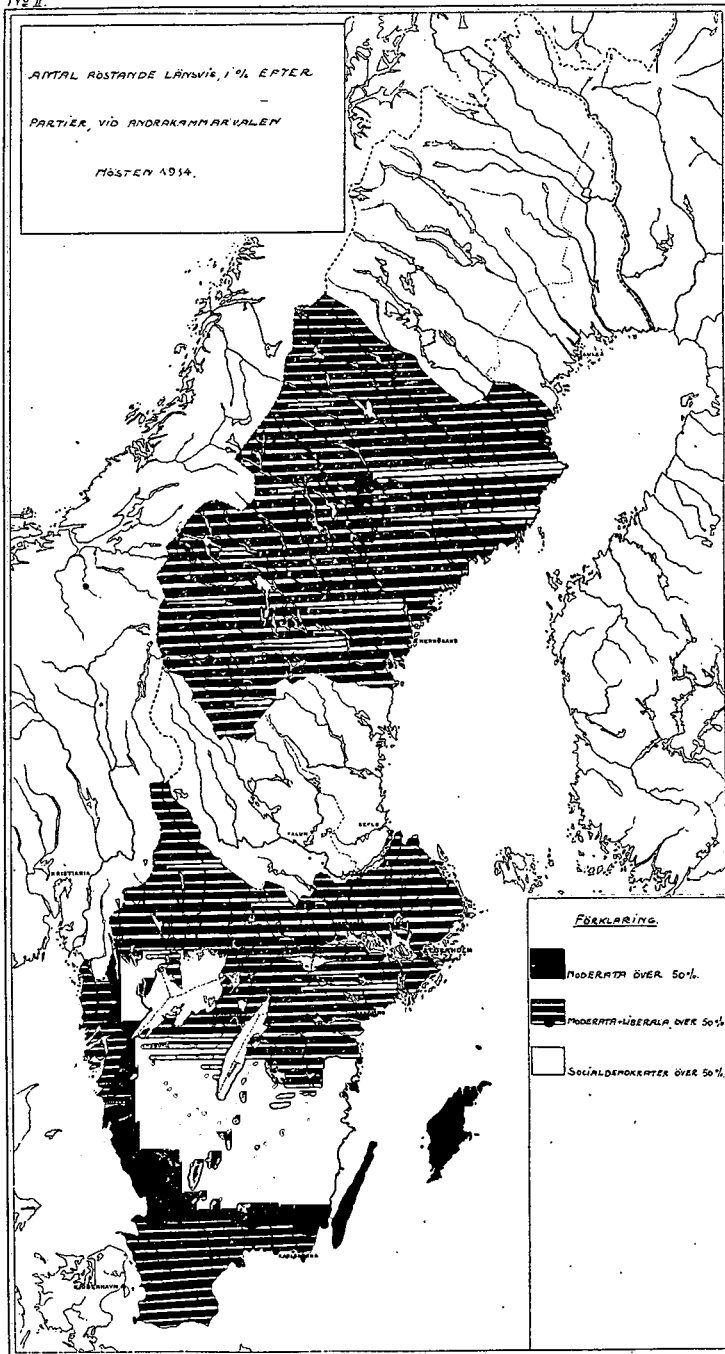
Vid 1917 års val hade partiställningen inom de olika länen bl. annat så tillvida förändrats, att de moderata (tillsammans med vilket parti i tabellen och på kartan jämväl förts de båda jordbrukareförbunden) ej längre ägde absolut majoritet i Jönköpings och Älvsborgs län, medan däremot socialdemokraterna (jänte vänster-socialisterna) ryckt fram till dylik majoritet jämväl i städerna Stockholm och Göteborg samt i Malmöhus län, varjämte de liberala förvärvat absolut majoritet i Västerbottens län.

Vid 1920 års val hade det moderata partiet, delvis förstärkt med jordbrukareförbunden, ryckt fram till absolut majoritet i ej mindre än åtta län, omfattande större delen av Götaland, nämligen de tre Smålandslänen, Gotlands, Hallands, Göteborgs och Bohus län (utom Göteborgs stad) samt de båda Västgötalänen. Inom samma län med undantag av tvenne, nämligen ovannämnda del av Göteborgs och Bohus län samt Skaraborgs län, hade de moderata haft majoritet redan år 1914. Vad speciellt jordbrukareförbunden angår, voro de år 1920 särskilt starka i Gotlands, Hallands och Skaraborgs län, inom vilket sistnämnda län det s. k. bondeförbundet hade bildats år 1914.

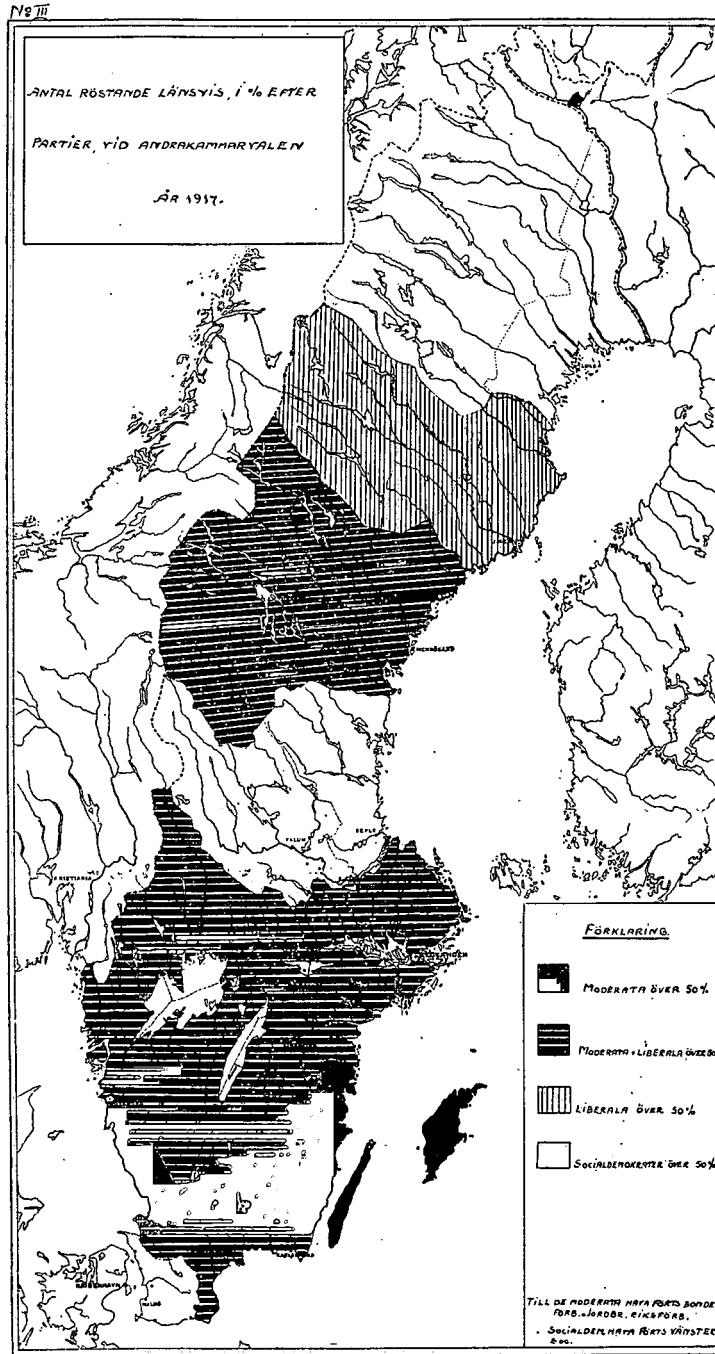
Det liberala partiet, som vid 1914 års val icke ägt absolut majoritet inom något enda län, men som år 1917, såsom nyss nämndes, hade återförvärvat dylik majoritet inom ett län, Västerbottens län, där partiet år 1911 varit allra starkast, bibehöll denna majoritetsställning jämväl vid 1920 års val. I Jämtlands, Värmlands och Kristianstads län ägde det dessutom ännu en jämförelsevis stark minoritetsställning, men var i övriga län avsevärt försvagat.

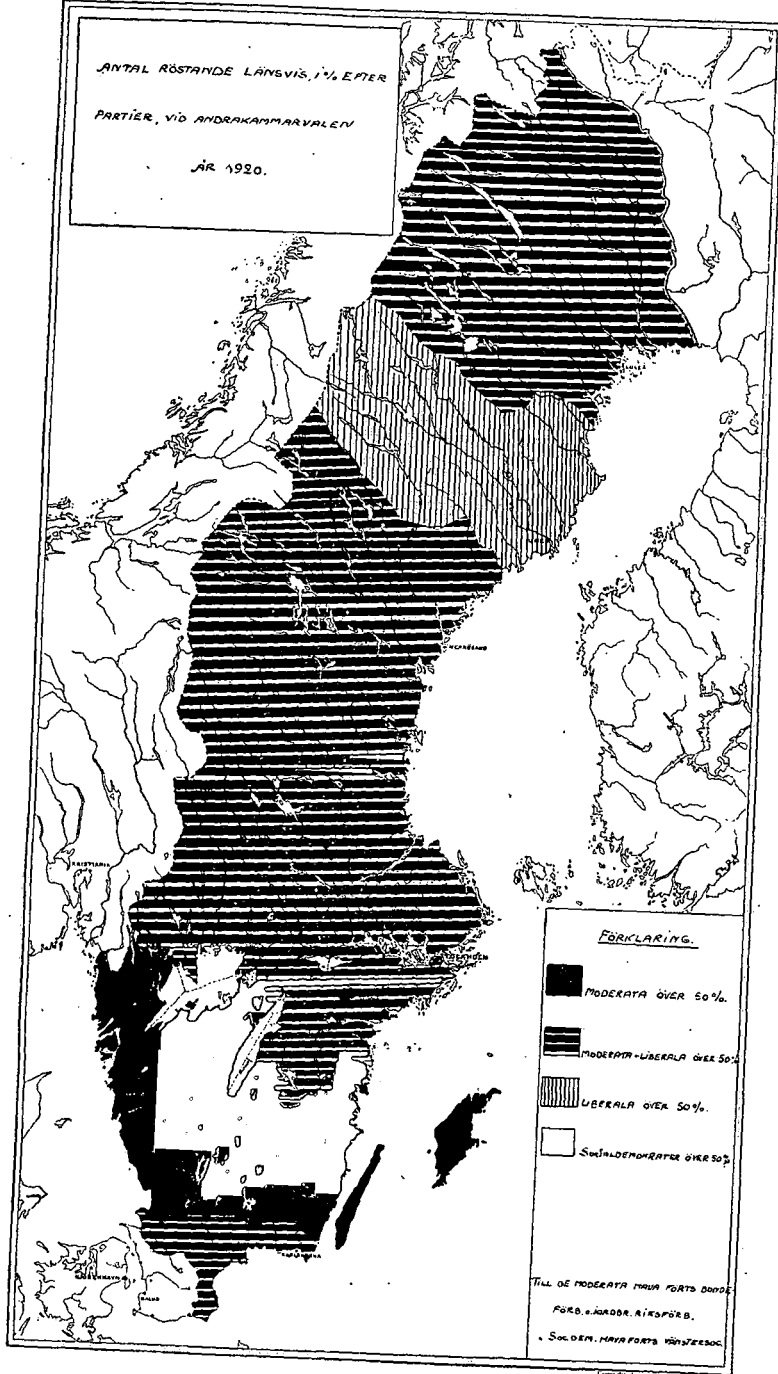
Nº II

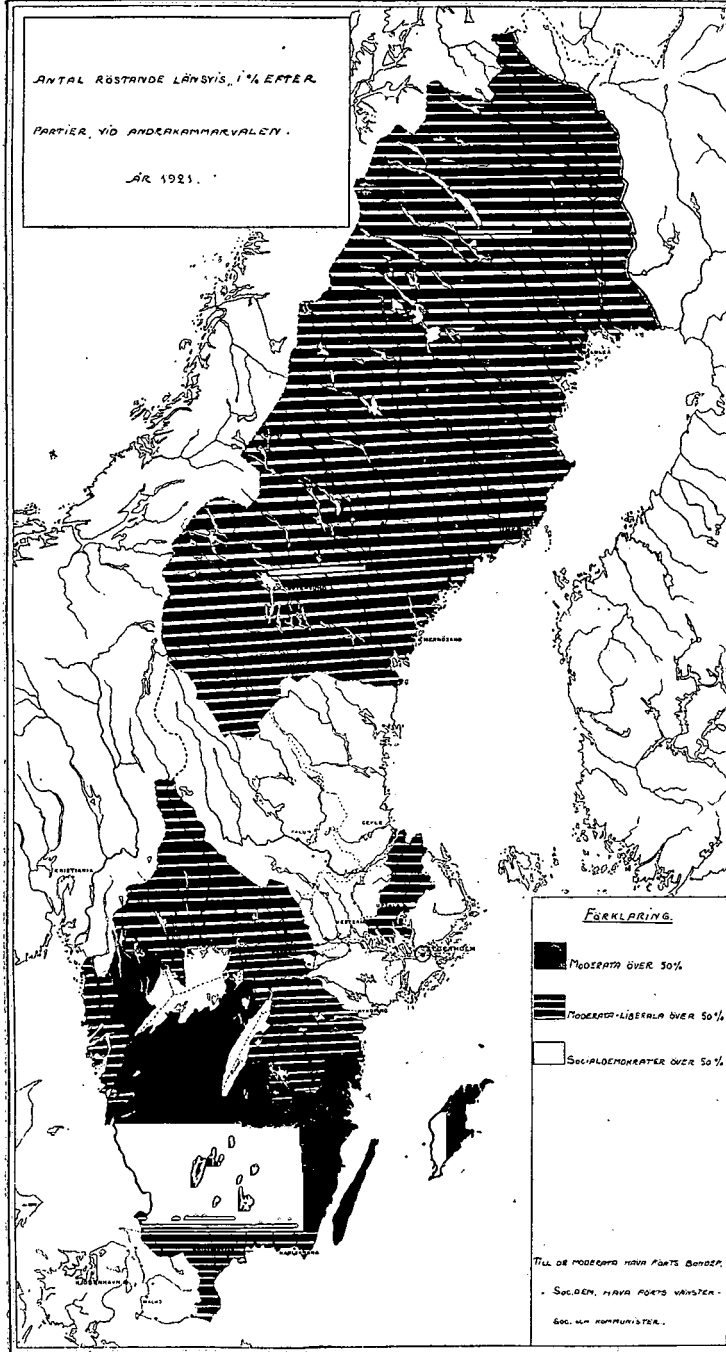

Nº IV

N: V

Socialdemokraterna, som vid de båda närmast föregående valen haft absolut majoritet inom flera län, hade år 1920 endast bibehållit dylik majoritet inom ett län, Malmöhus län, men voro ganska nära att göra det även i Stockholms stad, Gävleborgs län och Göteborgs stad. Även i flera andra län ägde partiet en ganska stark ställning. I Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och framförallt i Norrbottens län voro vänstersocialisterna jämförelsevis starka, i sistnämnda båda län avsevärt starkare än socialdemokraterna.

Vid de senaste valen, år 1921, lyckades de moderata med hjälp av de nu till ett förbund, »bondeförbundet», förenade båda jordbrukareorganisationerna bevara sin majoritetsställning inom samma län, i vilka de år 1920 haft absolut majoritet, med undantag av i Göteborgs och Bohus landstings valkrets. Vad särskilt bondeförbundet angår, hade detsamma sin starkaste ställning i Gotlands län, men var även jämförelsevis starkt i Hallands, Skaraborgs och Jämtlands län.

Det liberala partiet hade år 1921 förlorat sin majoritetsställning jämväl inom Västerbottens län, ehuru det fortfarande hade sina djupaste rötter inom sagda län samt i Jämtlands och Värmlands län. Liksom vid 1914 års val ägde det alltså år 1921 ej absolut majoritet inom något län.

Socialdemokraterna åter, förstärkta av vänstersocialister och kommunister, hade i samtliga län betydligt ökats i styrka. De förfogade nu över mer än 50 % av de avgivna rösterna — utom i Malmöhus län, såsom fallét var vid 1920 års val — jämväl i ytterligare 6 län, nämligen i Stockholms stad och län, Södermanlands, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län samt dessutom i Göteborgs stad. Räknar man vänstersocialister och kommunister tillsammans med socialdemokraterna, var det förenade socialistpartiet allra starkast i Gävleborgs län. Vad särskilt vänstersocialisterna angår, hade de, liksom vid föregående val, sina starkaste försänkningar i sistnämnda län samt i Västernorrlands och Norrbottens län. I Norrbottens län hade de dock försvagats sedan år 1920 genom uppkomsten av det kommunistiska partiet, vilket här hade en vida starkare ställning än annorstädes.

Inom övriga län, där varken högern och bondeförbundet å ena sidan eller de förenade socialistiska och kommunistiska par-

tierna å den andra ernått absolut majoritet, fanns alltså en »borgerlig majoritet» av de icke socialistiska partierna. Till följd av den starka socialistiska framryckning, som efter 1921 års valreform ägt rum inom åtskilliga av dessa län, torde man nog få bereda sig på, att ett eller annat av dessa vid stundande val även komma att förete socialistisk absolut majoritet (t. ex. Östergötlands, Värmlands, Örebro eller Västernorrlands län).

Med utgångspunkt från partiställningen inom länen vid senaste politiska val kan hela landet indelas i tre huvudområden med hänsyn till sin politiska trosbekännelse:

1) Götaland, utom Östergötlands och Blekinge län, Skånelänen samt Göteborgs och Bohus län, inom vilket område de moderata och bondeförbundet äro de förhärskande;

2) Svealand, utom Uppsala, Värmlands och Örebro län, till vilket område sluter sig dels Gävleborgs län, dels ock Malmöhus län samt Göteborgs stad. Inom detta område äro de socialistiska partierna förhärskande;

3) Norrland (utom Gävleborgs län) samt de återstående länen i Svealand och Götaland, inom vilket område intetdera av de tre huvudpartierna för sig är förhärskande. Inom två av de hithörande länen, Jämtlands och Västerbottens län, var vid senaste val det liberala partiet fortfarande det relativt starkaste, ehuru det icke uppnådde absolut majoritet. Inom Göteborgs och Bohus län (utom Göteborgs stad) voro de moderata tillsammans med bondeförbundet och inom återstående län av nu ifrågavarande område de socialistiska partierna tillsammans de relativt starkaste, ehuru de här ej heller uppnådde absolut majoritet.

Det är tydligt, att trots alla förändringar i partiställningen vid de olika valen en viss beständighet i de politiska tänkesätten på sina håll kan konstateras. Inom vissa delar av riket har man övervägande sympatier för de moderata eller bondeförbundet, inom andra delar åter för de liberala eller socialdemokraterna. Av intresse är att lägga märke till, att intet enda av de län, som från början ägde liberal absolut majoritet, ännu fått socialistisk dylik majoritet. Flertalet av de län, som vid senaste val ägde socialistisk majoritet, hade redan år 1911 starka socialistiska minoriteter, vilka sedan så småningom tillväxt, ehuru efter åtskilliga växlingar i styrka.

IV. Valens utfall från partisynpunkt.

I tab. C meddelas uppgifter om antalet valda riksdagsmän, procentuellt fördelade på partier; förändringarna härutinnan åskådliggöras även grafiskt; i det att partiernas inbördes styrka bland väljarna jämförts med partiernas inbördes styrka bland de valda riksdagsmännen (diagram 6). Vid bedömandet av valens utfall från partisynpunkt måste en del förhållanden hållas i minnet. Man finner, att trots det proportionella valsättet valen, även vad angår hela riket, icke utfallit fullt proportionellt, d. v. s. så att partiernas inbördes styrkeförhållanden bland de valda fullständigt motsvara deras inbördes styrkeförhållanden bland väljarna. Anledningarna härtill hava varit flera, bl. a. vissa brister i den gällande proportionella valmetoden och valkretsindelningen samt de talrika valallianser, som förekommit mellan olika partier vid många val och som åstadkommit förskjutningar i valresultatet.

Den hittills tillämpade valmetoden, enligt den d'Hondtska regeln, har, som bekant, visat sig hava en tendens att gynna de större partierna på de mindre partiernas bekostnad. Detta har berott på, att med gällande valkretsindelning de mindre partierna inom resp. valkretsar i många fall blivit orepresenterade eller fått överskottstal av röster, som blivit orepresenterade, medan de representeranter, som bort tillkomma dem vid en fullt proportionell fördelning av platserna inom hela riket, i stället gått till de större partierna. Det är klart, att ju mindre valkretsarna varit, desto större hava de felkällor varit, ur vilka snedvridningarna i den proportionella representationen härflutit. Redan 1902 års proportionsvalskommitté framhöll, att det proportionella valsystemet förutsatte stora valkretsar. I överensstämmelse härmed och med hänsyn till den under 10-årsperioden 1911—1920 vunna erfarenheten av den proportionella valmetodens sätt att fungera vid val inom dåvarande valkretsar föreslogo även 1921 års proportionsvalssakkunnige en förminskning av antalet valkretsar, så att dessa i regel skulle omfatta hela län i stället för delar av län. Såsom förut framhållits, genomfördes även år 1921, i överensstämmelse med nyssnämnda förslag, en ändring i valkretsindelningen, så att

valkretsarnas antal vid sagda års val endast utgjorde 28 i stället för förut dubbelt så många.

Den andra anledningen till förskjutningar i valresultatet utgjordes av valallianserna mellan de olika partierna vid valen. Sådana valallianser hava ofta ingåtts mellan tvenne eller flera partier, företrädesvis mellan ett större och ett mindre parti. Till sammans hava de sedan vid valet verkat såsom ett stort parti, vilket, till följd av valmetodens förut framhållna tendens att gynna ett större parti på de mindres bekostnad, erhållit flera platser än de under gemensam partibeteckning röstande partierna vart för sig till följd av sin storlek eljest bort vara berättigade att få. Exempel på dylika valallianser, vilka till en början mest förekommo mellan de liberala och socialdemokratiska partierna, finnas i mängd, ej minst från de senaste valen. Vid 1911 års val uppträdde de liberala och socialdemokraterna under gemensam partibeteckning inom 15 valkretsar, vid 1914 års vårval inom ej mindre än 19 valkretsar och vid samma års höstval inom 9 valkretsar; vid 1917 års val förekom gemensam partibeteckning i stor utsträckning: mellan det moderata partiet å ena sidan och å andra sidan dels jordbrukarnes riksförbund, dels bondeförbundet i ett stort antal valkretsar, vidare mellan socialdemokrater och vänstersocialister i ej mindre än 44 valkretsar (i några valkretsar voro de även förenade med de liberala) samt slutligen i ett mindre antal valkretsar mellan de liberala och socialdemokraterna för sig. Även vid 1920 och 1921 års val förekommo talrika valallianser mellan dels högern och bondeförbunden, dels ock de socialistiska partierna resp. de senare och kommunisterna. Vid 1921 års val voro emellertid allianserna mellan de sistnämnda partierna helt övervägande: endast i 4 valkretsar röstade högern och bondeförbundet under gemensam partibeteckning, medan socialdemokrater och vänstersocialister gjorde det i 7 valkretsar, socialdemokrater och kommunister i 9 valkretsar samt socialdemokrater, vänstersocialister och kommunister i 10 valkretsar.

Efter att hava erinrat om ovanstående på valresultatet i de olika fallen inverkan faktorer, övergå vi till att betrakta det faktiska valresultatet vid de särskilda valen.

Vid 1911 års val blev det största partiet, det liberala, till vilket hörde 40 % av de röstande, gynnat på de båda övriga partiernas bekostnad, i det att partiet erhöll nära 44 % av platserna. Vid 1914 års vårval låg det nära till hands att antaga, att det parti, som då var starkast, nämligen det moderata partiet, även skulle bliva gynnat på de andras bekostnad, men de många valallianserna mellan de båda andra partierna verkade i motsatt riktning. Till följd härav fick det moderata partiet ej någon överrepresentation, utan de platser, som annars skulle hava tillfallit det starkaste partiet, gingo i stället till den liberal-socialistiska valkartellen; av sistnämnda partier blev det liberala något underrepresenterat, medan socialdemokraterna i stället fingo för många platser. Vid 1914 års höstval blevo de båda största partierna, det moderata och socialdemokraterna, något gynnade på det liberala partiets bekostnad.

Vid 1917 års val blev det socialdemokratiska partiet, till vilket hörde 31 % av väljarna, betydligt gynnat vid platsfördelningen, i det att partiet erhöll mer än 37 % av platserna. Detta berodde dels på att partiet i och för sig var det största, dels ock på de talrika allianserna med vänstersocialister och liberaler, varom förut talats. Även det moderata partiet blev något, ehuru obetydligt, överrepresenterat, medan övriga partier i stället samtliga förlorade. Vid 1920 års val hade de två största partierna, socialdemokraterna och de moderata, båda förstärkt sin ställning genom talrika valallianser med de mindre partierna. Följden härav blev, att båda dessa partier blevo ungefär i samma proportion överrepresenterade, intetdera dock i den utsträckning som socialdemokraterna år 1917. Även bondeförbundet, som i stor utsträckning röstat under gemensam partibeteckning med de moderata, blev något överrepresenterat; däremot blevo de övriga partierna underrepresenterade, mest vänstersocialisterna, som bland väljarna utgjorde 6,4 %, men av de valda endast fingo 3,1 %.

Vad till sist 1921 års val angår, är det av största intresse att iakttaga de partiförskjutningar, som ägt rum bland de valda i jämförelse med bland väljarna, emedan man har anledning att antaga, att dessa val hava utfallit mera proportionellt än fallet troligen skulle hava varit, om den gamla valkretsindelningen fort-

farande bibehållits. Det socialdemokratiska partiet, som bland väljarna utgjorde något över 36 %, fick bland de valda något över 40 %; det moderata partiet, till vilket bland väljarna hörde ca 26 %, fick 27 % bland de valda; de övriga partierna blevo där- emot var för sig något underrepresenterade. Det socialdemokra- tiska partiets överrepresentation berodde dels på att detta parti var det starkaste, dels även på partiets valallianser med vänstersocia- lister och kommunister. Även vänstersocialisterna vunno något på allianserna med socialdemokraterna, men blevo dock, såsom nyss nämndes, i förhållande till sin styrka bland valmännen, något underrepresenterade. De moderata voro något överrepresenterade, men skulle troligen hava varit det i högre grad, om ej nyssnämnda valallianser mellan socialistpartierna verkat i motsatt riktning. Även bondepartiet och de liberala förlorade något genom ifråga- varande valkarteller. I motsats mot vad vid föregående val var händelsen, hade år 1921 valallianserna mellan de moderata och bondeförbundet mindre betydelse.

Huruvida 1921 års val utfallit mera tillfredsställande enligt den »proportionella rättvisans» krav än vad fallet skulle hava varit, om den år 1920 gällande valkretsindelningen bibehållits i stället för de nuvarande länsvalkretsarna, kan ej utrönas utom genom en fullständig omräkning av valresultatet med tillämpning av den förutvarande valkretsindelningen. En sådan omräkning har nyligen verkställts av E. v. HEIDENSTAM, en av de senast till- kallade proportionsvalssakkunnige, och har han härför lämnat en intressant redogörelse i denna tidskrift¹, till vilken redogörelse torde få hänvisas. Emellertid torde även utan en sådan fullständig omräkning av valresultatet vissa slutsatser möjligen kunna dragas i nyss nämnda avseende, om man gör en jämförelse mellan valresultatet vid 1921 års val och vid vissa tidigare val, då parti- ställningen varit i någon mån likartad, men därvid bortser från de förskjutningar, vilka i varje särskilt fall förorsakats därav, att två eller flera partier röstat under gemensam partibeteckning. I det följande har därför en dylik jämförelse anställts.

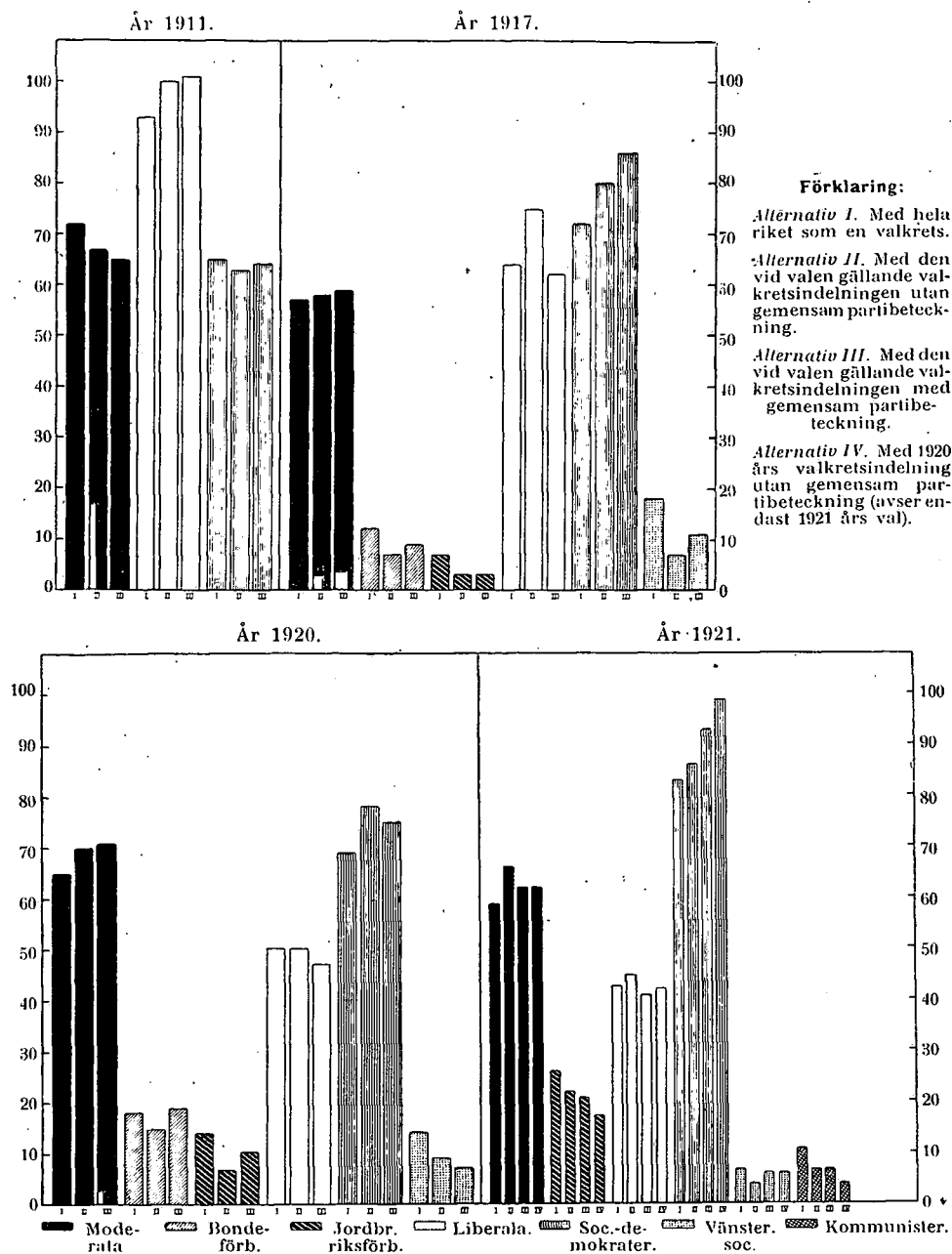
¹ Statsvetenskaplig tidskrift, ny följd, 1923 häft. 3, sid. 229 ff.

Tab. E. Valresultat under olika förutsättningar vid andrakammarvalen. År 1911 samt åren 1917—1921.

	År	Absoluta antalet valda riksdagsmän med fördelning efter partier								Summa
		Moderata	Riksförb.	Bondeförb.	Liberala	Soc.-dem.	Vänst.-soc.	Kommun.	Utom partierna	
Med hela riket som en valkrets = Alternativ I	1911	72	—	—	93	65	—	—	—	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen utan gemensam partibeteckning ... = » II		67	—	—	100	63	—	—	—	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen med gemensam partibeteckning ... = » III		65	—	—	101	64	—	—	—	230
Med hela riket som en valkrets = » I	1917	57	7	12	64	72	18	—	—	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen utan gemensam partibeteckning ... = » II		58	3	7	75	80	7	—	—	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen med gemensam partibeteckning ... = » III		59	3	9	62	86	11	—	—	230
Med hela riket som en valkrets = » I	1920	65	14	18	50	69	14	—	—	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen utan gemensam partibeteckning ... = » II		70	7	15	50	78	9	—	1	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen med gemensam partibeteckning ... = » III		71	10	19	47	75	7	—	1	230
Med hela riket som en valkrets = » I	1921	59	—	26	43	83	7	11	1	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen utan gemensam partibeteckning ... = » II		66	—	22	45	86	4	7	—	230
» den vid valen gällande valkretsindelningen med gemensam partibeteckning ... = » III		62	—	21	41	93	6	7	—	230
» 1920 års valkretsindelning utan gemensam partibeteckning		62	—	17	42	99	6	4	—	230

N:r 7. Valresultat under olika förutsättningar vid andrakammarvalen
år 1911 samt åren 1917—1921.

Absoluta antalet valda riksdagsmän, efter partier.

Anm. I alternativ II och III år 1920 samt i alternativ I år 1921
dessutom en vald »utom partierna».

V. Valresultat under olika förutsättningar.

För att belysa de olika valresultat, som under olika förutsättningar faktiskt ernåtts eller troligen skulle hava ernåtts vid andrakammarvalen, hava vissa uppgifter sammanställts i tab. E, vilka därefter grafiskt belysas i diagram 7. I tabellen meddelas uppgifter om absoluta antalet under olika där angivna förutsättningar valda riksdagsmän, fördelade efter partier, med utgångspunkt från valen år 1911 samt åren 1917—1921. Dessa absoluta tal hava lagts till grund för den grafiska framställningen, ej, såsom förut, de procenttal, vilka utvisa partiernas inbördes styrka bland de valda.

I diagrammet åskådliggöras först och främst de valresultat (= alternativ I), som vid nyssnämnda val skulle hava ernåtts, om i stället för den vid varje val gällande valkretsindelningen hela riket utgjort en enda valkrets och inom denna sammanräkning skett med tillämpning av gällande valmetod. Endast under denna förutsättning kan i själva verket erhållas en fullt proportionell fördelning efter partier av platserna i hela landet, i förhållande till de väljande partiernas inbördes styrka. Vad som visas, är sålunda det resultat, som skulle hava erhållits vid en fullt proportionell fördelning av platserna.

Till jämförelse meddelas (= alternativ II) de valresultat, som skulle hava erhållits vid samma val, därest gällande valkretsindelning och valmetod fortfarande tillämpats, men partierna i varje fall röstat vart för sig, utan gemensam partibeteckning. De förskjutningar i valresultatet, som här åskådliggöras — i jämförelse med det resultat, som skulle hava ernåtts vid en fullt proportionell fördelning av platserna — äro sålunda att tillskriva själva valkretsindelningen och valmetoden, ej valkartellernas inflytande. Vad särskilt 1921 års val angår, visar diagram 7 ej blott det resultat, som skulle hava ernåtts under sistnämnda förutsättning (alternativ II), utan även resultatet, enligt de av v. HEIDENSTAM verkställda beräkningarna, i det fall, då han utgår från en omräkning av 1921 års valresultat med tillämpning av 1920 års valkretsar och därvid bortser från de gemensamma partibeteck-

ningarnas inflytande (alternativ IV). Av diagrammet framgår, att enligt sistnämnda alternativ det största partiet, socialdemokraterna, skulle hava blivit vida mera överrepresenterat än vad fallet troligen blivit, om 1921 års valkretsindelning tillämpats, men partierna i i varje fall likaledes röstat utan gemensam partibeteckning. Beträffande de övriga partierna är det däremot ej lika tydligt, huruvida en från proportionalitetens synpunkt mindre gynnsam representation skulle hava ernåtts genom tillämpning av 1920 års valkretsindelning än genom 1921 års valkretsindelning, under förutsättning att den gemensamma partibeteckningen i båda fallen ej förekommit.

Slutligen meddelas till jämförelse de valresultat (= alternativ III), som faktiskt ernåtts vid de särskilda i diagrammet upptagna valen och angående vilka uppgifter ovan lämnats, ehuru i relativa tal. Dessa resultat avvika sålunda från de nyss meddelade däri-genom, att hänsyn även tagits till de förskjutningar, som förorsakats därav, att två eller flera partier röstat under gemensam partibeteckning.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN.

I. Politik.

Brittiska rikets organisationsproblem. Behovet av ett verkligt intimt och förtroendefullt samarbete — politiskt och ekonomiskt — mellan det brittiska världsväldets olika delar blev i hög grad aktualiserat genom världskriget, under vilket det skapades speciella organ för en dylik samverkan. Frågan gäller, som lätt inses, närmast förbindelserna mellan moderlandet och »the self-governing Dominions», under det att de många kolonierna i underhavandeställning vid problemets lösning komma så att säga mera i andra hand. Sedan efter kriget Irland kommit att intaga en med Canada och övriga Dominions jämförlig ställning och Indien på grund av sin faktiska betydelse ansett sig kunna kräva medbeslutanderätt av mera självständig art, har frågan blivit ännu mera komplicerad. De finnas, som anse problemet vara olösligt, om man vill gå utöver ramen för den samverkan, som funnit sitt förnämsta uttryck i konferenser mellan premiärministrarna i de brittiska Dominions och medlemmar av det engelska kabinettet, sammanträdande med vissa bestämda mellanrum under den engelske premiärministerns omedelbara ledning.

I sitt år 1917 utgivna arbete »Studier över Brittiska rikets reorganisationsproblem» har professor P. O. Gränström lämnat en mycket förtjänstfull redogörelse för den art av samarbete, som före kriget ägde rum å de s. k. kolonialkonferenserna t. o. m. konferensen i London 1907, vilken av Gränström betraktas som den förnämsta av dem alla och åt vilken han ägnar nära tvåhundra sidor av sin bok. I viss mån kan 1907 års möte karakteriseras som den första »rikskonferensen» (Imperial Conference).

Nästa konferens sammanträdde år 1911. Även om utrikespolitiska problem tillfälligtvis diskuterats å konferenserna, alltsedan den första gick av stapeln 1887, torde riksregeringen ej i någon nämnvärd grad ha invigt representanterna för Dominions i det allmänna utrikespolitiska läget förrän 1911. Då övervoro de senare bl. a. ett möte i The Imperial Defence Committee. Denna institution hade skapats 1904 och bestod av premiärministern, utrikes-, kolonial-, finans-, marin- och krigsministrarna jämte statssekreteraren för Indien och de tekniska rådgivare, som voro av nöden. En av dess

subkommittéer var The Overseas Defence Committee, vars speciella uppgift framgår av namnet. Premiärministrarna från Dominions synas under sitt deltagande i riksförsvarskommitténs sammanträde ha blivit väl insatta i förhållandena; för att citera dåvarande engelske regeringschefen Asquith hade »arcana imperii» blottats för dem »without any kind of reservation or qualification». Emellertid betonas Asquith uttryckligen, att, även om dotterstaternas representanter bereddades tillfälle att kasta en blick bakom kulisserna, själva ledningen av utrikespolitiken måste vara det engelska kabinettets ensak: »You may gaze at the 'arcana imperii' but in their control you shall have no share». Och när vid 1911 års konferens sir Joseph Ward (Nya Zeeland) tog upp en diskussion om lämpligheten av att inrätta ett riksråd (Imperial Council of State) med representanter från alla självstyrande länder inom riket, så vann denna tanke ej stöd från något håll. Den engelske premiärministern förklarade öppet, att i så viktiga frågor som avslutandet av fördrag, förklarande av krig, ja, i förhållandet till främmande makter över huvud riksregeringen vore den enda instansen och ej ansvarig för annan myndighet än the Imperial Parliament, d. v. s. det engelska parlamentet. Sir Robert Laird Borden, f. d. kanadensisk premiärminister, skriver på tal om sistnämnda yttrande: »Apparently he did not take into account other Parliaments, responsible to the people of overseas nations whose interests were directly affected by the authority which in his judgment could not be shared»¹.

För övrigt synes den engelske premiärministern i ett tal, som han ^{22/7} 1912 höll i underhuset, ha modifierat sin ståndpunkt vid 1911 års konferens. Samma år deltog Canadas premiärminister och fyra av hans kolleger i möten inom riksförsvarskommittén. Överläggningarna voro av konfidentiell natur, men resultatet av desamma visade sig enligt Borden vara av utomordentlig betydelse vid krigsutbrottet. Året innan hade en viktig överenskommelse träffats mellan å ena sidan moderlandets regering, å andra sidan Canadas och Australiens regeringar. I denna överenskommelse förklarades allt, vad som rörde Canadas och Australiens sjökrigsväsen vara en dessa staters uteslutande angelägenhet. Skulle emellertid de ansvariga myndigheterna i de båda Dominions i händelse av krig ställa sina sjöstridskrafter till riksregeringens förfogande, skulle fartygen utgöra en del av den brittiska flottan och stå under det brittiska amiralitetets myndighet, så länge kriget varade.

De nämnda åtgärderna erbjuda intresse, därför att de peka hän mot den centralisation på det militära området, som nödvändigtvis måste följa med ett krig. Skulle man emellertid från London-regeringens sida kunna påräkna effektivt stöd av Dominions vid en

¹ Borden, *Canadian Constitutional Studies*. London 1922. Arbetet utgöres av föreläsningar, som av B. hölls vid universitetet i Toronto okt. 1921. — Vid utarbetandet av föreliggande artikel har Bordens bok delvis utnyttjats och därjämte bl. a. några artiklar i tidskriften *The Round Table, a Quarterly Review of the Politics of the British Commonwealth*. 1923—24.

kommande krigisk konflikt, var det av vikt, att dessas regeringar höllos å jour med växlingarna i det allmänna storpolitiska läget. I avvaktan på en slutlig lösning av frågan om dotterstaternas inflytande på utrikespolitiken medgav den engelska regeringen år 1912, att representanter i London för Dominions skulle äga rätt att närvara vid alla sammanträden inom The Imperial Defence Committee och räknas som ständiga medlemmar av denna. Och ej nog härmed, intet steg av vikt inom utrikespolitiken skulle tagas utan föregående rådplägning med sådana representanter.

Sammanhålningen mellan moderlandet och de självstyrande kolonierna bestod provet under världskrigets dagar. Dominions förstodo emellertid att hävda sin självständiga position under smidig anpassning efter de krav på enhetligt handlande, som särskilt på det militära området voro oundgängliga. I oktober 1916 etablerade den kanadensiska regeringen ett särskilt ministerium i London med uppgift att på så nära håll som möjligt tjänstgöra som förvaltningsapparat för de kanadensiska stridskrafterna på andra sidan havet. Den militära ledningen vid västfronten tillkom visserligen i sista hand det brittiska högkvarteret, men vid detta fanns en särskild kanadensisk sektion.

Skapandet av The Imperial War Cabinet 1917 innebar ett utomordentligt steg mot intimare samarbete på bred grundval. Det bestod formellt av de fem medlemmarna av The British War Cabinet och premiärministrarna i Dominions, men adjungerade ledamöter bland ministrar och andra det offentliga livets representanter rådförde man sig ständigt med. Krigskabinettet höll nästan dagligen sammanträden och tillsatte flera kommittéer, så exempelvis 1917 tvenne sådana, i vilka varje dominion var representerad och vilka hade till uppgift att överväga villkoren för den kommande freden, efter det kriget förts till ett segerrikt slut. Jämsides med rikskrigskabinettet höll The Imperial War Conference under de två sista krigsåren sina möten i London. Här behandlades åtskilliga spörsmål, som ej stodo i nödvändigt samband med kriget. Den betydelsefullaste diskussionen inom konferensen under år 1917 rörde sig om det framtida reglerandet av förhållandet mellan moderlandet och imperiets självständigare delar och resulterade i en enhälligt antagen resolution. Sedan man i denna först uttalat, att frågan var för betydelsefull och invecklad för att kunna lösas under den oro, kriget skapat, uttalade man sig för sammankallandet av en särskild rikskonferens så snart som möjligt efter fientligheternas upphörande med denna speciella fråga som huvudprogram. Redan nu ville man emellertid taga till protokollet, att en blivande överenskommelse måste vara »baserad på ett oförbehållsamt erkännande av Dominions som autonoma nationer inom imperiet och av Indien som en viktig del av detsamma»; att Dominions och Indien skulle tillerkännas ett häremot svarande inflytande i utrikespolitiken och beträffande förhållandet till främmande makter över huvud samt att effektiva åtgärder för kontinuerlig rådplägning i alla ämnen av allmänt riksintresse i samband härmed skulle vid-

tagas. Denna resolution, säger Borden, »establishes the basis of future co-operation; it gives clear recognition to equality of nationhood between the Dominions and the Mother Country; and it marks one of the most important, and possible one of the final stages in the evolution of constitutional relations within the British Commonwealth».

Vid fredskonferensen voro Dominions särskilt representerade. I själva verket utgjordes den brittiska fredsdelegationen av The Imperial War Cabinet under annat namn. Vid en preliminär konferens i London mellan representanter för Brittiska imperiet, Frankrike och Italien hade man intet att invända mot denna särskilda representationsrätt för Dominions, men vid själva fredskonferensens början rönt denna anordning stark opposition från andra makters sida. Emellertid framhållade representanterna för Dominions och kommo att spela en ganska framskjuten roll under fredsunderhandlingarna. Det förtjänar i detta sammanhang erinras om det bekanta faktum, att bland de ursprungliga medlemmarna av Nationernas förbund under Brittiska riket särskilt nämnas Canada, Australien, Sydafrika, Nya Zeeland och Indien.

Den bebådade rikskonferensen efter kriget sammanträdde 1921 och anknöt i viss mån till förkrigskonferenserna. Världskriget hade med naturnödvändighet kommit att verka i centraliserande riktning. När nu trycket var borta, syntes man mindre hågad att gå fram på denna väg, och av det konstitutionella utbyggandet blev ingenting. Den fjortonde resolutionen vid 1921 års konferens rör sig om de konstitutionella förbindelserna mellan Brittiska rikets mera självständiga delar men kan knappast karakteriseras som innebärande ett framsteg eller som vidare upplysande. Tanken på en specialkonferens för behandling av imperiets författningsproblem skjutes i nämnda resolution åt sidan: »Having regard to the constitutional developments since 1917, no advantage is to be gained by holding a constitutional Conference». Premiärministrarna och representanterna för Indien »should aim at meeting *annually, or at such longer intervals as may prove feasible*», heter det vidare, varjämte man uttalar sig för bibehållande av den praxis, som medgiver direkt kommunikation mellan den engelske ministerchefen och de andra premiärministrarna eller dessas ställföreträdare.

Som det redan vid denna tid förutsades, visade det sig ej vara möjligt att hålla årliga rikskonferenser. Den 1 oktober 1923 öppnades nästa konferens och pågick till den 8 november, under vilken tid sexton plenarsammanträden ägde rum. Genom den irländska fristatens konstituerande föregående år blev nu en ny dotterstat representerad vid konferensbordet. Man diskuterade till en början frågan om offentlighet vid konferensens förhandlingar men fann, att vid förhandlingar av detta slag, där så betydelsefulla och för alla parter så skickesediga problem behandlades, det var av största vikt för deltagarna att få framföra sina åsikter under full frihet och i en anda av ömsesidigt förtroende. Intet borde publiceras utan medgi-

vande av konferensen som helhet och i kraft av dess direktiv. På initiativ av Canadas premiärminister diskuterade man ävenledes den av de olika parlamenten inom Brittiska riket uttalade önskan att i den grad det var möjligt bli informerade angående de mellan de olika regeringarna förda förhandlingarna. Konferensen uttalade sig härvid i tillmötesgående riktning.

Strax i början av förhandlingarna lämnades av utrikesministern, lord Curzon, en vidlyftig redogörelse för de allmänna utrikespolitiska problemen. Det mesta var av konfidentiell natur, men i strid mot föregående praxis beslöts, att talet i lämpliga delar oförtövat skulle offentliggöras.

Av allmännare intresse är den resolution, som efter att hava förberetts av en kommitté fattades rörande förfaringsättet vid avslutande av internationella fördrag. Enligt resolutionen böra ej underhandlingar angående ett eventuellt fördrag inledas av någon regering inom imperiet, utan att all möjlig hänsyn toges till dess betydelse för andra delar av Brittiska riket eller för detta, som helhet betraktat. Före underhandlingarnas öppnande skola därför i förekommande fall andra brittiska regeringar erhålla meddelande i ärendet för att kunna få tillfälle ge sin mening till känna eller, om frågan intimt skulle beröra deras lands intressen, rent av få deltaga i underhandlingarna. I alla de fall, då ombud för mer än en av regeringarna inom imperiet deltaga i underhandlingarna, skall i görligaste mån före och under dessa meningsutbyte äga rum mellan ifrågasvarande regeringar. Å internationella konferenser, i vilka en brittisk riksdelegation deltagar med särskilda representanter för Dominions och Indien i överensstämmelse med nu gängse praxis, förutsattes ett dylikt meningsutbyte lätt kunna åstadkommas mellan delegationens olika parter. Åtgärder skola vidtagas att möjliggöra för de regeringar, som ej deltaga i underhandlingarna, att under dessas fortskridande få kännedom om varje detalj, som kan beröra deras intressen. — Fördrag, som innebära förpliktelser för en viss del av Brittiska riket, skola undertecknas av en representant för regeringen därstädes. Fullmakten skall innehålla klara bestämmelser härutinnan. Om ett fördrag innebär förpliktelser för mer än en del av imperiet, skall det signeras av ett eller flera befullmäktigade ombud å de intresserade regeringarnas vägnar. Beträffande fördrag, tillkomna å internationella konferenser, skall i fråga om underskriften gällande praxis följas; fullmakterna skola avfattas i den form, som användes i Paris och Washington. — Om ratifikation av fördrag yttrade den förberedande kommittén i sitt utkast till resolutionen helt kort, att nu rådande praxis borde bibehållas. Konferensen fann det däremot nödigt att tillägga följande förklarande text: »(a) The ratification of treaties imposing obligations on one part of the Empire is effected at the instance of the Government of that part. (b) The ratification of treaties imposing obligations on more than one part of the Empire is effected after consultation between the Governments of those parts of the Empire concerned. It is for each Government

to decide whether Parliamentary approval or legislation is required before desire for or concurrence in ratification is intimated by that Government».

Här berörda resolution är ett adekvat uttryck för det nuvarande på jämlikhetens grundsats vilande samarbetet mellan Brittiska rikets självständigare delar. Här utsåges tydligt, att varje självstyrande del av riket kan träda i förbindelse med främmande regeringar, avsluta fördrag under iakttagande av nödig hänsyn till andra delar av riket o. s. v. Världskriget har utan tvivel i hög grad ökat självkänslan hos män och kvinnor i ansvarig ställning inom de brittiska Dominions. Man har rent av konstaterat, hurusom i flera viktiga fall ledningen å de senaste rikskonferenserna tagits av dessa långväga gäster. För många brittisk politiker står det under sådana förhållanden som ett cavvisligt önskemål att bringa parterna i bättre kontakt med varandra. Särskilt i dessa upprörda tider kunna rikskonferenser med långa mellanrum ej vara till fyllest för vinnandet av denna intima kontakt. En egendomlig situation har uppkommit därigenom, att England kort efter den sista konferensens avslutning fått en arbetar-regering, som i vissa fall visat sig ha en från rikskonferensen avvikande mening i imperiala angelägenheter. Där är i denna situation, anmärker *The Round Table*, »no means of consultation between the Governments of the Empire, save those ancient ones of cable and despatch»; och dessa förklarades å den sista konferensen av premiärministrarna från Dominions ej vara till fyllest. Nyssnämnda tidskrift vågar t. o. m. påståendet, att det rådande systemet för meningsutbyte rikets regeringar emellan är sämre än förbindelserna mellan främmande länders regeringar; utmärkande för de internationella diplomatiska förbindelserna är ju, att korrespondensen per telegraf och post kompletteras genom personlig kontakt mellan stående beskickningar i de olika huvudstäderna och därvarande regeringar. Nu pläga de brittiska Dominions sedan gammalt i London ha s. k. High Commissioners, men dessa syssla huvudsakligen med ekonomiska frågor och pläga sällan utnännas på grund av ådagalagd insikt i storpolitiska ting eller på grund av diplomatiska meriter. Man har därför framkastat den tanken, att det inom riket borde skapas ett slags diplomatiskt system. The High Commissioners borde för varje dominion vara två, den ene politiker och diplomat, den andre utmärkt för insikter på det kommersiella och konsulära gebitet, vilket skulle vara hans speciella verksamhetsområde. Om möjligt borde varje regering inom imperiet ha »sändebud» även i andra rikets huvudstäder än London.

Andra uppslag åsyfta upprättandet av ett permanent rikskonferenssekretariat, utsändandet av brittiska High Commissioners till dominierna o. s. v. Man har förebrått den sista rikskonferensen, att den endast uppmärksammat den ena hälften av problemet om bättre samverkan mellan rikets olika delar och alldeles negligerat den andra. Det har t. o. m. sagts, att 1923 års konferens var den minst resultatrika i den långa raden av konferenser sedan 1887. Här-

emot anmärker The Round Table, att de synliga resultaten av konferensens arbete visserligen äro få, icke desto mindre vore detta möte synnerligen märkligt, därför att det markerade avslutningen på ett bestämt skede i rikets konstitutionella utveckling: »The prestige of Great Britain had disappeared. She claimed no position of superior influence or authority. She exercised none. The power of knowledge denied to others, or of personality and world resounding success such as had attached to her representatives at earlier Imperial gatherings had vanished. The Conference was a conference of equals».

Vi ha ej här kunnat dröja vid de många speciella frågor, som sysselsatte rikskonferensen. Nämnas bör, att de ekonomiska frågornas vikt föranledde sammankallandet av *The Imperial Economic Conference* jämsides med den andra. Vardera hade sin särskilda personuppsättning. Premiärministrarna voro formellt endast medlemmar av själva rikskonferensen, men någon eller några av dem deltog på grund av frågornas vikt ständigt i den andra konferensens möten, varför dessa måste hållas å dag, då rikskonferensen ej sammanträdde. Sådana ämnen som tariffreformen (Imperial preference) upptogos till behandling å båda konferenserna på grund av sin såväl politiska som ekonomiska innebörd. I en föreslagen Imperial Economic Committee skulle dennas tio medlemmar fördelas sålunda, att på Storbritanniens lott komme 4, medan Dominions skulle erhålla 2, Indien 2 och kolonier och protektorat 2 medlemmar.

J. E. N.

Den danska lagen om kommunala val. Med upphävande av tidigare bestämmelser rörande val till de kommunala korporationerna, bl. a. åtskilliga paragrafer i Landkommunalloven och Købstadkommunalloven, har i Danmark den 29 mars d. å. promulgerats en ny kommunal vallag, där samtliga stadganden om rösträtt, valbarhet, upprättande av röstlängd, sammanräkningsförfarande m. m. hopförts. Lagen räknar 51 paragrafer och ingår som nr 101 i Lovtidenden (s. 635—656).

Rösträtt vid val till »borgerrepræsentantskabet» i Köpenhamn, till »byraadene» och »ligningskommissionerne» (taxeringsnämnderna) i städerna (samt till »sogneraadene» på landsbygden tillkommer varje man och kvinna, som är dansk medborgare, har fyllt 25 år och vid tiden för valet är bosatt i kommunen och skattskyldig till densamma samt sedan ingången av föregående kalenderår utan avbrott varit bosatt därstädes och inom nämnda tidrymd »erlagt sin till indrivning genom utmätning förfallna direkta skatt — i Köpenhamn inkomstskatt — till kommunen».

Utesluten från rösträtt är den, som åtnjuter eller åtnjutit fattigunderstöd, vilket ej blivit efterskänkt eller återbetalt; för en änka eller fränskild hustru räknas den fattighjälps, som tillerkänts hennes make under loppet av de sista 5 åren och medan hon ännu levde i samliv med honom, såsom tillika åtnjuten av henne själv,

dock icke när hon själv under ett år efter upphörandet av samlivet ej mottagit fattigunderstöd. Utesluten är vidare var och en, som ej råder över sitt bo, samt den, som genom utslag av domstol är befunnen skyldig till en vanärande handling utan att ha fått upprättelse. — När en äkta man som familjeöverhuvud har betalt direkt skatt till kommunen av makarnas gemensamma eller hustruns särskilda medel, betraktas de båda som skattebetalare. Den omständigheten, att mannen råder över det gemensamma boet, diskvalificerar ej hustrun beträffande rösträtten.

Valbar till ovannämnda församlingar är envar, som äger rösträtt inom vederbörande kommun; dock kunna medlemmar av Köpenhamns magistrat samt »politidirektøren» och »vicepolitidirektøren» ej inväljas i huvudstadens kommunala representation. — Reglerna för valrätt och valbarhet tillämpas f. ö. även vid en del andra kommunala val än dem, som här närmast komma i betraktande.

Medlemmarna av »borgerrepräsentantskabet» i Köpenhamn samt av »byråadene» och »sogneraadene» väljas på 4 år och avgå alla samtidigt. Valperioden räknas från den 1 april, och valen äga rum under första hälften av mars månad.

Ingen får rösta, som ej är upptagen i *röstlängden*. Den medborgare, som samtidigt uppfyller villkoren för kommunal rösträtt i två eller flera kommuner, skall upptagas i röstlängden för den kommun, där han personligen uppehåller sig den 1 januari s. å. Vederbörande kan dock före den 10 januari skriftligen anhålla hos kommunalstyrelsen i en av de andra kommunerna att bli upptagen i röstlängden därstädes med uppgift om i vilken kommun han personligen uppehöll sig den 1 januari. Han strykes då ur längden för sistnämnda kommun.

Röstlängderna uppgöras de år, då ordinarie val enligt den kommunala vallagen skola förrättas. Längderna skola vara upprättade senast den 15 januari. Från den 16 till den 31 januari skola de vara offentligen utlagda, och före den 10 februari kan envar, som menar sig med orätt vara utesluten eller anser en annan böra uteslutas, till kommunalstyrelsen skriftligen anmäla detta. Sedan de sålunda framkomna anmärkningarna inom 14 dagar prövats av kommunalstyrelsen, underskrivas de sålunda beriktigade längderna av styrelsens ordförande.

Röstlängderna avfattas som en huvudlista och en tilläggslista. Berättigade att bli upptagna på den förra äro alla, som före den 1 mars det året skola ha fyllt 25 år och i övrigt uppfylla villkoren för rösträtt vid tiden för röstlängdens definitiva fastställelse. På tilläggslistan upptagas de personer, som under loppet av det år, för vilket röstlängden äger giltighet, kunna väntas uppfylla rösträttsvillkoren beträffande ålder och uppehållsort och vid tiden för röstlängdens fastställande uppfylla de övriga betingelserna för valrätt. I en särskild kolumn angives, när vederbörande under årets lopp

fylla 25 år. För att de på tilläggslistan upptagna skola få rösta, erfordras, att de på valdagen uppfylla samtliga villkor för rösträtt.

Personer, som vid röstlängdens uppgörande ej betalt dem påförda kommunalutskylder, upptagas i längderna, när dessa framläggas för allmänheten, vare sig skatten är förfallen till indrivning genom utmätning eller ej, men vid tiden för längdernas beriktigande av kommunalstyrelsen skola vederbörande strykas ur desamma, om skatten vid denna tidpunkt är förfallen till indrivning och icke — bortsett från den del, som enligt lag kan efterskänkas före den 15 febr., — är betald före det sammanträde, då kommunalstyrelsen fattar beslut med anledning av de framkomna anmärkningarna. I kungörelsen angående längdernas framläggande för allmänheten skall tillkännagivas, vilken påföljd uraktlåtenheten att betala den förfallna skatten inom nyss angivna tid medför beträffande den kommunala rösträtten. Efterskänkande av personlig kommunal-skatt förekommer endast i särskilt ömmade fall, då på grund av sjukdom, dödsfall, tryckande familjeförhållanden, inkallelse till militärtjänst, arbetslöshet och liknande omständigheter den skattskyldiges inkomst har blivit väsentligt mindre än den inkomst, som ligger till grund för beräkningen av kommunalskatten. Ingen kan för något kvartal eller halvår (om kommunalskatten förfaller halvårsvis) erhålla befrielse från mer än hälften av kvartalets eller halvårs skatt; i vissa särskilda fall (sjukdom och dödsfall nämnas som särskilda orsaker) kan dock intill två tredjedelar av skatten efterskänkas.

Den som är missnöjd med att ha blivit struken från röstlängd, kan vädja till domstol. Parterna äro i första instansen befriade från rättegångskostnader m. m. Vinner den klagande, upptages han i vederbörande längd, så snart han förevisar utslag av domstolen. Dock skall en person, som blivit avförd ur röstlängd som skatte-restaurant, upptagas i densamma utan dom, ifall han styrker, att skatten inom den i lag bestämda fristen av honom erlagts.

Röstlängderna gälla från den 1 mars till utgången av februari månad följande år. Dock skola de, som efter röstlängdens tillkomst avflyttat från kommunen, ej äga rätt att rösta. Skall ett »overordentligt Valg» äga rum under ovannämnda tidrymd, begagnas samma längder som vid ordinarie val, med insättande av en ny rubrik för anteckning om rösträttens utövning. I annat fall upprättas nya längder, å vilka de medborgare uppföras, som senast å valdagen uppnått den föreskrivna minimiåldern.

I varje kommun förberedes och ledes valet av en »valgbestyrelse». I Köpenhamn består denna av 5 medlemmar, av vilka 2 väljas av magistraten och 3 av »borgerrepræsentantskabet». I övriga kommuner utgöres valbestyrelsen av kommunalstyrelsens ordförande samt av minst 2 av kommunalstyrelsen inom dess egen mitt valda medlemmar; den förstnämnde är ordförande. Valbestyrelsen för en »valgbog», i vilken det väsentliga, som rör valet, även på det förberedande stadiet, antecknas:

Till grund för valet ligga *valförslag*, d. v. s. kandidatlistor, som senast kl. 7 e. m. å åttonde dagen före valet skola vara ordföranden tillhanda. Ett valförslag skall vara undertecknat av minst 5, högst 15 väljare som »stillere». Dessas underskrifter kunna anbringas antingen å själva kandidatlistan eller å avskrifter av denna, i vilket fall avskrifterna skola vara sammanhäftade med originalet, när kandidatlistan inlämnas. Om ej listan inlämnas av en av förslagsställarna personligen, skall det medfölja skriftlig upplysning om till vem av förslagsställarna valbestyrelsen kan hänvända sig i frågor, som röra det inlämnade förslaget.

En kandidatlista kan upptaga färre namn än det antal representanter, som skola väljas, men ej fler än 4 utöver detta antal. Är en kandidat icke valbar eller otydligt betecknad å listan, strykes namnet. Under loppet av sjunde dagen före valet skall vederbörande ombud för förslagsställarna underrättas om de gjorda strykningarna, som i värsta fall kunnat leda till hela listans kasserande. Nytt förslag kan, när anmärkningar förekommit, inlämnas senast kl. 7 e. m. å femte dagen före valet. De »stillere», som underskrivit ett valförslag, kunna för valbestyrelsen anmäla en av högst två ord bestående *listbeteckning* (partibeteckning) att anbringas å väljedlarna; enkla bokstäver få ej användas som partibeteckning av skäl, som framgår av det följande. Dylik beteckning å lista skall skriftligen medgivas av samtliga på listan uppförda kandidater. Senast kl. 12 å andra dagen före valet kan anmälan om *listförbund* göras hos valbestyrelsen; samtliga förslagsställare å ifrågavarande listor skola ha undertecknat anmälan om sådant samarbete mellan skilda grupper. De godkända valförslagen märkas av valmyndigheten med var sin bokstav samt i förekommande fall med den anmälda listbeteckningen. Å varje kandidatlista sättas nummer framför kandidaternas namn i den ordning, vari de å förslagen uppförts av »stillerne». Listorna samt anmälda listförbund kungöras offentligen senast på morgonen dagen före valet.

Är inom föreskriven tid blott *en* kandidatlista anmäld, avlyser valbestyrelsen omröstningen i kommunen och underrättar vederbörande ombud för förslagsställarna om att blott en lista inlämnats. Senast kl. 12 dagen före valet kan då ännu en lista inlämnas, innehållande namnen på de personer, som man önskar till ersättare för de å den andra listan upptagna kandidaterna. Detta valförslag måste vara undertecknat av mer än hälften av dem, som underskrivit huvudlistan. Ersättarelistan skall vara avfattad sålunda, att det för var och en av de på huvudlistan uppförda kandidaterna, för vilka ersättare önskas, angives en eller flera ersättare. Föreslås flera ersättare åt en och samma person, skall på listan angivas den ordning, i vilken de skola inträda i den andres ställe. En person kan samtidigt uppföras som ersättare för flera kandidater å huvudlistan. Även om det egentliga valet blivit avlyst, skall valbestyrelsen sammanträda å valdagen. Härvid förklaras de föreslagna

kandidaterna utan vidare valda. Äro fler kandidater, än valet avser, uppförda å listan, uttages det erforderliga antalet i den ordning, vari namnen äro uppförda. De överskjutande namnen komma i betraktande endast som ersättare, såvida ej särskild ersättarelista inlämnats, i vilket fall denna ensam gäller vid utseendet av ersättare.

Vi övergå härefter till en redogörelse för det egentliga valet, när sådant skall äga rum. Om minst 10 % av väljarna så begära, skall kommunen delas i två eller flera omröstningsdistrikt. Om minst 10 % av väljarna i en kommun, som redan är indelad i distrikt, framställa begäran om ytterligare delning och kommunalstyrelsen motsätter sig en sådan, kan frågan gå till amtsrådet för landskommunernas och till inrikesministern för städernas vidkommande. I kommun, som ej är delad i valdistrikt av ovannämnt slag, ledes omröstningen av valbestyrelsen. I kommun med flera valdistrikt utser valbestyrelsen dels ur sin egen mitt, dels bland övriga i kommunen boende väljare minst 5, högst 9 »valgstyrere» för varje distrikt.

Valsedlarna äro officiella. Å varje sedel skola beteckningarna för samtliga listor vara i tryck återgivna, var och en i ett fält för sig, vilka å sedeln förekomma under varandra, åtskilda med tjocka streck. I varje fält anbringas överst med fetstil den bokstav, varmed vederbörande lista är märkt och därefter i förekommande fall inom parentes den av förslagsställarna anmälda partibeteckningen. I varje fält anbringas därjämte motsvarande listas kandidater i den ordning, de anmälts, och med nummer framför varje namn. Emellertid kunna kommunalstyrelserna i kommuner med fler än 2,000 väljare besluta, att kandidaternas namn ej skola upptagas å valsedlarna. I dylika fall skall å valsedlarna i varje kandidatlistas fält och omedelbart under dennas beteckning lämnas särskild plats, tillräckligt stor för att väljaren själv där skall kunna skriva ett namn. I vallokalen skall det därjämte under sådana förhållanden uppslås anslag, upptagande samtliga godkända kandidatlistor med angivande av partibeteckningar och kandidaternas namn, i den anmälda ordningsföljden samt en efter inrikesministerns anvisningar författad vägledning för valsedlarnas ifyllning. Då inga valkuvert förekomma, skola sedlarna genom därå anbragta veck kunna sammanvikas så, att valhemligheten vid sedeln öfverlämnande till valförrättaren ej äventyras.

En väljare måste personligen utöva sin rösträtt. Vid valförrättningen föres en särskild »stemmeliste». Väljaren anmäler sig hos »valglisteførerer», som konstaterar, att vederbörande förekommer i röstlängden (»valglisten»), och sätter märke vid hans namn, varefter »stemmelisteførerer» uppför namnet på *sin* lista jämte väljarens löpande nummer i röstlängden. Därpå utlämnas en valsedel till väljaren, som i avskilt rum har att verkställa röstningen. Denna försiggår sålunda, att den väljande anbringar ett kors i fältet för den kandidatlista, på vilken han önskar rösta.

Önskar han en bestämd av listans kandidater vald, sätter han korset framför dennes namn; skulle inga kandidatnamn finnas upptagna å sedeln (se ovan) och han, som nyss sagts, vill utmärka en viss kandidat framför de andra, skriver han själv dennes namn i det därför avsedda fältet. Den sammanvikta sedeln avlämnas därefter till »stemmemottageren», som omedelbart nedlägger densamma i rösturnan. Om en valsedel efter utlämningen till väljaren befinnes obrukbar eller på grund av oaktsamhet ej kan användas, kan väljaren ånyo hänvända sig till »stemmelisteföreren» och, om han kan lämna en tillfredsställande förklaring, få sedeln utbytt mot en annan. För den händelse en väljare förklarar sig ej kunna verkställa röstningen på föreskrivet sätt och det visar sig, att så verkligen är förhållandet, skall en av valförrättarna eller en därtill särskilt förordnad väljare lämna honom bistånd, varvid nödvändiga jämkningar i det föreskrivna tillvägagångssättet må göras. Är väljaren blind, har han rätt att fordra biträde av en av honom själv utpekad, närvarande person eller av två bland valförrättarna.

Efter omröstningens slut sammanföras i särskilda packor de ej utlämnade valsedlarna och de vid utbyte återlämnade. En första sammanräkning av det antal röster, som tillfallit varje lista, verkställs omedelbart efter omröstningens slut. Sammanräkningen är offentlig. En röstsedel är ogiltig, när det ej med säkerhet framgår, vilken kandidatlista väljaren velat giva sin röst, när sedelns beskaffenhet giver grund för antagandet, att det ej är en av en »stemmelisteförer» utlämnad och av väljaren själv i vederbörlig ordning märkt sedel, och slutligen när någon anteckning eller något märke å sedeln kan röja, vem den röstande varit. Valsedlarna blandas om varandra före uppräknigen. En sedel räknas som avgiven för den lista, inom vars fält väljaren anbringat ett kors eller — i förekommande fall — skrivit namnet på en av listans kandidater. I kommun, som är delad i flera valdistrikt, kungöres resultatet av denna första sammanräkning å varje vallokal strax för de närvarande. Senast dagen efter skall i dylik kommun sammanräkning verkställas för hela kommunen. Resultatet tillföres »valgbogen» och tillkännagives för de tillstädesvarande. I kommun, som ej är delad i valdistrikt, tillföres resultatet omedelbart efter sammanräkningen valbestyrelsens »valgbog» och kungöres för de tillstädesvarande.

Det definitiva fastställandet av valresultatet verkställs av valbestyrelsen antingen samma dag, som den första sammanräkningen ägt rum, eller senast dagen efter. Samtliga uppställda kandidater äga rätt närvara. Fördelningen av mandaten på de olika listorna (partierna) sker enligt d'Hondts regel. Ett listförbund räknas som en enkel lista vid denna fördelning. Det antal mandat, som tillfallit listförbundet, fördelas sedan mellan i förbundet ingående enkla listor ävenledes med tillämpande av d'Hondts regel.

Nästa steg är fastställandet av vilka kandidater å resp. listor som skola förklaras valda. Man skiljer här mellan s. k. personröster (»personlige stemmer») och liströster (»listestemmer»). Till

de förra räknas de sedlar, där väljaren satt märke för *en* av listans kandidater eller — där ej sådana upptagits å sedeln — skrivit namnet på en bestämd kandidat. Till de senare räknas de sedlar, som avgivits för listan som helhet utan framhävande av någon enskild kandidat. För varje lista sker nu en sortering sålunda, att de sedlar, där en bestämd kandidat utmärkts, hänföres till olika grupper efter resp. namn, medan de övriga bilda en särskild grupp för sig. Det undersökes därefter, hur många röster varje kandidat erhållit av de s. k. personrösterna och hur många röster som i övrigt kommit listan till del (litröster). Till grund för mandatfördelningen inom listan lägges Droops eller Hagenbach-Bischoffs fördelningstal, så kallat efter sina upphovsmän. Talet finner man genom att dela hela antalet röster, som kommit listan till del (alltså personröster och liströster i förening), med ett tal, som är 1 större än det antal mandat, som tillerkänts listan; kvoten höjes till närmaste hela tal och bildar då det sökta fördelningstalet. Till det antal personröster, som den *främst* å listan placerade kandidaten erhållit, läggas så många av liströsterna, att fördelningstalet uppnås. Av de återstående liströsterna läggas därefter så många till de personröster, som kandidaten n:r 2 å listan, erhållit, att fördelningstalet nås. Man går nu till kandidaten n:r 3 o. s. v., tills samtliga liströster blivit förbrukade. De kandidater, som antingen uppnått fördelningstalet på ovan angivna sätt eller enbart i personröster erhållit ett röstetal, större än fördelningstalet, förklaras valda i den ordningsföljd, vari de förekomma å listan. Kunna ej på denna väg alla partiet tillfallna mandat besättas, förklaras efter storleken av de uppnådda rösttalen (personröster och liströster i förening) så många kandidater ytterligare valda, att samtliga mandat besättas. Majoritetsprincipen tillämpas alltså i dylikt fall. Hela proceduren för personurvalet är densamma, som förekommer vid vissa val i Belgien.

Har en lista fått fler mandat än antalet namn, som å densamma förekommer, gå de mandat, som ej kunna besättas, till den lista, med vilken den förbrukade listan eventuellt är i förbund. Skulle i listförbundet ingå fler än två listor, kommer den lista i betraktande, som efter fördelningen av mandaten inom förbundet enligt d'Hondts regel närmast är berättigad till platsen (obs. den successiva fördelningen av platserna enligt nyssnämnda regel). Är listan ej i förbund med någon annan, överföres mandatet till den av de övriga listorna, som enligt d'Hondts regel närmast har anspråk därpå. Samtliga valda tilldelas medlemsnummer, varvid man utgår från fördelningen av mandaten mellan listorna och listförbunden enligt d'Hondts regel. Främste kandidaten å den lista, som fått första platsen vid fördelningen, får n:r 1, listans andre kandidat erhåller exempelvis n:r 3, om listan vid den successiva fördelningen fått tredje platsen o. s. v.

De å en kandidatlista uppförda, som ej förklaras valda, betraktas som ersättare för de å samma lista valda och inträda i före-

kommande fall i den ordning, som storleken av deras rösttal (personröster och liströster i förening) anvisar. Ha inga personröster avgivits för någon kandidat, är platsen på listan avgörande.

Sedan utförliga anteckningar om valet gjorts i »valgbogen», samlas röstsedlarna i packor, giltiga, kasserade, utbytta och icke utlämnade var för sig. De förvaras, tills klagotiden är ute eller ett överklagat val slutgiltigt fastställts; därefter skola de förstöras.

Med vissa i vallagen angivna undantag är envar pliktig att motaga valet. Av ett kommunalt råd kunna man och hustru eller släktingar i upp- och nedstigande led ej samtidigt vara medlemmar. Skulle exempelvis man och hustru samtidigt väljas, får den, som har det högsta medlemsnumret, träda tillbaka, såvida ej den andra inom viss tid avsäger sig mandatet och kommunalstyrelsen godkänner avsägelsen.

Om ett val överklagats och en eller flera bland de valda få sitt val förklarad ogiltigt, utan att valet i övrigt därför behöver göras om, inträda vederbörande ersättare i stället. Samma förhållande, när en eller flera avsägelser godkänts och andra måste rycka in i stället. Kan fyllande av ledig plats ej på denna väg ske, skall fyllnadsval snarast möjligt äga rum.

När en medlem av kommunalstyrelsen under valperiodens lopp utträder eller avgår med döden och platsen ej kan fyllas på vanligt sätt genom ersättare, skall fyllnadsval äga rum, såvida ej över hälften av kommunalstyrelsens medlemmar (det ursprungliga medlemstalet lägges till grund) besluta, att sådant val ej skall förekomma. I Köpenhamn skall dock fyllnadsval äga rum endast i det fall, att borgarrepresentanternas antal nedgår under 50. Så snart endast en skall väljas, avgör enkel majoritet.

Vallagen innehåller ett särskilt kapitel om val till *amtsråden*. Ett amtsråd består av amtmannen som ordförande och 9 till 15 valda medlemmar. Valperioden är 6 år; alla valda medlemmar avgå samtidigt. Ordinarie val äger rum under sista hälften av april månad. Valet ledes av en »valgbestyrelse», bestående av amtsrådets ordförande samt minst 2 av amtsrådet ur dess egen mitt valda medlemmar. Valet företages av *elektorer*, utsedda av samtliga »sogneraad» i amtsrådskretsen. I kommuner med högst 600 kommunalt röstberättigade väljer varje »sogneraad» ur sin egen mitt 3 elektorer. I större kommuner utses därjämte en elektor för varje ytterligare påbörjat antal av 600 väljare. Är det antal elektorer, som tillkommer en kommun, större än antalet ledamöter i vederbörande kommunala råd, utser rådet de överskjutande bland de kommunala väljarna i kommunen.

Valet av elektorer tillgår sålunda, att sognerådets medlemmar efter anmälan hos ordföranden dela sig i grupper, vilka vid valet komma att framstå som med varandra tävlande väljaregrupper. Med tillämpning av d'Hondts regel fördelas antalet elektorsmandat på grupperna, varefter varje grupp omedelbart för ordföranden anmäler, vilka elektorer den utser tillika med ersättare för dessa.

Valbestyrelsens ordförande underrättas om valet. Å förut kungjord tid förrättas därefter själva amtsrådsvalet vid offentligt sammanträde inför valbestyrelsen. Varje elektor erhåller en vederbörligen stämplad valsedel med plats för så många namn, som ifrågakomma vid valet, och därunder, åtskild från den övre delen av sedeln med ett tjockt streck, plats för lika många ersättarenamn. Så snart elektorn skriftligen ifyllt sedeln, avlämnar han den till valbestyrelsen. En valsedel är giltig, om där på densamma uppförts namn på endast en kandidat och ersättare för denne.

Valuträkningen försiggår med tillämpning av den »udvidede Andræ'ske Metode», som även användes vid val till landstinget, den danska riksdagens första kammare. Hela antalet sedlar delas med det tal, som angiver antalet amtsrådsmedlemmar, ökat med 1; kvoten höjes till närmaste hela tal, Droops fördelningstal, vilket ligger till grund för den följande sammanräkningen. Sedan valsedlarna omblandats, framtagas de en och en av ordföranden, som förser dem med löpande nummer och uppläser varje sedels *första* namn, varom anteckning göres. De valsedlar, som upptaga samma första namn, läggas i samma hög, tills ifrågavarande kandidat uppnått fördelningstalet, då han förklaras vald, varefter dessa sedlar läggas till sidan och sedan ej mera komma i betraktande vid det ordinarie valet. Därpå fortsätter man att anteckna första namn å sedlarna, varvid den redan valdes namn strykes, där det fortfarande förekommer som första namn för att bereda plats för det som n:r 2 å sedeln upptagna namnet, som därefter räknas som första namn. Så snart någon uppnått fördelningstalet, förklaras han vald, hans sedelhög lägges undan, och uppläsningen fortsätter med iakttagande av att de redan valda, där de förekomma *överst* å de icke genomgångna sedlarna, strykas och lämna plats för det närmast följande namnet, som alltså nu blir första gällande namn. När samtliga sedlar genomgåtts och platser ännu finnas att besätta, undersöker man, huru många röster var och en av de icke valda kandidaterna erhållit under den hittills företagna sammanräkningsproceduren. Den kandidat, som fått det *lägsta* antalet röster, får sitt namn struket, varpå sedeln överföres till närmast följande icke valda kandidat å samma sedel. Uppnår någon av de övriga icke valda kandidaterna fördelningstalet genom detta tillskott av röster, förklaras han vald; i annat fall går man till den kandidats röstsedlar, som därnäst har att uppvisa det lägsta rösttalet — eller, om två ha lika rösttal, den, som tidigare hade lägst rösttal — o. s. v., tills ej fler icke valda kandidater återstå, än som svara mot de platser, som ännu finnas att besätta. Dessa kandidater förklaras då valda, även om de ej nått fördelningstalet.

Ersättare utses enligt följande grunder: För var och en av de valda uppräknas på nytt de sedlar, som bidragit till hans val, varvid *första* namnet bland ersättarkandidaterna antecknas för varje sedel; den, som erhållit de flesta rösterna, förklaras som förste ersättare åt vederbörande amtsrådsmedlem. Sedan förste ersättarens

namn strukits å sedlarna, genomgår man dessa för andra gången, och den, som nu fått de flesta rösterna som första namn, blir andre ersättare. På samma sätt utses en tredje ersättare. Samma person kan vara ersättare åt flera amtsrådsmedlemmar.

För Bornholm och Sønderjylland gälla särskilda bestämmelser.

Valbar till amtsrådet är envar, som bor i amtsråds-kretsen och har valrätt till sognerådet. Med vissa undantag är vederbörande skyldig att mottaga val till amtsrådet.

Avgår ledamot av amtsrådet och ledigheten ej kan fyllas på vanligt sätt genom ersättare, skall fyllnadsval äga rum, såvida ej amtsrådet beslutar motsatsen. Fyllnadsval måste dock alltid ske, när amtsrådets valda medlemmar minskar med mer än två. Skall blott en ledamot väljas, kräves absolut majoritet. Uppnår ingen sådan vid första omröstningen, företages ny sådan, och om ej heller nu absolut majoritet uppnås, anställs en tredje omröstning mellan de två, som andra gången fingo flest röster.

Lagen avslutas med några »fælles bestemmelser». Här möter det viktiga stadgandet, att vid ett kommunalt råds (i huvudstaden »borgerrepræsentantskabets») val av två eller flera medlemmar i utskott, kommissioner, styrelser o. dyl. samt skolråd proportionellt valsätt skall användas, när detta begäres av någon ledamot av kommunalstyrelsen. Slutligen upptagas här en del bestämmelser om ansvar för obehörigt förfarande vid val.

J. E. N.

Presidentskiftet i Frankrike och dess konstitutionella bakgrund. Den konstitutionella kris i Frankrike, som helt nyligen ledde till avlägsnandet av presidenten Millerand, kan med sina rötter föras ganska långt tillbaka. Den är ett led i de stridigheter, som framkallats av de på åtskilliga håll i fransk politik påtagliga strävandena att åstadkomma ett stärkande av presidentens maktställning och därmed ett avhjälpande av det, som man ansett utgöra den främsta bristen i fransk parlamentarism: parlamentsenväldet. (Se härom t. ex. senast Statsvetenskaplig tidskrift 1919 s. 46 f.) Meningsskiljaktigheterna mellan Millerand och de radikala elementen ha ganska länge utgjort föremål för livliga diskussioner i franska pressen, och *Revue du droit public* refererar i sitt sista häfte för 1923 ett par dokument, som skarpt belysa presidentens konstitutionella teorier. Framförallt var det ett tal som han höll i Evreux den 14 oktober 1923, som kom lidelserna i svallning och som tidskriften karakteriserar som märkligt i två avseenden: det bröt med tidigare konstitutionell praxis därigenom att presidenten å ena sidan — åtminstone efter de radikala partiernas mening — intog platsen som konservativ partichef, å andra sidan krävde en revision av författningen i riktning mot ett stärkande av presidentens makt. I förra avseendet har man livligt kritiserat presidentens uttalanden angående återupptagandet av förbindelserna med påvestolen, arbe-

tarlagstiftningen, finanspolitiken, statstjänstemännens politiska frihet, de religiösa kongregationernas ställning, den militära övnings-tidens längd o. s. v. Tidskriften påpekar själv att man till raden av de frågor, där presidenten fattat bestämd position kan lägga frågan om valreformen, med avseende på vilken Millerand låtit förstå, att ett accepterande av arrondissementsvälen skulle leda till hans avgång, en meningsyttring som bl. a. föranledde Herriot att göra det uttalandet, att »landet, som älskar klara och enkla idéer, blir troget mot arrondissementsvälen, och ingen auktoritet, den må vara aldrig så högt uppsatt, skall kunna hindra det att alltmer giva denna valmetod sitt förtroende», ett yttrande, som applåderades av vänstern.

Den del av talet, som gick ut på kravet på en författnings-revision, hade i huvudsak följande lydelse:

»Om friheten är det viktigaste i republiken är en auktoritativ regeringsmakt lika oumbärlig för densamma, som för varje annan styrelseform.

Det skulle vara en förolämpning mot det republikanska Frankrike, detta det sunda förnuftets och de klara idéernas land, att påstå det vara motståndare till den regeringsmakt som är nödvändig. Det tvärtom fordrar densamma. Man kastar om rollerna när man anklagar republiken för att ställa sig avvisande emot en kraftig styrelsemakt, i det att oftast denna har misslyckats därför, att de män som blivit satta att utöva den, svikit.

Under ett parlamentariskt styrelsesätt, mot vilket man hittills vad jag vet ej kunnat sätta upp något likvärdigt, är det naturligt att parlamentet söker göra sig övermäktigt.

Respekten för folksuveräniteten, som är högsta lag, fordrar att det motstår denna frestelse.

Noggrant särskiljande av de olika statsmakterna, strikt iakttagande av deras åligganden, detta är vägen till friheten.

Må den lagstiftande makten nöja sig med att stifta lagar och att utöva kontroll; må den dömande makten i full oavhängighet avge de domar, som lagarna och dess samvete diktera; må den verkställande makten, underkastad den förras kontroll, respekterande den senares oberoende, förvalta och regera: denna regel är utan tvivel lättare att formulera än att följa. Man kan dock ej göra våld på den utan att genast erfarja följderna av dess överträdande.

Konstitutionen, lagarna och praxis ha givit parlamentet en all för stor anpart för att det skulle vara nyttigt att lägga någonting därtill. På eget initiativ, genom enkla reglementariska åtgärder skulle det, intalar man sig, kunna rätta vissa fel uppkomna genom sedvanerätt; redan har det lyckats rätta vissa av dem.

När vi fått skörda frukterna av den fasthet och ihärdighet med vilken konseljpresidenten under landets bifall med sådan beslut-sambet lett vår utrikespolitik, skall den dag ej vara långt borta då det skall varda oss tillåtet att gå till det ömtåliga och oundgängliga revisionsarbetet.

Genom måttfulla ändringar i vår konstitution, under former som den själv förutsett, skulle man anpassa den efter det allmänt kända behovet att ge styrelsen mer stadga, de ekonomiska intressena starkare garantier; man skulle göra den till ett smidigare och säkrare verktyg för en republikansk, social, nationell politik, enbart ägnad åt fosterlandets lycka och storhet.

Denna politik har parlamentet modigt biträdd då det på regeringens uppfordran nekat att sänka den militära övningstiden under aderton månader . . .

Som representant för Frankrike, stående utanför alla partier, genom konstitutionen utsedd att vaka över landets stora beständiga intressen, är det till nationen jag vänder mig; till nationen, som härskar över sina öden.»

Millerand gjorde senare ett annat uttalande i samma riktning i en intervju i *Revue de France*. Det har sitt intresse att finna huru- som hans ord vid båda dessa tillfällen mottogos med största tillfredsställelse av det konservativa organet *Le Temps*, som bl. a. yttrande följande, som även går något närmare in på en diskussion av det mera detaljerade skisserandet av hans reformidéer i intervjuen:

»Man vet mer än väl att republikens president, vars starka personlighet och verksamma vilja ej finner sig i sin höga ställning annat än på det villkor att hans upphöjelse ej förbjuder honom som statens högsta ämbetsman att göra anspråk på den andel av inflytande som lagligen tillkommer honom i förvaltningen av de nationella intressena, har mycket bestämda åsikter om konstitutionens sätt att fungera och om de möjligheter till en lyckligare praxis den innebär. Han har aldrig sökt dölja dessa åsikter; han har tvärtom öppet proklamerat dem — med ett genljud, som man inte har glömt var gång det före ett viktigt val har varit fråga om att ställa allmänna opinionen inför ett bestämt program. . . . Republikens president har åsikter; han kan berömma sig av goda uppslag; han anser det vara sin plikt att föreslå både de ena och de andra till allmänt bifall i statsskicket och landets eget intresse . . .

Väktaren av våra institutioner, innehavaren av statsmakten, våldför sig ej på någon grundlagsparagraf eller på någon av de principer på vilka jämnvikten i en demokratisk stat vilar då han anstränger sig att i överensstämmelse med sin åskådning och — som härvidlag är fallet — i fullt samförstånd med regeringens, giva åt landet de direktiv, som han anser lyckligast. Härmed blandar han sig ingalunda i partistriderna ty han står enligt författningens ordalydelse över partierna. Den enastående ställning, för vilken han har nationalförsamlingens förtroende att tacka, tillåter honom att uppifrån, lidelsefritt och utan partitagande, betrakta de problem, vilkas lösning intresserar det franska samhället . . .

Detta är vad M. Millerand ännu en gång har gjort, då han för vår kollega M. Raymond Recouly framlagt några av sina åsikter om rikets styrelse som denne sedan återgivit i *Revue de France*.

Dessa åsikter, så klara och tydliga som man kan önska det i Descartes hemland bilda tillsammans ett system och ge uttryck åt en allmän tendens, som man kan sammanfatta i följande formel: förstärkning av den verkställande makten genom antagande av reformer som kunna säkerställa på en gång stabilitet i styrelsen och utvidgning av den makt som tillkommer statschefen. Det rör sig här, som man ser, om ingenting mindre än en revision av konstitutionen . . .

I vad angår de medel som nuvarande presidenten förordat för att tillförsäkra verkställande makten möjligheten att utöva dess lagliga prerogativ svara de mot hans dubbla önskan att dels göra slut på de ständiga ministerombytena dels göra presidenten inte endast i teorien utan också i verkligheten till skiljedomare och regulator i landets politiska liv . . .

M. Millerand visar sig härvidlag mycket bestämd. Han menar att varje ministerkris bör kunna ha till följd upplösning av kammaren och vädjande till folket i val, så att den majoritet som tar på sig ansvaret att störta en ministär vet, att den i vissa fall kan utsätta sig för att ånyo ställas inför valmännen. Detta är något som borde kunna komma dem som organisera ministerkriserna att tänka sig för och i regel, utom vid utomordentliga tillfällen, tillförsäkra republikens ministär en lika lång livstid som kammaren. Det skulle vara en i högsta grad önskvärd lösning fullt i överensstämmelse med den strängaste republikanska doktrin, de mest noggranna demokratiska principer, då det skulle vara att göra det väljande folket själv till skiljedomare i konflikterna mellan lagstiftande och verkställande makten. Visserligen tillhör upplösningrätten redan nu republikens president, men möjligheten till dess utövning är betydligt inskränkt genom nödvändigheten av samförstånd med senaten och i verkligheten har den förblivit en död bokstav. Finns det ej möjlighet att uttryckligen införa i konstitutionen en bestämmelse, som tillåter statschefen att då han anser en ministerkris vara oberättigad på eget initiativ vädja till nationen?

M. Millerand anser slutligen att denna utvidgning av presidentens upplösningrätt nödvändigtvis skulle medföra en förstärkning av hans auktoritet genom att utvidga det kollegium som utser honom.

I detta ämne är det inte fråga om att förhastna sig. För ögonblicket kunna vi begränsa oss till — och det är just vad M. Millerand gör — att framlägga en fråga som kan påräkna deras intresse, som inte erkänna de republikanska institutionerna utan befintligheten av en chef utrustad med nödig och tillräcklig auktoritet för att tillförsäkra honom handlingsfrihet i samförstånd med de ansvariga ministrarna.»

K. T.

LITTERATURGRANSKNINGAR.

ERNST HÖIJER: *Sveriges jordbruk*. Kooperativa förbundets förlag. Stockholm 1924 (IV + 170 s.). Pris 3: 50 kr.

Då Rutger Maclean började enskifta Skurups sockens fyra byar, visste han, att han därmed lade grunden till det svenska jordbrukets nydaning, men säkerligen kunde han ej ana, i vilken grad det svenska jordbrukets uppblomstring skulle ske. Före enskiftets införande var sädesbrukets avkastning t. o. m. på de bästa bitarna av den skånska jorden så ringa, att många bönder måste köpa säd till sin föda. Den tiden, då vårt jordbruk intog en så bedrövlig ställning, ligger dock icke stort mera än 100 år tillbaka, och betraktar man vårt jordbruks nuvarande ståndpunkt, är det nästan svårt att fatta, att utvecklingen inom ett så konservativt område som jordbrukets på så relativt kort tid kunnat gå fram med sådana stormsteg, som den gjort.

I föreliggande arbete av byråchefen Ernst Höijer erhålles en synnerligen förträfflig inblick i vårt jordbruks förutsättningar och resultat. Författaren äger den sällsynta förmågan att göra statistiska sakuppgifter lättsmälta. Detta vinnes genom en flytande framställning, i vilken siffermaterialet så att säga blott snuddas vid, men ändå pränta siffrorna sig i minnet och få sin rätta värde. Materialet här författaren hämtat från egna undersökningar, från den officiella jordbruksstatistiken och från den mängd officiella utredningar och undersökningar av olika slag inom jordbruksområdet, vilka krisåren framkallade.

Arbetet inledes med en redogörelse för författarens bekanta och för vår jordbruksstatistik så värdefulla uppdelning av vårt land på 14 stora enhetliga *produktionsområden*, av vilka vart och ett inom sig rymmer någorlunda likartade naturförhållanden och därför erbjuder ungefär samma yttre betingelser för jordbruket. Flertalet av de i de följande kapitlen meddelade statistiska data äro fördelade dels med hänsyn till sagda produktionsområden och dels med hänsyn till jordbrukens storlek. Genom detta framställningssätt erhålles en översikt s. a. s. både i horisontell och vertikal riktning av vårt jordbruk, och härigenom fördjupas i mycket hög grad kunskapen om detsamma.

Från år 1800 till år 1920 beräknas den *odlade jorden* i vårt land hava något mer än fyrdubblats eller stigit från 850,000 har till 3,870,000. Med utgångspunkt från resultaten av de officiella inventeringarna beträffande odlingsbar jord i Norrland och Dalarna anser författaren, att odlingsmarken i dessa trakter uppgår till 1,100,000 har, medan den i södra och mellersta Sverige utgör endast 150,000 har. Inalles skulle således i hela landet finnas omkring 1,250,000 har odlingsbar mark och, om hela denna areal bleve uppodlad, skulle den nuvarande åkerarealen kunna ökas med en tredjedel. Av hela vår åkerareal äges numera ej mindre än 72,2 % av ägare, som inneha jordbruksfastighet om högst 100 har åker. 26 jordägare äga mera än 3,000 har, och av dessa ägare äro staten och kyrkan de största. Dessa 26 stora jordägare innehava tillsammans 318,930 har åker eller 8,4 % av hela åkerarealen.

Av stort intresse äro de meddelade uppgifterna om *avkastningen per har* inom det större och mindre jordbruket samt *brödsädesproduktionen*. Beträffande totalavkastningen per har märkes endast en smärre övervikt till det större lantbrukets favör, vilket beror på den omfattande rotfruktsodlingen vid småbruken, men ifråga om spannmålsskörden är storbruket avgjort överlägset småbruket och detta i all synnerhet vad brödsädesodlingen beträffar. Vid lägenheterna i södra och mellersta Sverige med 1—2 har åker förmår den egna brödsädesproduktionen icke täcka ens fjärdedelen av förbrukningen. Först vid de större småbruken om 5—10 har åker täcker produktionen i det närmaste hela behovet. Vid bondgårdar och herrgårdar uppstår överskott, som är störst vid brukningsdelar med 30—50 har åker. Dessa fakta äro mycket viktiga att beakta vid diskussionen om de linjer, efter vilka jordstyckningsverksamheten bör bedrivas.

I kapitlet, *Produktionen av animaliska livsmedel*, framlägger författaren delvis nya siffror rörande denna så viktiga men ändock kvantitativt mycket ofullständigt kända produktion. Gjorda undersökningar synas ådagalägga, att sagda produktion ökats i mycket hög grad under de senaste årtionden. Vi hava t. o. m. lyckats frambringa ett exportöverskott ifråga om animaliska produkter, vilket emellertid numera huvudsakligen härrör från exporten av fläsk. Samma gynnsamma resultat möta oss icke beträffande vår in- och utförsel av *vegetabiliska produkter*. Under det sista årtiondet har införselns värde överstigit utförselns med ej mindre än 70 miljoner kr. årligen. Trots den avsevärt ökade produktionen förmår sålunda det svenska jordbruket icke tillgodose landets behov av spannmål och därav framställda produkter.

På grundval av de utav agronomen L. Nanneson verkställda bearbetningarna av räkenskaper, förda vid ett antal större och mindre svenska jordbruk, lämnar författaren en framställning av *jordbrukets räntabilitet*. Härav framgår, att under bokföringsåret 1921—1922 har det endast varit lantbruket i södra Sverige, som burit sig, medan lantbruket i de övriga delarna av vårt land gått

med förlust. Beträffande det större och mindre jordbrukets räntabilitet visar det sig, att nettoavkastningens storlek är störst, 210 kr. pr har, för egendomar om 10—25 har och föga mindre vid småbruken samt de medelstora egendomarna, medan de största egendomarna i detta avseende framstå betydligt underlägsna, 163 kr. per har.

En av det svenska jordbrukets svagaste punkter är, framhåller författaren, otvivelaktigt dess höga *arbetskostnader*, som sluka en alltför stor del av bruttoavkastningen. Denna svaghet gäller för det mindre jordbruket överhuvud taget men även för det större i mellersta och norra Sverige. Vilken oproportionerligt tung börda jordbruket i dessa landsdelar har att bära framgår därav, att arbetskostnaderna i övre Norrland uppgå till ej mindre än 71% av hela bruttoavkastningens värde och i mellersta Sverige till 62% emot 41% i södra Sverige, så mycket mera som även sistnämnda tal måste betecknas som ganska högt i jämförelse med motsvarande förhållanden i andra länder. En genom bättre ekonomisering av den mänskliga arbetskraften vunnit minskning i arbetskostnaderna torde också vara den mest trängande på samma gång som den verksamaste åtgärden för en effektiv förbättring av det svenska jordbrukets för närvarande, otvivelaktigt ganska dåliga räntabilitet.

I trettonde kapitlet lämnar författaren en mängd nya uppgifter rörande jordbrukets *andelsverksamhet* och framhåller däri med eftertryck, efter att hava framhållit orsakerna till Riksförbundets och centralföreningarnas ringa ekonomiska motståndskraft, vilka orsaker han anser ligga i dessa föreningars alltför ringa kapitalstyrka i förhållande till rörelsens omfattning, att en livskraftig andelsverksamhet är det effektivaste medlet för stärkande av jordbrukarnas ekonomiska ställning och oberoende.

Efter en exposé över vår lantbruksundervisning, för vilken, inom parentes sagt, Höijers bok torde bliva till stor nytta, avslutar författaren sin framställning med några ord om jordbrukets ställning i landets näringsliv och berör härvid bl. a. *linjerna för vår inre kolonisation*. Han framhåller, att på de stora odlingsbara vidderna i norra Sverige och möjligen även i någon mån på mossarna i södra och mellersta Sverige ligga det svenska jordbrukets yttre utvecklingsmöjligheter, medan däremot på de väl uppodlade slättbygderna i södra och mellersta Sverige gränsen för jordbrukets utvecklingsmöjligheter i det närmaste torde vara nådd. Dessa synpunkter torde säkerligen vara riktiga, men kolonisationsfrågan är icke blott en jordfråga utan i mycket hög grad även en kolonistfråga, och denna sida av saken har hittills varit föga beaktad. Av allt att döma torde Norrlands kolonisation helst böra utföras av norrlänningarna själva, såsom även framhållits från auktoritativt norrländskt håll. Men vart skall då befolkningsöverskottet i södra och mellersta Sverige taga vägen? En ytterligare styckning av de större egendomarna därstädes komme otvivelaktigt att lämna levebröd för ej så få familjer, men genom en sådan åtgärd förlorar landet i sin helhet

i självförsörjningsförmåga på grund av den minskning i brödsädesproduktionen, som bleve följden av en dylik åtgärd. Kan då ej industrien absorbera folköverskottet i dessa delar av landet, finnes knappast någon annan utväg att tillgripa än emigrationen.

SAM. LARSSON: *Norrland i statistisk belysning*. Stockholm 1923. (VIII + 424 s.).

Ett led i omsorgen av de norrländska naturtillgångarnas utnyttjande och i hävdandet av Norrlands betydelse för hela vårt land är ett utkommet statistiskt arbete av byråchefen Sam. Larsson, »*Norrland i statistisk belysning*». Publikationen har tillkommit på initiativ av den s. k. landstingens Norrlandskommitté, vilken konstituerades år 1917 av representanter från Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens läns landsting.

Norrland i statistisk belysning äsyftar först och främst att vara en statistisk materialsamling beträffande alla områden, som beröra Norrlands näringsliv. Bokens tre första kapitel, Folkmängd och befolkningsrörelse, Näringslivet samt Kommunikationer, äro sålunda endast kommenterade statistiska källsamlingar, vartill i huvudsak den officiella statistiken lämnat material. Sista kapitlet, Övriga ekonomiska förhållanden, omfattar däremot specialutredningar rörande Norrlands ekonomiska utveckling enligt skattetaxeringarna, kommunernas finanser, sparbankerna samt lagfarter och in-teckningar. Ur vetenskaplig synpunkt sett, utgör slutkapitlet den ojämförligt värdefullaste delen av arbetet och bjuder på en mängd både nya och högintressanta resultat.

De tre första kapitlen äro ett kompilationsarbete på både gott och ont. Författarens vidsynthet beträffande materialurvalet torde på det hela taget vara erkännansvärd, även om en del anmärkningar i sagda avseende kunna framställas. Sålunda frapperar det framförallt, att siffror över den norrländska befolkningens åldersfördelning ej medtagits, ehuru sådana skulle vara av stort värde icke blott vid bedömandet av Norrlands ekonomiska och sociala liv utan även för utförandet av en del betydelsefulla beräkningar på det demografiska området, vilka författaren icke meddelat, t. ex. vissa fruktsamhets- och dödlighetskalkyler. Därjämte torde man även ha rättighet att efterlysa en statistisk-meteorologisk avdelning samt en redogörelse för de norrländska landstingens finanser. Huvud-anmärkningarna mot arbetets trenne första kapitel drabba emellertid materialets statistiska behandling och framställning för övrigt. Framställningen blir tung och resultaten ytterst svåra att fasthålla såväl därigenom att de stora materialtabellerna fogats in i texten som genom författarens benägenhet att i stället för tabellariska översikter, i synnerhet rörande relativa tal, lämna framställningar och beskrivningar i ord och siffror. Nästan fullkomligt oläsbara bliva härigenom ett flertal sidor, i synnerhet sidorna 30—34, på

vilka giftermålsåldern behandlas. Det är förvisso sant, att »tabell-raseriet» är en svår sjukdom, men i de fall, då tabeller åskådliggöra statistiska data bättre än en framställning i verbal form, äro tabeller otvivelaktigt att föredraga. Beträffande användningen av olika relativberäkningar på det demografiska området, skulle det säkerligen icke hava skadat, om författaren i ett sådant arbete som förvarande motiverat användningen av olika beräkningssätt. Nu får man endast sådana förklaringar som t. ex. »av betydligt större intresse än ovan återgivna siffersammanställningar äro de, som utvisa...». På ett ställe (sid. 29) säger författaren, att det vanliga giftermålstalet (antalet årligen ingångna äktenskap ‰ av medelfolk-mängden) giver en riktig(!) bild av äktenskapsfrekvensen. Lämplig demografisk beteckningsterm torde uttrycket »negativt ökningstal» knappast kunna sägas vara.

Vilken omfattande utveckling i alla avseenden som Norrland måst hava genomgått från förra århundradets början till våra dagar framgår enbart genom det faktum, att hela Norrlands *folkmängd* ökats från 244,608 personer år 1805 till icke mindre än 1,044,615 personer år 1921. Procentuellt sett, har den norrländska befolkningen under sagda tidrymd sålunda stigit med 327 ‰, medan rikets övriga befolkning tillvuxit med endast 126 ‰. Norrlands starka folktillväxt beror ej blott på en stark inflyttning från det övriga riket utan även på en kräftig naturlig folktillväxt, i det att fruktsamheten varit stor, dödligheten relativt liten och utvandringen fram till innevarande århundrades början obetydlig.

Färska uppgifter beträffande den norrländska befolkningens yrkesfördelning föreligga icke — de senaste avse år 1910 — men man torde av allt att döma vara berättigad till den slutsatsen, att *modernärningen* ännu föder relativt flera personer i Norrland än i det övriga riket. År 1910 hämtade av hela rikets landsbygdsbefolkning 56,2 ‰ sitt uppehälle från jordbruket, medan motsvarande procenttal för Norrland var 58,5 ‰. Trots klimatets hårdhet och jordens karghet är jordbruket sålunda av mycket stor betydelse för Norrland, ehuru jordbrukets avkastning ej på långt när förmår fylla landsdelens brödsädesbehov. Det torde vara oomtvistligt, att ännu större vidder av Norrlands jord än de nu förefintliga skulle kunna läggas under plogen. Genom den systematiska undersökning av tillgången på odlingsmark i vissa delar av Norrland, som försiggått under de senare åren, har det utrönt, att den nuvarande åkerarealen därstädes skulle kunna tredubblas. Beträffande kolonisationen av denna areal torde den uppfattningen allt bestämdare slå igenom, att Norrland bör koloniseras av norrländingarna själva och av personer förtrogna med jordbruksskötsel. Den i stort sett misslyckade kolonisationen genom andra element talar härför.

Ehuru väl stora värden finnas på jordbrukets områden ligga dock de mera gripbara förmögenhetsobjekten i Norrlands *skogar* och *malmer*. På grundval av dessa naturprodukter har en omfattande industri uppvuxit, och de förnämsta grenarna av denna äro

sågverks- och hyvleriindustrin, pappersmasseindustrin samt järnindustrin.

Av det sammanlagda värdet på *sågverks- och hyvleriindustrins* produktion i hela riket kommo på Norrlands andel 68 % år 1900, 67 % år 1905, 60 % år 1913, 46 % år 1917 och 52 % år 1920. Även om man bortser från år 1917 med dess säregna av världskriget framkallade förhållanden, är det påfallande, att denna Norrlands viktigaste industrigren icke sedan sekelskiftet kunnat hålla jämna steg i utvecklingen med motsvarande industri i rikets övriga delar. Norrlands andel i riksproduktionen har oupphörigen sjunkit, om den än alltjämt utgör över hälften av rikssiffran. I motsats till sågverksindustrin har däremot den norrländska *pappersmassefabrikationen* befunnit sig i kontinuerlig ökning alltifrån sekelskiftet. På Norrland ha sålunda av värdet på rikets hela pappersmassefabrikation kommit 31 % år 1900, 45 % år 1910 och 54 % år 1920. Beträffande Norrlands *järnindustri* har denna i likhet med sågverksindustrin alltsedan sekelskiftet icke kunnat hålla jämna steg med hela rikets utveckling utan kommit att omfatta en allt mindre del därav. Värdet av produktionen vid de norrländska järn- och stålvarufabrikerna representerade år 1900 13 %, år 1910 10 % och år 1920 8 % av hela rikets hithörande produktionsvärde.

Norrlands stora betydelse för vår *handels- och betalningsbalans* framgår enbart därav, att $\frac{2}{3}$ av vår export utgöras av trävaror och järnmalm samt mer eller mindre bearbetade järn- och stålprodukter.

Såsom redan framhållits, synes *Norrlands ekonomiska liv* efter den starka uppblomstring, det hade under senare delen av 1800-talet tack vare trävaruindustrin och järnmalmsbrytningen, numera hava råkat i en *relativ stagnation*. Detta faktum belyses klart av det förhållandet, att bevillingens storlek för hela Norrland i procent av hela rikets bevilling alltsedan sekelskiftet hållit sig på ungefär samma nivå, medan den förut befunnit sig i oavbruten stegring: Sagda procenttal utgjorde sålunda år 1900 13,7, år 1910 12,0, år 1917 11,7 och år 1922 12,4 %. Om det taxerade beloppet i de norrländska länen, på samma sätt som beträffande bevillingen jämföres med summan för hela riket, erhålla vi samma bild av den ekonomiska utvecklingsprocessen i Norrland. En mindre ökning från 11,8 % år 1911 till 12,3 % år 1914 befinnes ha ägt rum, men under krigsåren har Norrland endast bevarat sin ställning, i det dess andel av det taxerade beloppet i riket år 1919 utgjorde 12,4 % och år 1922 12,5 %.

Beträffande taxeringarna för övrigt framgår det märkliga faktum, att jordbruksfastigheterna i landskommunerna undergått en betydligt snabbare värdestegring i Norrland, än vad fallet varit i det övriga Sverige. Så har exempelvis jordbruksfastigheternas uppskattade värde under årtiondet 1905—1915 i Norrland ökat med omkring hälften emot med en tredjedel i hela riket. Från år 1900 till år 1915 har värdet av sagda fastigheter nära nog fördubblats. Då under dessa 15 år trävaruindustrin utvecklats jämförelsevis långsamt,

der den icke helt och hållet stannat i växten, torde värdestegringen till största delen få tillskrivas jordbrukets utveckling i samband med förbättrade metoder och kommunikationer.

Av hela rikets uppskattade inkomst av kapital, rörelse och arbete har Norrlands andel, såsom var att vänta i enlighet med vad nyss framhållits, ej obetydligt minskats under de senaste åren. Norrlands andel i hela rikets uppskattade inkomst utgjorde år 1880 15,8 %, år 1900 17,7 %, år 1910 16,3 % och år 1922 endast 11,1 %.

Ehuru Norrlands näringsliv av allt att döma under de sista 20 åren icke förmått hålla jämna steg med det övriga landets är därmed naturligtvis visst icke sagt, att Norrlands förråd skulle befinna sig på upphällning. Visserligen torde de norrländska skogarnas avkastning icke kunna pressas mycket utöver den nuvarande marginalen, men å andra områden synas möjligheter finnas för en omfattande expansion. Jordbrukets möjligheter härutinnan hava redan berörts. Beträffande *malmstillgångarna* torde man kunna hysa en mycket optimistisk uppfattning. I ett år 1923 avgivet betänkande har malmkommissionen uppskattat de norrbottenska järnmalmstillgångarna till i runt tal 1650 miljoner ton. — Den nuvarande årliga malmbrytningen i hela Norrland uppgår till inemot 4 miljoner ton. — I sagda kvantitet ingår Kirunavara med icke mindre än 1,010 miljoner ton. Gällivare har beräknats rymma 230 miljoner ton. Beträffande övriga malmfyndigheter i Norrland må nämnas, att i Västerbottens län hava under de allra sista åren uppdragats stora förekomster av sulfidmalmer. Av omedelbar betydelse är här det stora malmdistrikt, som benämnes Skelleftefältet. Detta håller landets största tillgång av svavelkis och kopparmalm. Enbart de någorlunda kända delarna av Malånäsfältet böra vid måttlig brytning kunna ge c:a 1,500 ton koppar årligen samt tillräckligt med svavelkis för att täcka största delen, kanske hela den norrländska sulfitcellulosaindustrins nuvarande svavelbehov.

I de norrländska *vattenkrafttillgångarna* ligga stora hjälpkällor för en kraftig utveckling av såväl jordbruket som industrin och kommunikationerna. Den tillgängliga energimängden i vattenfallen har ännu i endast ringa utsträckning blivit utnyttjad. Ehuru Norrland förfogar över cirka 77 % av rikets energimängd i vattenfall, hade vid 1917 års slut Norrland endast 20 % av antalet vattenkraftanläggningar i hela riket och blott 23 % av den utbyggda vattenkraften. Den i Norrland vid 1922 års utgång tillgodogjorda energimängden uppgick till endast 4,6 % av den i praktiken tillgängliga.

Med det ovan framhållna utvecklingsförloppet av Norrlands näringsliv som bakgrund kan det vara av intresse att anföra några siffror beträffande *köpare och säljare av den lagfarna fasta egendomen*. Vad hela riket beträffar, har en ständig ökning ägt rum ifråga om antalet sådana lagfarna köp, vid vilka ena parten utgjorts av bolag samt en motsvarande proportionell minskning av gruppen: köp av enskilda från enskilda. För Norrland ställa sig för-

hållandena emellertid annorlunda. Av intresse är särskilt att iakttaga köpen av bolagen från enskilda. Värdet av dessa köp uppgick för hela Norrland år 1861 till 22,5 % av värdet å samtliga köp, år 1880 till 22,0 %, år 1900 till 25,3 %, år 1910 till 10,7 % och år 1916 till endast 6,3 %. Det är svårt att frigöra sig från den tanken, att minskningen av bolagsverksamheten i Norrland har bidragit till den relativa stagnationen i denna landsdels näringsliv under de sista tjugo åren.

John Olsson.

Till red. insända skrifter

- Historisk-Tidskrift*, utg. av Svenska Historiska Föreningen genom SVEN TUNBERG. Arg. 44. H. 1—2. Sthlm 1924.
- Industria*. Svenska Arbetsgivareföreningens Tidning. Red. AXEL BRUNUS. Arg. XX. Nr 10—14. Sthlm 1924.
- Institut International d'Agriculture, Rome*. Bulletin de statistique agricole et commerciale. 1924. N:o 5—7. — *Revue internationale des Institutions Economiques et Sociales*. Année II. N:o 2. Rome 1924.
- Kommersiella Meddelanden*, utg. av K. Kommerskollegium. Arg. 11. Nr 10—14. Sthlm 1924.
- Meddelanden från Handelskammaren i Geve*. 1923. H. 4. Supplement. Geve 1924.
- Mercator*, Tidskrift för Finlands näringslif. Arg. XIX. Nr 19—30. Hfors 1924.
- Nationalökonomisk Tidskrift*, utg. af Nationalökonomisk Förenings Bestyrrelse. Red. EINAR COHN. 1924. H. 3—4. Kbhvn 1924.
- Nationernas förbund*. Akten för Nationernas förbund. — Den fasta mellanfolkliga domstolen. — Nationernas förbunds organisation. Sthlm 1924.
- Nordisk Försäkringstidskrift*. 1924. N:o 3. Sthlm 1924.
- Revue du Travail*, publiée par le Ministère de l'Industrie et du Travail. 1924. N:o 4—5. Bruxelles 1924.
- Rivista Internazionale di scienze sociali e discipline ausiliarie*. Anno XXXIII. Vol. XCIX. Fasc. CCCLXXVII—CCCLXXVIII. Roma 1924.
- Skandinaviska kreditaktiebolaget*. Kvartalsskrift utgiven av Statistiska avdelningen. 1924. Nr 3. Sthlm 1924.
- Skogén*. Utg. av Sv. Skogsvårdsföreningen. Arg. 11. H. 4—7. Sthlm 1924.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift*. 1924. H. 4—5. Sthlm 1924.
- Sociala Meddelanden*, utg. av K. Socialstyrelsen. 1924. Nr 5—7. Sthlm 1924.
- Statistisk Månadsskrift*. Arg. XIX. H. 4—5. Sthlm 1924.
- Statistiska översikter*, utg. av Statistiska Centralbyrån i Finland. 1924. Nr 1—4. Hfors 1924.
- Svensk Finansledning*. Arg. H. Nr 32—41. Sthlm 1924.
- Svensk Tidskrift*. Utg. av GÖSTA BAGGE och AXEL BOETHIUS. Arg. XIV. H. 4—5. Sthlm 1924.
- Svenska Landsbygdens Kommunaltidning*. Red. GUSTAV A. ALDÉN och JANRIK BROMÉ. 1924. Nr 5—7. Sthlm 1924.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift*. Red. HELGE LINDHÖLM. Arg. 16. H. 3—4. Sthlm 1924.
- Sveriges officiella statistik*. Allmänna bostadsräkningen år 1920. Av K. Socialstyrelsen. — Lönér och levnadskostnader vid statens järnvägsbyggnader och statens vattenfallsverks-byggnadsföretag samt inom därmed jämförliga arbetsområden. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1924.
- Tiden*. Red. GUSTAV MÖLLER, NILS KARLEBY, ERNST WIGFORSS. 1924. N:o 3—4. Sthlm 1924.
- Tidskrift*, utg. av Juridiska Föreningen i Finland. 1924. H. 2—3. Hfors 1924.
- Tidskrift for Retsvidenskap*, utg. av Bestyrrelsen for den Stängske Stiftelse i Kristiania. 1924. H. 2—3. Kria 1924.
- Tull- och traktatkommitténs ufredningar och betänkanden*. XXVI. Ljusindustrjen samt tillverkningen av glycerin, med särskild hänsyn till förhållandena före världskriget. Av JARL LUBLIN. — XXVII. Ylleindustriens produktionsförhållanden. Av K.-G. HAGSTRÖM. — XXVIII. Den svenska tegelindustriens utveckling 1881—1913, med särskild hänsyn till dess ställning ären närmast före världskriget. Av BERTIL ÖHLIN. — XXXVI. Betänkande angående tullsystemets verkningar i Sverige före världskriget. Del I och II. Sthlm 1924.
- Weltwirtschaftliches Archiv*. Zeitschrift des Instituts für Weltwirtschaft und Seeverkehr an der Universität Kiel. Herausgegeben von Dr sc. pol. BERNHARD HARMS. Band. 20. Heft. 3. Kiel.
- ERIC, R., Kompetensfördelning, kompetensprövning och kompetenskontroll enligt Finlands författingsrätt. (Särtryck ur Tidskrift, utg. av Juridiska Föreningen i Finland. 1924. H. 2.) Hfors 1924.
- ÖHLIN, BERTIL, Handels teori. Akademisk avhandling. A.-B. Nordiska Bokhandeln. Sthlm 1924.

**Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget**

S K Å N E

M a l m ö

Samtliga fonder %, 1924

c:a 53,000,000 kr.,

därav garantifondsförbindelser 10,200,000 kr.

**Brandförsäkringar,
Liv-, Livränte- och Pensions-**

m. fl. försäkringar meddelas genom bolagets huvudkontor i Malmö
och genom dess agenter å alla större platser i Sverige.

■ ■ ■

**Olycksfall- och Sjukförsäkringar,
Inbrotts-, Resgods-, Vattenskada-,
Glas-, Garanti-, Skadestands-,
och Automobil-**

försäkringar meddelas av

Försäkringsaktiebolaget

M A L M Ö

genom bolaget Skånes agenter.